

Dr. Moh. Hafid Effendy, M.Pd. dkk

**MERDEKA
BELAJAR**

Pangajhârân Bhâsa Madhurâ Malathè Satompang

Ka'angghuy Morèd SMP/MTs Kellas VII

Aḡhâsar Kurikulum Merdeka
Dinas Pendidikan Provinsi Jawa Timur

GLOBAL OFFSET SEJAHTERA

7

Pangajhârân Bhâsa Madhurâ 7

Malathè Satompang

Ka'angghuy Morèd SMP/MTs Kellas 7

Angghidhân:

Dr. Moh. Hafid Effendy, M.Pd.
Mahrus Miyanto, S.Pd., M.M.

Editor

Isya Sayunani, M.Pd.
Moh Syafi'i Asyari

Layout Isi

Hadi Wibowo
Romadhon

Desain Cover

Rahmat Mustofa Ridwan

Ilustrator

Tim Penerbit

Cetakan Pertama : Tahun 2025

ISBN :

978-623-8779-30-7 (no.jil.lengkap)
978-623-8779-31-4 (jil.1)

Tata letak buku ini menggunakan Program CorelDRAW X7, Adobe Photoshop CC
Font isi menggunakan Fira Sans (10-12pt)
Ukuran buku: 17,6 x 25 cm
vi + 122 halaman, ilustrasi

© Hak cipta dilindungi oleh undang-undang

Tidak dibenarkan mengutip, menjiplak, atau memfotokopi sebagian atau seluruh isi buku ini serta memperjualbelikannya tanpa izin tertulis dari Penerbit.

Undang-Undang Republik Indonesia Nomor 19 Tahun 2002 tentang Hak Cipta Pasal 72
Ketentuan Pidana Sanksi Pelanggaran.

1. Barang siapa dengan sengaja dan tanpa hak melakukan perbuatan sebagaimana dimaksud dalam Pasal 2 Ayat (1) atau Pasal 49 Ayat (1) dan Ayat (2) dipidana dengan pidana masing-masing paling singkat 1 (satu) bulan dan/atau denda paling sedikit Rp1.000.000,00 (satu juta rupiah), atau pidana penjara paling lama 7 (tujuh) tahun dan/atau denda paling banyak Rp5.000.000.000,00 (lima miliar rupiah).
2. Barang siapa dengan sengaja menyiarkan, memamerkan, mengedarkan, atau menjual kepada umum suatu ciptaan atau barang hasil pelanggaran Hak Cipta atau Hak Terkait sebagaimana dimaksud pada Ayat (1) dipidana dengan pidana penjara paling lama 5 (lima) tahun dan/atau denda paling banyak Rp500.000.000,00 (lima ratus juta rupiah).

Dhâdhâbuwân Pangangghit

Assalamu'alikum Wr.Wb.

Ator kabiddhân kaulâ mojhi sokkor dâ' Allah Sè Maha Aghung, amarghâ buku Pangajhârân Bhâsa Ðaèrah Madhurâ kellas VII kantos IX sè abhul-ombhul “Malathè Satompang” ampon lastarè èpaterbi'.

Buku pangajhârân ka'dinto èsoston ka'angghuy ma-loma dâ' sadhâjâ morèd sè alâng-saghulung sareng bhâsa Madhurâ rè-saarèna. Bhâb ka'dinto sanget rajâ ghunana kaangghuy mertè bhuḍhâjâ Madhurâ, sabâb bhâsa ka'dinto mênangka bâi' dâlemma bhuḍâjâ. Manabi sadhâjâ ngangodâdhân ta' angghâḍhuwi ghuli enneng akadhi sè kasebbhut, madhââ rogina orèng Madhura.

Buku ka'dinto lastarè lèbât lalampa'an sè cokop abit, jhughâ bhinareng ka'addhreganna para Pangangghit sè ta' cokbâ asabbhil kantos lastarè, akor sareng ngen-angen sè èkamaksod. Pan-saponapan papangghiyân ampon è bâḍâ'âghi ka'angghuy ngaollè ngen-angenna kaulâ Panjhennengngan sadhâjâ.

Ðhâsar panyosonan buku pangajhârân panèka maghut dâ':

1. Kurikulum Merdeka.
2. Pergub nomer 19 taon 2014 terbi' tangghâl 03 April 2014.
3. Pergub Nomer 36 taon 2024.

Nyoson buku pangajhârân ka'dinto sakalangkong bânnya' alangan sareng sangghâ roghina, è antarana amanca bârnana logat/dialèk sareng èjhâân Madhurâ sè ampon èpaterbi' sareng Balai Bahasa Jhâbâ Tèmor taon 2011. Nangèng, ḍâri addhengnga para pangangghit, alhamdulillah sadhâjâna bisa kalampân kalabân saè.

Bhântowan pamangghi para ghuru nyopprè sampornana èssèna buku ka'dinto è bingkèng arè sanget èkabhuto. Saka'dinto pamator, mator sakalangkong.

Wassalamu'alaikum Wr. Wb.

Sorbhâjâ, Februari 2025

Tim sè ngangghit

Capaian Pembelajaran dan Tujuan Pembelajaran

Elemen	Capaian Pembelajaran	Tugas Pembelajaran
Menyimak	Peserta didik mampu menganalisis dan memaknai informasi berupa gagasan, pikiran, perasaan, pandangan, arahan atau pesan yang tepat dari berbagai jenis teks (nonfiksi dan fiksi) audiovisual dan aural dalam bentuk monolog, dialog, dan gelar wicara. Peserta didik mampu mengeksplorasi dan mengevaluasi berbagai informasi dari topik aktual yang didengar.	Peserta didik mampu mengidentifikasi teks (Teks Lagu Kreasi, Puisi, Tembhâng macapat, Teks topèng dhâlâng, Carakan Madhurâ) dalam bentuk audiovisual dan aural yang didengar.
		Peserta didik mampu menganalisis teks tembang kreasi (Teks Lagu Kreasi, Puisi, Tembhâng macapat, Teks topèng dhâlâng, Carakan Madhurâ) dalam bentuk audiovisual dan aural yang didengar.
		Peserta didik mampu memaknai pesan yang tepat dari teks tembang kreasi (Teks Lagu Kreasi, Puisi, Tembhâng macapat, Teks topèng dhâlâng, Carakan Madhurâ) dalam bentuk audiovisual dan aural yang didengar.
		Peserta didik mampu menyimpulkan isi teks tembang kreasi (Teks Lagu Kreasi, Puisi, Tembhâng macapat, Teks topèng dhâlâng, Carakan Madhurâ) yang didengar.
Membaca dan Memirsa	Peserta didik memahami informasi berupa gagasan, pikiran, pandangan, arahan atau pesan dari berbagai jenis teks deskripsi, narasi, puisi, eksplanasi dan eksposisi (cerkak/cerpen, cerita wayang/topeng dhalang, geguritan/ puisi, pacelathon/ dha-kandha, macapat/ tembang macapat) yang beraksara Latin dan /atau aksara Jawa/Carakan Madura, teks visual untuk menemukan makna yang tersurat dan tersirat. Peserta didik menginterpretasikan informasi untuk mengungkapkan simpati, kepedulian, empati atau pendapat pro dan kontra secara santun (unggah-ungguh/ tata karma) dari teks visual. Peserta didik mampu mengeksplorasi dan mengevaluasi berbagai topik aktual yang dibaca dan dipirsa.	Peserta didik mampu memahami dan mengidentifikasi informasi tentang (Teks Lagu Kreasi, Puisi, Tembhâng macapat, Teks topèng dhâlâng, Carakan Madhurâ) untuk menemukan makna yang tersurat dan tersirat dari teks visual yang dibaca dan dipirsa.
		Peserta didik mampu menemukan informasi berupa pesan tentang (Teks Lagu Kreasi, Puisi, Tembhâng macapat, Teks topèng dhâlâng, Carakan Madhurâ) secara santun berdasarkan ondhâghân bhâsa dari teks visual yang dibaca dan dipirsa.
		Peserta didik mampu menganalisis dan menelaah kosa kata yang baru/sulit (bhâsa lalongèt) dan menyimpulkan isi (Teks Lagu Kreasi, Puisi, Tembhâng macapat, Teks topèng dhâlâng, Carakan Madhurâ) dari teks visual yang dibaca dan dipirsa.
		Peserta didik mampu mengidentifikasi informasi tentang (Teks Lagu Kreasi, Puisi, Tembhâng macapat, Teks topèng dhâlâng, Carakan Madhurâ) untuk menemukan makna yang tersurat dan tersirat dari teks visual yang dibaca dan dipirsa. Peserta didik mampu menelaah informasi berupa pesan tentang (Teks Lagu Kreasi, Puisi, Tembhâng macapat, Teks topèng dhâlâng, Carakan Madhurâ) secara santun berdasarkan ondhâghân bhâsa dari teks visual yang dibaca dan dipirsa.

		Peserta didik mampu menganalisis kosa kata baru (bhâsa lalongèt) dari teks (Teks Lagu Kreasi, Puisi, Tembhâng macapat, Teks topèng dhâlâng, Carakan Madhurâ) visual yang dibaca dan dipirsa. Peserta didik mampu menyimpulkan isi dari teks (Teks Lagu Kreasi, Puisi, Tembhâng macapat, Teks topèng dhâlâng, Carakan Madhurâ) yang dibaca dan dipirsa.	
Berbicara dan Mempresntasikan	Peserta didik mampu menyampaikan gagasan, pikiran, pandangan, arahan atau pesan untuk tujuan pengajuan usul, pemecahan masalah, dan pemberian solusi secara lisan dalam bentuk monolog dan dialoglogis, kritis, dan kreatif sesuai dengan tata krama. Peserta didik mampu menggunakan dan memaknai kosa kata baru yang menggunakan basa rinengga/ lalonget untuk berbicara dan menyajikan gagasan sesuai unggah-ungguh basa / ondhaghanbhasa. Peserta didik mampu berdiskusi secara aktif, kontributif, efektif, dan santun. Peserta didik mampu menuturkan dan menyajikan ungkapan simpati, empati, peduli, dan penghargaan dalam bentuk teks informatif dan fiksi melalui teks multi moda. Peserta didik m a m p u m e n g u n g k a p k a n d a n mempresentasikan berbagai topik aktual secara kritis.	Peserta didik mampu menyampaikan pesan dari isi teks (Teks Lagu Kreasi, Puisi, Tembhâng macapat, Teks topèng dhâlâng, Carakan Madhurâ) secara lisan berbentuk monolog dan dialog logis, kritis dan kreatif. Peserta didik mampu memaknai kosa kata baru (Teks Lagu Kreasi, Puisi, Tembhâng macapat, Teks topèng dhâlâng, Carakan Madhurâ) secara lisan dan menyampaikan menggunakan lalonget sesuai ondhaghan bahasa. Peserta didik mampu berdiskusi secara aktif, untuk menuturkan dan menyajikan berupa penghargaan/apresiasi terhadap teks (Teks Lagu Kreasi, Puisi, Tembhâng macapat, Teks topèng dhâlâng, Carakan Madhurâ), melalui teks multimoda. Peserta didik mampu mempresentasikan hasil diskusi tentang teks (Teks Lagu Kreasi, Puisi, Tembhâng macapat, Teks topèng dhâlâng, Carakan Madhurâ) secara aktual dan kritis.	
	Menulis	Peserta didik mampu menulis gagasan, pikiran, pandangan, arahan atau pesan tertulis untuk berbagai tujuan secara logis, kritis,dan kreatif menggunakan huruf Latin dan aksara Jawa/carakan Madura. Peserta didik menyampaikan ungkapan rasa simpati,empati,peduli,dan pendapat pro/kontra sesuaiunggah-ungguhbasa/ tata karma dalam memberikan penghargaan secara tertulis dalam teks multimoda. Peserta didik mampu menulis dan mengembangkan kosa kata baru dengan menggunakan basa rinengga/ lalonget untuk menyajikan gagasan sesuaiunggah-ungguh basa/ondhaghanbhasa. Peserta didik mampu menulis berdasarkan fakta, pengalaman, dan imajinasi secara indah dan menarik dalam bentuk Gancaran/Ghancaran dan Guritan/ puisi dan tembang macapat/ tembang macapat menggunakan kosa kata secara kreatif.	Peserta didik mampu menulis pesan yang terkandung dalam teks (Teks Lagu Kreasi, Puisi, Tembhâng macapat, Teks topèng dhâlâng, Carakan Madhurâ) dengan menggunakan êjhâân bhâsa Madhurâ yang di baca dan atau didengar. Peserta didik mampu menulis (Teks Lagu Kreasi, Puisi, Tembhâng macapat, Teks topèng dhâlâng, Carakan Madhurâ) sederhana berdasarkan pengalaman pribadi dengan menggunakan kosa kata yang kreatif (lalongèt). Peserta didik mampu menulis pesan dari teks (Teks Lagu Kreasi, Puisi, Tembhâng macapat, Teks topèng dhâlâng, Carakan Madhurâ) menggunakan lalongèt (okara kakanthen, oca' kèyasan dan oca' camporan) dan menggunakan onḍhâgghâ bhâsa dalam teks multimoda. Peserta didik mampu menulis kata atau kalimat Carakan Madhura (aksara ghâjâng, pasangan dan pangangghuy) yang sederhana menyalin dari teks (Teks Lagu Kreasi, Puisi, Tembhâng macapat, Teks topèng dhâlâng, Carakan Madhurâ).

Èssèna Buku

Dhâdhabuwân Pangangghit Capaian Pembelajaran dan Tujuan Pembelajaran Èssèna Buku

iii
iv
vi

SEMESTER 1

Bâbulângan 1

KESENIAN _____ 1

Ca'-Oca'sè parlo èkaonèngè _____ 1

Sangghemman Mongghu Abâ' Dhibi' _____ 2

Panèlayan Bâbulângan 1 _____ 13

Glosarium Parèbhâsan _____ 15

Bâbulângan 2

PEKERJAAN _____ 17

Ca'-Oca'sè parlo èkaonèngè _____ 17

Sangghemman Mongghu Abâ' Dhibi' _____ 19

Panèlayan Bâbulângan 2 _____ 31

Glosarium Parèbhâsan _____ 35

Bâbulângan 3

LINGKUNGAN _____ 37

Ca'-Oca'sè parlo èkaonèngè _____ 37

Sangghemman Mongghu Abâ' Dhibi' _____ 38

Panèlayan Bâbulângan 3 _____ 55

Glosarium Parèbhâsan _____ 58

SEMESTER 2

Bâbulângan 4

PERISTIWA _____ 61

Ca'-Oca'sè parlo èkaonèngè _____ 61

Sangghemman Mongghu Abâ' Dhibi' _____ 62

Panèlayan Bâbulângan 4 _____ 73

Glosarium Parèbhâsan _____ 75

Bâbulângan 5

KESEHATAN _____ 77

Ca'-Oca'sè parlo èkaonèngè _____ 77

Sangghemman Mongghu Abâ' Dhibi' _____ 78

Panèlayan Bâbulângan 5 _____ 88

Glosarium Parèbhâsan _____ 91

Bâbulângan 6

PENDIDIKAN _____ 93

Ca'-Oca'sè parlo èkaonèngè _____ 93

Sangghemman Mongghu Abâ' Dhibi' _____ 94

Panèlayan Bâbulângan 6 _____ 110

Glosarium Parèbhâsan _____ 113

Daftar Pustaka _____ 115

Bâbulângan 1

KESENIAN

Ngaghâliyâ Panjhennengngan sadhâjâ.
Kasennèyan aropa'aghi bâgiyân dâri bhuḍhâjâ
Madhurâ sè kodhu èromat tor èpalanggheng
sopajâ ta' sèrna. Mèlana manossa kodhu parduli dâ'
kasennèyan Madhurâ sè amanca bârna.

Sumber Gambar: www.istock.com

Cap-Ocabhân:

Tello' parkara sè mosthè èkaghungè èngghi
panèka : èsto, atè soccè sareng jhujhur

Tujuan Pembelajaran

1. Peserta didik mampu memahami dan mengidentifikasi informasi tentang teks lagu kreasi dari teks visual yang dibaca dan dipirsa.
2. Peserta didik mampu menganalisis teks lagu kreasi dalam bentuk audiovisual dan aura dalam bentuk monolog, dialog dan gelar wicara yang didengar secara gotong royong.
3. Peserta didik mampu menemukan makna tersurat dan tersirat berupa pesan tentang teks lagu kreasi secara santun berdasarkan ond'hâghân bhâsa dari teks visual yang dibaca dan dipirsa.
4. Peserta didik mampu menyampaikan pesan dari isi teks lagu kreasi secara lisan berbentuk monolog dan dialog logis, kritis dan kreatif.
5. Peserta didik mampu mempresentasikan hasil diskusi tentang teks lagu kreasi secara aktual dan kritis.
6. Peserta didik mampu menulis berdasarkan fakta, pengalaman, imajinasi secara indah dan menarik dalam bentuk teks lagu kreasi menggunakan kosa kata secara kreatif.

A. Èyatorè Mèyarsa'aghi

1. Ponapa Sampèyan ngaghâli bhâb laghu kreasi Madhurâ?
2. Ponapa Sampèyan ngaghâli macemma ond'hâghâ bhâsa?
3. Ponapa Sampèyan ngaghâli carana alaghuwaghi lagu kreasi!

Parlo èkaghâli Saè:

Neng lalampa'an panèka, ngèrèng sampèyan sakanca'an maos dua' d'himèn ka'anghuy kèngèng kariḍâ'anna Sè Kobâsa. Sa'amponna maos dua'. Ngèrèng mèyarsa'aghi jhâjhârbâ'anna ghuru. È dâlem lalampa'an panèka, èyatorè Sampèyan ngaghâli saè ka'angghuy mèyar'a'aghi jhâjhârbâ'anna ghuru bhâb laghu kreasi Madhurâ!

Laghu krèasi Madhurâ èngghi panèka laghu Madhurâ sè aghânḍhu' pessen sareng nèlai-nèlai nasihat, bâburughân beccè' dâri orèng seppo ka pottra-pottrèna, aparèng somangat ka'angghuy ajhâr nambâ èlmo pangataowan, tor aparèng pètodhu dâ' ngangoḍhâdhân. Macemma laghu krèasi panèka bânnya'. Biyasana è lampa'aghi è bâkto èn-maènan, sèr-essèran, nyandhâng trèсна, sareng salaènna. Laghu kreasi panèka biyasana ècampor sareng tabbhuwân modern sareng kontèmporer.

Sumber Gambar: www.istock.com

Biyasana macampo pakakas tabbhuwân akadhi musik tradisional Madhurâ akadhi saronen, klèngan, ghung, sareng salaènna kalabân pakakas tabbhuwân modern, aghânḍhu' arasemèn sè langkong modern èbhânḍhingngaghi laghu tradisional, biyasana laghuna aghânḍhu' tema pokeddhân kaoḍi'ân masyarakat Madhurâ, nèlai-nèlai bhuḍhâjâ, otabâ fenomena sosial. Ngèrèng mèyarsa'aghi laghu kreasi è bâbâ panèka.

Tonđu' Majâng

Ngapotè wa lajârâ ètangalè
Rèng majâng tatona la pađâ molè
Mom Tèngghu dâri ambet pa jhâlânna
Ma' sè bânnya'a ongghu lè-ollèna
Đu...mon ajhelling ođi'na orèng majângan
Abhântal ombâ' sapo' angèn salanjhânga

Ollè...ollang paraona alajârâ
Ollè...ollang alajârâ ka Madhurâ
Rèng majâng bânnya ongghu bhâbhâjana
Kabilâng alako bhânđhâ nyabâna
Ollè...ollang paraona alajârâ
Ollè...ollang alajârâ ka Madhurâ

Ma'na Laghu kreasi Tonđu' Majâng èngghi panèka nyarèta'aghi kaođi'ânna orèng majângan sè tegghil alako berrâ' apello konèng ka'angghuy pangorèbhânna nyarè jhuko' è tengnga tasè', marghâ ngađhebbhi lalojâ ombâ' sabbhân arena ðâlem alampa'anghi lalakon neng tengnga tasè'.

Latèyan 1

Èyatorè laghu è bâbâ panèka laghuwaghi kalabân saè, salastarèna èlaghuwaghi asareng sakanca'an, lajhu jâwâb pètanyana!

Ghâi' Bintang

Ghâi' bintang alè' ghâgghâr bulân
Paghâi'na jhânor konèng
Kaka' èlang alè' sajân jhâu
Pajhâuna è lon-alon
Liya lettes, kembhâng kates, tocca' toccer

1. Jhâjhâl sarè ca'-oca' sè malarat neng laghu kasebbhut, lajhu karembhâk artèna sakanca'an mènorot bhâsana bang-sèbâng!

2. Jhâjhâl jhârbâ'aghi, ponapa maksod (ma'na) èssèna laghu kasebbhut? Akor sareng lirik laghuna!

Latèyan 2

Èyatorè abhâḍhi Okara kalabân aghuna'aghi bhâsa èngghi bhunten maghut ḍâ' ca'- oca' è bâbâ panèka!

1. Pangorèbhân : _____
2. Alako berrâ' : _____
3. Nyarè jhuko' : _____
4. Nyarè kasap : _____
5. È pèngghir sèrèng : _____
6. Panglèpor atè : _____
7. Alajâr ka Madhurâ : _____
8. Nompâ' parao : _____
9. Tandhu' paraona : _____
10. Ngocol jhângkar : _____

Latèyan 3

Èyatorè nyarè papadâṇna ca'-oca' è bâbâ panèka!

1. ka'alok : _____
2. mangkat : _____
3. tonḍu' : _____
4. ngabâs : _____
5. aghântè : _____
6. nyorno' : _____
7. ondhur : _____
8. abegghâ : _____
9. apolong : _____
10. apèsa : _____

B. Èyatorè Maos

Parlo Èkaghâli Saè:

Neng lalampa'an panèka, ngèrèng sampèyan sakanca'an maos dua' ðhimèn ka'anghuy kèngèng kariḍâ'anna Sè Kobâsa. Sa'amponna maos dua'. Ngèrèng mèyarsa'aghi jhâjhârbâ'anna ghuru. Neng lalampa'an ka'ḍinto, Sampèyan èso'on ka'angghuy maos, ngaghâli saè èssèna teks, tor nalè'tèghi ca'-oca' sè èyangghep malarat, lajhu karembhâk artèna kalabân aghuna'aghi kamos bhâsa Madhurâ!

Bâtek Madhurâ

Mènorot ḍhâbuna para seppo Madhurâ sè ènyamaè orèng Madhurâ èngghi panèka, orèng sè anḍi' a g h â m a , s è n g a r a b â d h i sakobhengnga kennenganna, acaca sabhârengan aghuna'aghi Bhâsa Madhurâ, tor ngormatè Bhuppa'-Bhâbhu' - Ghuru - Rato. Ka'angghuy maakor sareng ḍhâḍhâbu è attas, sastrawan Madhurâ lajhu maèmot na' poto Madhurâ lèbât bâburughân-èpon akadhi:

Sumber Gambar: www.istock.com

1. Tello' parkara sè mosthè èjâgâ, èngghi panèka: jhilâ, adhât sareng tatèngkan
2. Tello' parkara sè mosthè èkaghungè èngghi panèka: èsto, atè soccè sareng jhujhur.
3. Tello' parkara sè mosthè èjhâui èngghi panèka mamabâ ḍâ' orèng laèn kantos bhâdhâna ta' ajhi, tèghâ'ân sareng amostaèllaghi bhârâng sè nyata.
4. Tello' parkara sè mosthè èlampâ'aghi, èngghi panèka: arembhâk tatèngkan sè bhâḍhi èlampâaghiâ, ngalampaaghi lalampan kalabân jhejjher ta' ru-kabhuru tor akor rontong sasarengan somèlèya sareng orèng laèn.
5. Tello' parkara sè kodhu èpèyara, èngghi panèka: bâkto, obâng sareng kasèhadhân.
6. Tello' parkara sè mosthè èhormatè, èngghi panèka omor, ḍhâng-onḍhâng/ paratoran sareng aghâma.

Ḍâri parkara-parkara sè kasebbhut è attas, pajhât ampon dhâddhi bâtek orèng Madhurâ sè kodhu èka'aghungè. Bilâ parkara-parkara kasebbhut èsènglaè bisa saos andhâddhiyâghi:

1. Atèna kotor, korang ajhâr (tèngka polaèpon ta' sorop), ta' kennèng èparcajà sabâb ta' ghâḍhuwân parasaan èsto, dhengghi, dhujân dhu-ngaddhu, ta' jhujhur ḍâ' abâ' na dhibi' jhughâ ta' jhujhur ḍâ' orèng laèn, tèghâ'ân, ta' renna narèma takdir, sè sapanèka manabi jhilâna ta' èjâgâ tor nyèngla ḍâri tata-tètè.
2. Manabi ta' kasokan amusyawah, sadhâjâ lalampa'anna ta' marduli ka ponapa'a bisaos sè èlampâ'aghi orèng laèn. Sè sapanèka sabâb sadhâjâ kasokanna rep-sakarebbhâ dhibi'.
3. Nyènglaè atoran andhâddhiyâghi jhughâ oḍi'na ta' paghuna sanarè ḍâ' salèrana dhibi' sareng ta' paghuna mongghu ḍâ' orèng laèn. Oḍi'na bhâkal ta' atoran, sadhâjâ sè èḍhâ'âr, sè èaghem jhâu ḍâri atoran kasèhadhân tanto kacalè marghâ ta' ressèk.

4. Jhughâ andhâddhiâghi omorra ta' atebbâs, karè towana ta' asajâ' orèng towa katèngal dâri lalampa'anna akadhi: ta' ngalampa'aghi atoran aghâma sareng atoran pamarènta. Sè sapanèka ca'èpon cap-ocabhân orèng Madhurâ: bânne orèng towa tapè orèng abit è dhunnya. Saongghuna mon pajhât ngakoraghiâ dâ' artè oca' " Madhurâ "orèng Madhurâ bâteggâ alos sabâb ma'na oca' Madhurâ è dâlem prasasti Balawi èompamaaghi dâ' Sri Paduka Jayendradewi sè andi' sèpat gunacaranurupita-satyapara', sè artèna talèbât èsto tor soghi kalabân sèpat sè beccè' tor aghuna. (*Èpeththèk, dâri anggihân Amidarmo, 1941 dâlem Pamekasan Dalam Sejarah 2004 : 45, & Yamin: tatanegara Majapahit, Prwa I Prapanca Djakarta, 1960 : 256-260 dâlem Karta atmaja . 1989 : 17-18*)

Latèyan 1

a. Èyatorè jâwâb pètanya è bâbâ panèka kalabân jhârna' maghut apandhuman dâ' bâca'an kasebbhut!

1. Kadhiponapa dhâbuna para seppo bhâb bâteggâ rèng Madhurâ?

2. Sebbhutaghi ðuwâ' bâburughân mènorot sastrawan Madhurâ!

3. Kadhiponapa pangghibhâtèpon manabi bâburughân kasebbhut èsènglaè?

4. Kadhiponapa saongghuna bâbâteggâ orèng Madhurâ ghâpanèka?

5. Ponapa artèna oca' **gunacaranurupita-satyapara'**?

Latèyan 2

Èyatorè nyarètâ'aghi èssèna bhâr-kabhâr bhâb bâtek rèng Madhurâ kalabân aghunaaghi bhâsa èngghi bhunten !

Latèyan 3

Èyatorè karembhâk sareng ghâlimpo'na ka'angghuy nyarè artèna ca'-oca' è dâlem kamus!

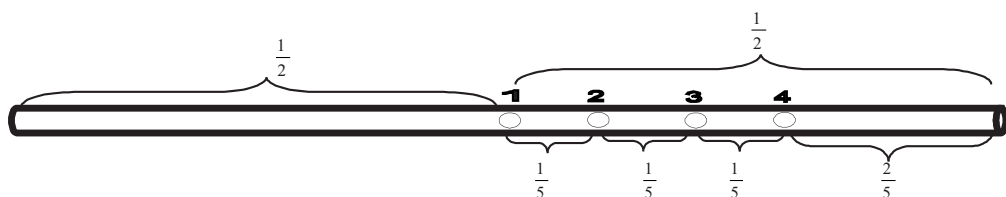
1. Èpèyara : _____
2. Sakobhengnga : _____
3. Amostaèlaghi : _____
4. Somèlèya : _____
5. Èyaghem : _____
6. Nyènglaè : _____
7. Kacalè : _____
8. Kasokan : _____
9. Tèghâ'ân : _____
10. Katèngal : _____

C. Èyatorè Abu-Ðhâbu

1. Ponapa Sampèyan perna aghuna'aghi solèng neng tabbhuwân?
2. Ponapa Sampèyan ngaghâli carana abhâdhi solèng?

Parlo Èkaghâli Saè:

Neng lalampa'an panèka, ngèrèng sampèyan sakanca'an maos dua' dhimèn ka'angghuy kèngèng kariḍâ'âna Sè Kobâsa. Sa'amponna maos dua'. Ngèrèng mèyarsa'aghi jhâjhârbâ'anna ghuru. Neng lalampa'an ka'dinto, Sampèyan kodhu ngaghâli saè pakakas sennè. Sala sèttongnga èngghi panèka sè aropa'aghi solèng, mèlana sakonè' bânnya' kodhu ngaghâli carana abhâdhi solèng ka'angghuy nyopprè bisa aghuna'aghi neng tabbhuwân.

Carana Abhâdhi Solèng

Sè èbhâdhi solèng panèka perrèng bulu sè lanjhang rowassa. Mèlè sè rajaèpon salollona ghârighi' thèk-enthèghân. Lanjhangèpon pata 35 cm. Èkonco'na (bukona) sè è attas èpasangè legget kaangghuy kennenganna sober ra-kara. Èngghi ka'iyâ èlobângè masaghi empa' nè'-kènè' kaangghuy jhâlâna panyerrop. Manabi èserrop dâri lobâng ghâpanèka, kodhu kalowar sowara dhâdhâ, sowara panèka kodhu paḍâ

sareng sowara dhâdhâna ghâmbhâng sê dhâddhi sorobhâna solèng sê è bhâdhiâ. Lanjhângnga perrèng èparo òuwâ. Sê saporona perrèng ghellâ' èngghi èbhâlighâna lobâng sê è attas èlobângè èpabunter nè'-kènè'.

Lobâng nomer òuwâ' lerres è saporlèmanna antara lobâng bhuru ka konco' bâbâna perrèng. Saporlèmanna dâri lobâng sê bhuru marè kennenganèpon lobâng nomer 3, saporlèmanna polè lobâng nomer 4. Samangkèn solèngnga ampon anyama marè. Ampon dhâddhi solèng salèndro . Manabi nambââna solèng pèlok, kodhu ètambâi 2 agghi'. Lobâng sèttong neng nga'-tengnga'anna lobâng nomer 1 bân lobâng nomer 2 sareng sèttongnga è antarana lobâng nomer 3 sareng lobâng nomer 4. Dhâddhi lobângnga bâdâ ennem bigghi'.

Solèng panèka sanajjân sanyatana namong dâri perrèng bânne ghângsa, mongghu ka orèng nembhâng cè' rajâna ghunana sabâb salaèn ngèrèngaghi laghuna tembhâng jhughâ ajâgâ ghindhullâ panembhângnga. Salaèn ghâpanèka solèng jhughâ nolongè maghâmpang orèng ajhâr nembhâng. (*Èpeththèk dâri buku Tembhâng Macapat Madhurâ, angghidhâna Oemar Sastrodiwirjo, sê èyeccap neng taon 2008*)

Ca'-Oca' sê parlo èkaonèngè

perrèng bulu	eghindhullâ
rowassa	bukona
legget	ghângsa

Latèyan 1

Èyatorè jâwâb pètanya è bâbâ panèka!

1. Perrèng ponapa sê bisa èbhâdhi solèng?

2. Saponapa ra-kèra lanjhângnga solèng?

3. Bâdâ saponapa lobâng è dâlem abhâdhi solèng tembhâng (solèng laras slèndro sareng solèng laras pèlok)

4. Ponapa ghunana solèng?

5. Sebbhutaghi cem-macemma solèng!

Latèyan 2

Èyatorè carèta'aghi polè ghâncaran è attas kalabân aghuna'aghi bhâsa èngghi bhunten!

Latèyan 3

Èyatorè maos ghâncaran bhâb abhâdhi solèng, lajhu sarè pokeddhâ oca' neng èbhân-sabbhân paragraf /alinea tor tantoaghi tamaso' macem paragraf ponapa!

D. Èyatorè Nyerrat

Neng lalampa'an panèka, ngèrèng sampèyan sakanca'an maos dua' dhimèn ka'anghuy kèngèng kariḍâ'âna Sè Kobâsa. Sa'amponna maos dua'. Ngèrèng mèyarsa'aghi jhâjhârbâ'anna ghuru. Neng papangghiyân panèka, Sampèyan kodhu ngagâli saè periodisasi otabâ aobâna èjhâ'ân bhâsa Madhurâ dâri masa ka masa. Mèlana Sampèyan kodhu ngaghâli saè jhâjhârbâ'ân è bâbâ panèka:

1. Ponapa Sampèyan ngaghâli macemma kasennèyan Madhurâ?
2. Ponapa Sampèyan ngaghâli carètana Topèng ḍhâlâng?
3. Ponapa Sampèyan ngaghâli bhâb vokal sareng konsonan neng bhâsa Madhurâ?

Parlo Êkaghâli Saè:

Maghut Sejarah, èjhâ'ân bhâsa Madhurâ kèngèng periodisasi dâri masa ka masa, ngabidhi:

1. Èjhâ'ân Balai Pustaka I (1900 – 1918)
2. Èjhâ'ân Balai Pustaka II (1910 – 1939)
3. Èjhâ'ân Prov. Jatim I (1940 – 1947)
4. Èjhâ'ân Prov. Jatim II (1948 – 1972)
5. Èjhâ'ân BM thn 1973 (1973 – 2003)
6. Èjhâ'ân BM taon 2004 (2004 – 2011)
7. Èjhâ'ân BM thn 2011 (2011 - samangkèn)

Neng bhâsa Madhurâ, vokal (aksara oḍi') èpantha bâḍâ 4 ghâlampo', èyantarana:

1. Vokal Tajhem: a, è, o. Opama: [sapa, satè, olar]
2. Vokal Alos: â, i, u. Opama: [bâḍâ, iblis, urusân]
3. Vokal Buwi: /e/ petpet. Opama: [eppa', gheppa']
4. Vokal Mèrèng: o, è, l, u. Opama: [soto, perrèng, eppil, usul] Sedḍheng konsonan (aksara mate) neng bhâsa Madhurâ èpantha:
5. Konsonan Tajhem: c, f, k, p, t, s, q, v. Opama: [cacca, faker, kapas, pettès, tatta', sikat, qurban]
6. Konsonan Marḍuwânè: r, l, w, y. Opama: [rowa, rèya, powa, lola]
7. Konsonan Sengngong: n, ny, m, ng. Opama: [nèngkè', nyannya, mengmeng, ngojuk]
8. Konsonan Alos, èpantha ḍuwâ' bâgiyân, èyantarana:
9. Konsonan Alos ḍhâmmang: b, ḍ, g, j, d. Opama: [bâbâ, bâḍâ, gânol, juju', dâno]
10. Konsonan Alos berrâ': bh, ḍh, gh, jh, dh. Opama: [bhibbhi', ḍhingkol, ghâghâ, jhujjhu, dhulit]

Vokal /e/ petpet panèka pajhât èsambhât vokal buwi, amarghâ taḍâ' taḍâ' monyèna. Vokal buwi /e/ petpet panèka manabi terro amonyèya kodhu ètoro'è sareng konsonan. (oladhi to-contona è bâbâ manabi ajhârbâ'âghi konsonan). Èjhâ'anna Vokal Mèrèng Kadhâddhiyâna vokal mèrèng panèka amarghâ ca'-oca'na sarre-bhân dâri oa' manca, akadhi: satè, soto, pil, royut, so'on, sampo, rèmi, kado, golè, bsl.

Neng bhâsa Madhurâ konsonan kembhâr pajhât bâḍâ tor dhâddhi parbhidhâ'anna sareng BI (bahasa Indonesia). Neng BI ta' mangghi konsonan kembhâr sanaos èkabidhi sareng vocal /e/petpet. Contona oca': oca' eppet, neng BI ètolès POT. tapè pagghun ètolès POT. Neng bhâsa Madhurâ sadhâjâca'-oca' sè kadhâddhiyân dâri sèttong keccap, akadhi: **jhâm**, ètolès otabâ èkeccappaghi **ejjhâm**.

Salaèn dâri ghâpanèka, neng bhâsa Madhurâ jhughânan ghâḍhuwân diftong. Diftong èngghi panèka ḍuwâ' vokal sè apolong akadhi: **ai, au, oi**

Lajhu èpamonyè palancar: y sareng w neng bhâsa Madhurâ. Neng BM sè bâḍâ namong “monyè diftong” akadhi: tapay, apoy, nabuy, neng BM èjhâ'ân diftong taḍâ', sabâb neng BM manabi bâḍâ èjhâ'ân ḍuwâ' vocal sè arangkep, kèngèng èbâca, contona:

1. Èbâlâi èbâca.... È-bâ-lâ-i
2. Èpèntaè èbâca.....è-pèn-ta-è
3. Èpaghibâi èbâcaè-pa-ghi-bâ-i

Dhâddhi ca'-oca' sê aghânḍhu' èyangghep *diftong* akadhiyâ:

1. Tapay, ta' ètolès tapai
2. Nabuy, ta' ètolès nabui
3. Ossay, ta' ètolès ossia

TEGGHESSÂ: Neng bhâsa Madhurâ taḍâ' DIFTONG sê bâḍâ monyè DIFTONG, amarghâ vokal sê arangkep kèngèng èbâca: ay. uy, oy.

Latèyan 1

Èyatorè Sampèyan nyarè bang-sèbângnga 2 contona oca' sê aghânḍhu' konsonan alos ḍhâmmang sareng konsonan alos berrâ'!

1. Konsonan Alos ḍhâmmang:

- a. [b] : _____
- b. [ḍ] : _____
- c. [g] : _____
- d. [j] : _____
- e. [d] : _____

2. Konsonan Alos Berrâ':

- a. [bh] : _____
- b. [ḍh] : _____
- c. [gh] : _____
- d. [jh] : _____
- e. [dh] : _____

Latèyan 2

Èyatorè karembhâk sakanca'an ka'angghuy nyalèn ghâncaran è bâbâ panèka ḍâ' serradhân ejhâ'ân 2011!

Satuni mator patanya dha' ramana sapaneka: "Ma, ba' lerressa pamanggina oreng bannya' ngoca'agi ja' polo Madura ka' dhinto kaalok ngasellagi buja? "Ramana Satuni ajawab: "Iya lakar bariya, molae gi' jaman jaja'an Balanda, Madura areya andi' pangaselan buja se sanget raja. Neng e Mekkasas easellagi e penggir sereng e disa Capa' ban Mangonan. E Sampang easellagi e Ragung ban Marengan mongging bara' lao'na Sampang, dineng e kabupaten Songennep easellagi e disa Kalianget ban Marengan (mongging bara'na Kalianget)"

Latèyan 3

Jhâjhâl sarè tor tantowaghi neng bâca'an è bâbâ panèka sè tamaso' oca' sè aghuna'aghi konsonan alos berrâ' sareng oca' sè aghuna'aghi horop palancar [w] sareng [y] !

Kabâdâ'ân samangkèn ampon laèn manabi èbhândhinganga-ghi sareng ðhimènna Manabi ðhimèn orèng ka'angghuy ngabhârraghi bâdâ katonon, bânjir otabâ tokar panèka rèng-orèng lajhu nabbhu thongthong. Sè abhidhâ'âghi cem-macemma kabhâr èngghi panèka ritme monyè èpon thongthong. Manabi tètèr, artèna terros ètabbhu ta' ðhik ambu ghâpanèka nodhuwaghi bâdâ bânjir otabâ katonon. Manabi bânjir ètabbhu terros. Manabi katonon sabatara sapolo tètèr ambu sakejjhâ' lajhu tètèr polè. Manabi bâdâ tokar thongthong tètèr abidhân sareng bânjir, ambu sakejjhâ' ètabbhu polè. Manabi tokar bhuru ampon bâdâ sè tato, tètèr lèma kalè pokolan ambu sakejjhâ' lajhu èpokol polè tètèr lèma kalè, sapanèka saterrossa. Rèng-orèng sè mèrèng tètèr lajhu mèkkèr panapa salerressa sè ampon kadhâddhiyân.

Manabi jâkèn jhâ' bâdâ katonon, bânjir otabâ tokar laju mamonyè thongtongnga dhibi' akadhi tètèr sè ampon ètarèma,. Sapanèka kabhâr otabâ berta ghâpanèka kasebbhâr dâ' sa'antèro kennengngan, manabi bhunten kantos dâ' sadhâjâ dhisa sè bâdâ è sakobhengnga.

Sangghemman Abâ' Dhibi'

Jhâjhâl parèngè tandhâ pacal (✓) jhâjhârbâ'ân sè èkaonèngè sampèyan!

No.	Torè Èmodhi sareng Sakanca'an	Ngaghâli	Ta' ngaghâli
1.	Abdhina ampon onèng ka cem-macemma kasennèyan Madhurâ		
2.	Abdhina ampon onèng carana abhâdhi okara kalabân aghuna'aghi bhâsa èngghi bhunten		
3.	Abdhina ampon onèng ka cem-macemma vokal sareng konsonan		
4.	Abdhina ampon kèngèng abhidhâ'aghi lagu kreasi sareng laghu tradisional		
5.	Abdhina ampon kèngèng nyarè to-contona oca' sè aghândhu' konsonan alos ðhâmmang sareng berrâ'		

Artèna ca'-oca' sè parlo èkaghâli:

Panglako	: panjhâ'
Èpèyara	: èrabât, èromat
Sakobhengnga	: sakalènglèngnga
Kasokan	: poron, endâ'
Èyaghem	: èyangghuy (ei)

E. Panèlayan Bâbulângan 1

Èyatorè maos ghâncaran è bâbâ panèka kalabân tètè.

Sa'amponna maos, jâwâb pètanya è bâbâ panèka kalabân jâwâbhân sè lerres!

Pènter Kodhu Aghuna

- Jhurâghân jhâghâ dâri korsèna sè toju' è seddhi'na Sakrani, sè teppa'na ađântos Sayuti
- Sayuti : "Sèngko' ta' bisa dhâddhi katowa Sak"
- Sakrani : "Èmot bâ'na ka ðhâbuna dhibi'? jhâ' kasempadhân rèya coma ðateng sakalèyan".
- Sayuti : "Sèngko' la ta' ènga', sabâb jârèya tang ca'-oca'an pan-bârâmpa taon sè tapongkor."
- Sakrani : "Pas sapa polè sè èkennèng cagherraghi salaèn dâri bâ'na?"
- Sayuti : "Bâ'na ta' osa kabâtèr bânnya' orèng sè lebbi pènter dâri sèngko'"
- Sakrani : "O iyâ bhenđer, orèng sè lebbi pènter laku bânnya' nangèng orèng sè ngartè mara bâ'na satèya la molaè asa"
- Sayuti : "Ella jhâ' mara jârèya, è attassa langngè' bâđâ langngè' artèna è attassa orèng sè ngartè bâđâ sè lebbi ngartè"
- Sakrani : "Sèngko' paham ka maksoddhâ bâ'na nangèng bârâmma jhâ' rèng cakana sè laèn asaroju'ân ka bâ'na katèmbâng ka orèng laèn. Dhina mara pola arèya laku la tolès tanangnga bâ'na ka'angghuy nyepowèn kompolan rèya sopajâ kompolan rèya abunto' ebbhu'".
- Sayuti : "Ađu bârâmma yâ mon mara rèya sèngko' ma' pas bhangong ca'na dhibi' sèngko' terro ta' roweddhâ pèkkèran. Dhina sèngko' istikhor'a ghâllu". (Saterrossa Sakrani naghi ka Sayuti bhâb jhânjhina)
- Sakrani : "Bârâmma Ti, apa bâ'na la andi' kapotosan?"
- Sayuti : "Iyâ mara parèngngaghi, sèngko' endâ' nyepowè kompolan rèya kalabân sèttong syarat sèngko' mèn'ta'a bhântowanna bâ'na bilâ bâđâ kalakowan sè takaè' moso laptop bâgiyâna bâ'na, polana sèngko' ta' tao carana ngetik ghun tao ka laptop jhâ' laptop rèya bhângonna empa' masaghi."
- Sakrani : "Kalamon bhâb jârèya sè dhâddhi berrâ' ka pangghâliyâna bâ'na, sèngko' asanat abhânto bâ'na, hahaha...bâ'na loco kèya Ti, kabbi orèng tao jhâ' laptop rèya bhângonna masaghi. Mèlana bâ'na ajhâr, polana tađâ' orèng bhuđu sè bâđâ orèng males"
- Sayuti : (sambi agheppa' lenggenna Sakrani pas ngoca') "Iyâ la sèngko' kala, đu bârâmma'a polè jhâ' maskè sèngko' la ajhâr tang panyakèt loppa sè ta' bisa èpaondhur"
- Sakrani : "Hahaha... bâđâ bhâi bâ'na sè è kajâwâbhâ...."

a. Èyatorè pèlè jâwâbhân sè palèng lerres!

1. Pasèra sè èpadhâddhiyâ katowa...
 - a. Sayuti
 - b. Sakrani
 - c. Gani
 - d. Sohîb
2. Sayuti èpadhâddhiyâ katowa neng ghâlimpo'na....
 - a. sèmo
 - b. kompolan
 - c. pasêmowan
 - d. kamrat
3. Aponapa sè èkalako Sayuti saellana bhingong?
 - a. Mènta pamangghi
 - b. Nyabis ka rèng seppo
 - c. Adu'a
 - d. Aistikhorowa
4. Sayuti enḍâ' nyepowè kompolan rèya kalabân sètong syarat...
 - a. Mènta'a bhântowanna
 - b. Mènta tolong
 - c. Mènta jhâ' parowet
 - d. Kodhu paghâmpang
5. Sayuti berrâ' dhâddhi katowa marghâ....
 - a. Ta' tao sè acaca'a
 - b. Ta' biyasa
 - c. Ta' tao ngettik laptop
 - d. Ta' bisa nyepowè
6. Sè tamaso' contona konsonan alos berrâ' èngghi panèka
 - a. Bâjâ, dhâmar
 - b. Bhâjâ, ḍhuḍhit
 - c. Gânol, juju'
 - d. ḍârâ, embu'
7. Rasima èntar ka Probolinggo nompâ' ebbis mini. Bhâsa èngghi bhuntenna okara kasebbhut èngghi panèka....
 - a. Rasima mèyos ka Probolinggo nompâ' ebbis mini
 - b. Rasima èntar ka Probolinggo nètènè ebbis mini
 - c. Rasima mèyos ka Probolinggo nompâ' ebbis mini
 - d. Rasima mèyos ka Probolinggo nètènè ebbis mini
8. Samsudin ngèbâ karènjhing ka sabâ. Oca' papaḍâna ngèbâ èngghi panèka...
 - a. nyambi
 - b. mèkol
 - c. najhâ'
 - d. nompâ'
9. È bâbâ panèka sè tamaso' ḍâ' kasennèyan Madhurâ èngghi panèka.....
 - a. Luddruk, Topèng ḍhâlâng, topèng ghattak
 - b. Band, dangdut, rèmo
 - c. Rokât tasè', rokat panèhâbâ
 - d. Pèlèt betteng, molang arè
10. Satuni ngaghungè panglako neng tokona 10 orèng ka'angghuy ato-bhânto ka'angghuy ngangko' bhârâng. Oca' papaḍâna panglako èngghi panèka....
 - a. Ro-soro
 - b. Panjhâ'
 - c. Kanca
 - d. Tokang marèksa

b. Èyatorè karembhâk sakanca'an pètanya è bâbâ panèka, ponapa bhâsa Èngghi bhuntenna!

1. Pa' Satuni èlahèrraghi è Bhângkalan. èlahèrraghi bhâsa èngghi bhuntenna?

2. Sè òi-buò Pa' Satuni jhumeneng kepala sakola. Oca' sè òi-buò bhâsa èngghi bhuntenna?

3. Pa' Satuni nyepowè kepala sakola abidhâ 10 taon. Oca' nyepowè bhâsa èngghi bhuntenna?

4. Satèya Madhurâ ampon katon jhâjâ, Oca' satèya bhâsa èngghi bhuntenna?

5. Pa' Satuni matè tangghal 3 Maret 2021. Oca' matè bhâsa èngghi bhuntenna?

c. Jhâjhâl nyarè bang-sèbângnga 2 (òuwâ') contona oca' macemma konsonan è bâbâ panèka!

1. Konsonan Marðuanè [r, l, w, y]

2. Konsonan Sengngong: [n, ny, m, ng]

3. Konsonan Tajhem: [c, f, k, p, t, s, q, v]

Glosarium Parèbhâsan:

1. Abhabhât alas bânniya' durina	= Orèng sè amomolan mabadâ pa-apa neng è sètong kennengngan, tanto nemmoan alangan.
2. Abâddhâi binè	= Orèng lakè sè segghut atè-ghântè binè. (abinè, atellak abinè polè li-baliân).
3. Abâddhâi oca'	= Orèng sè dhujân arasanan orèng laèn (lèbur apètenna).
4. Abâ' gherrâng cètak bhândheng	= koca'aghi dâ' orèng mèskèn tapè sombong.
5. Abâ' kamondurân	= Orèng sè ampo abâ-obâ oca' (lècèghân).
6. Abâ' kèsa	= Orèng dumè otabâ ra'yat biyasa (dumè' biyasa).
7. Abâ kèsa cètak gerrang	= Orèng biyasa (ra'yat) sè mèskèn tor bhudhu
8. Abâli da' bhântal tèkerra dhibi'	= Orèng sè mètenna orèng laèn, sè ahèrra aba'na dhibi' nemmo malo.
9. Abâli matta	= Orèng sè èro-soro ngoros pa-apa, abâli parcoma ta' ngaollè sè è kareppaghi.
10. Abâ'liraghi	= Nyampolèaghi oca'.
11. Abâli onè	= Abali polè da asal kamolan.
12. Abhâlullu	= Dhu-mabhudhu, nangèng sanyatana pènter.

13. Abhântal omba' sapo' angèn = Ngalako pangghâbây sè malarat, ataro nyaba (opama; alajar, majang, bân samacemma).
14. Abârângkaè kodhi' = Ngalako pangghâbây sè bannè pantessa.
15. Abâ' sampayan = Orèng sè apangangguy apa'a bhai patot.
16. Abhâbbhâ' = Orèng sè alalakon ambha' patè.
17. Abhâjâng (asambhâjâng) è pettengnga = Orèng alako beccè', sè ta' èdhir-èdhirraghi dâ' orèng laèn.
18. Abhânḍhâ abâ' = Orèng apangghâbây (alako) sè ta' nyagherraghi partolonganna orèng laèn, tapè kalaban astèyar (èhtèyar) dhibi'.
19. Abeddhâ' è ḍâlem aèng = Ngalakonè pangghâbây sè taḍâ' ghunana.
20. Abujâi saghârâ (tasè') = Morok (anasèhat) dâ' orèng sè apènterran dâri aba'na. (lalakon sè ta' paghuna).
21. Abhukkor nongngep = Ekoca'aghi dâ' ghellung sè rajâ, sè katon akanta bhukkor sè ètongngep (èpakorong).
22. Abhuru bâkto = Kasus, kabhuru tako' kalèndi (tako' ellat/tellat).
23. Abhuru butèr, adhina tompeng = Orèng tama', la ollè rajhekkè rajâ èdhina aghi, palaor abhuru kaontongan sakonè', di-budîna pada ta' èkaollè kabbhi.
24. Abhuru maèn = Ngemmès.
25. Acaca èuwâ' = Oca'na ta' kennèng parcajâ.
26. Acangghâ kalèkè = Ekoca'aghi dâ' orèng binè' sè alakè li-bâliân (segghut atellak, pas alakè polè).
27. Acan sapèkol = Ekoca'aghi dâ' orèng sè bânnya' dhusana (orèng sè lakona coma nambâi dhusa bhâi).
28. Acolo' songay = Ekoca'aghi dâ' orèng carbhaka, kakanan apa'a bhâi ta' ètampèk, kabbhi èbhâsbhâs (carbhâka kamarok).
29. Aḍhâ'âr mara = Orèng sè ta' kadantèn, nasè' otabâ kakanan ghi' panas la èkakan.
30. Adhâghâng, adhâghing = Orèng sè dhâdhdi soghi dâri ontongnga dhâghânganna.
31. Adhâjung kaolo = Pongghâbâ kènè' apol-kompol bi' orèng pangraja.
32. Adangdâng mano' = Pongghâbâ sè ella abit ngabulâ, sè jhâu ḍâri kampongnga dhibi'.
33. Adhât kettang (motak) = Korang ajhâr.
34. Adantè' ghattana bâto = Ngen-ngangen otabâ tos-ngantos pa-apa sè mostahèl bâḍâna (èkaollèa).
35. Adhâpak kerbuy = Ekoca'aghi dâ' orèng sè rajâ pa'-dhâpa'na sokona.

Bâbulângan 2

PEKERJAAN

Manossa ođi' sala sêttong ikhtiar ka'angghuy
nyarè èngon èngghipanèka kodhu alako.
Kalakowan panèka ponapa'a bisaos kodhu
èsokkorè, sè cè' parlonà èngghi panèka
kalakowanna tor hasèlla halal, sopajâ ollèna èđhâ'âr
kèngèng kabherkadhân dâri sè amorbhâ jhâghât

Sumber Gambar: www.istock.com

Cap-Ocabhân:

Alako berrâ' apello konèng. Mèngangka rèng Madhurâ
lèbur alako kalabân tegghil tor èkhlâs

Tujuan Pembelajaran

1. Peserta didik mampu memahami dan mengidentifikasi informasi tentang puisi untuk menemukan makna yang tersurat dan tersirat dari teks visual yang dibaca dan dipirsa.
2. Peserta didik mampu memaknai pesan yang tepat dari puisi dalam bentuk audio visual dan aural dalam bentuk monolog, dialog dan gelar wicara yang didengar.
3. Peserta didik mampu menelaah kosa kata yang baru/sulit (bhâsa lalongèt) dan menyimpulkan isi puisi dari teks visual yang dibaca dan dipirsa.
4. Peserta didik mampu menyimpulkan isi dari teks puisi yang dibaca dan dipirsa.
5. Peserta didik mampu menulis dan mengembangkan kosakata baru dengan menggunakan basa rinengga/lalongèt untuk menyajikan gagasan dalam teks puisi sesuai unggah-ungguh basa/onghâghâ bhâsa.
6. Peserta didik mampu menulis berdasarkan fakta, pengalaman, imajinasi secara indah dan menarik dalam bentuk **puisi** menggunakan kosa kata secara kreatif.

A. Èyatorè Mèyarsa'aghi

1. Ponapa sampèyan ngaghâli macemma kalakowan neng Madhurâ?
2. Ponapa sampèyan ngaghâli dâ' puisi Madhurâ?

Parlo èkaghâli Saè:

Neng lalampa'an panèka, ngèrèng sampèyan sakanca'an maos dua' dhimèn ka'anghuy kèngèng kariḍâ'anna Sè Kobâsa. Sa'amponna maos dua'. Ngèrèng mèyarsa'aghi jhâjhârbâ'anna ghuru. È ḍâlem lalampa'an panèka, èyatorè Sampèyan ngaghâli saè ka'angghuy mèyarsa'aghi jhâjhârbâ'anna ghuru bhâb puisi Madhurâ!

Orèng ngangghit puisi panèka èstona bâḍâ sè ècarèta'aghiyâ ka orèng laèn. Bhâb sè èkacarèta'a panèka èsambhât tèma. Dhâddhi tèma èngghi panèka bhâb sè palèng otama sè ècarèta'aghiyâ ka orèng laèn. Namong sè acarèta panèka lèbât puisi.

Ka'angghuy ngaonèngè èssèna puisi Madhurâ, kodhu ngaonèngè bâgiyânnèpon. È kaca sabellunna ampon èjhârbâ'aghi bhâb bâgiyânnèpon puisi. Bâḍâ ḍuwâ' macem, èngghi panèka: bâgiyânnèpon puisi sè kaoladhân tor sè ta' kaoladhân. Bâgiyân sè kaoladhan aropa: a) bhângonna puisi b) pèlèyanna oca' c) bhâsa kèyasan Dinèng sè ta' kaoladhân aropa: a) poket (tema) b) bâburughân beccè'. Bâgiyân-bâgiyân panèka sè dhâddhi jhâlân kaangghuy ngaonèngè èssèna puisi. Bâgiyân sè palèng otama èngghi ka'ḍinto bhâb tema otabâ maksod sè palèng poko'. Ḍâri tema kasebbhut bisa èkaonèngè èssèna puisi. Kalabân ngonèngè èssèna puisi, bisa èpangghi bâburughân beccè' sè ètètèp sè ngangghit lèbât puisi.

Èyatorè maos patètè puisi è bâbâ panèka!

Nèmor Kara

Bâjâ mangkèn dung-ondung arè,
nèmor kara bhentar tongghâ' dâlem aèng,
kaulâ ghâdhuwân ana' duwâ,
nè'-kènè' cabbhi lètè',
moghâ dhâddhiâ kasampornaan,
dâ'sè nangghâ' sareng sè nèngghu,
dâ'sè ètangghâ' sareng sè ètèngghu,
sè pang lowar ajhuluk Sè Ghâmbhâr,
sè pang dâlem èsebbhut Sè Ghâmbhu,
du tang ana' sè sapasang,
ana' kembhâr rèmbi' tabhungkos,
ètella' temmo cèyeran,
ngabâs arè ta' solap,
nèddhâ' teppong ta' alampat,
paburuna sasat angèn.
(meththèk dâri buku "Kerapan Sapi", AS. Sadik, 1986)

Latèyan 1

Èyatorè maos puisi è attas kalabân aghuna'aghi intonasi sè lerres, salastarèna èmaos, morèd èpakon ka'angghuy ama'naè pessen sè bâdâ neng puisi kasebbhut!

Latèyan 2

Èyatorè puisi è attas salèn dâ' ka prosa (karangan bibâs) kalabân aghuna'aghi okarana sampèyan dhibi' sarta aghuna'aghi bhâsa èngghi bhunten !

Maos Patalètè!

Oḍi' Rokon

Rajâ ongghu manfa'addhâ rokon bân bhâlâ tangghâ
Paḍâna bilis ngèrèt butèr
Atemmo patang salam
Ta' tao patang penthong
Song-osong lombhung
Dhu-addhu bhâu Sè
Berrâ' dhâddhi ḍhâmmang
Sè malarat dhâddhi ghâmpang
Sè petteng dhâddhi terrang
Sè potong bâd.â nyambhung
Sè salèngka'tabukka'
Sè èna ta'nèspa
Taḍâ' bhârâng malarat
Bânnya' nyaronḍhâ
Sabhâligghâ sè ta'enḍâ' along-polong
Alèntèng alontong posang kadhibi'
Èbuwâng bâḍa - hâk ta'ètòlè bângkong
Mellassa mara ketthang tonḍhungan (M. Sahid)

Sumber Gambar: www.istock.com

Latèyan 3

Èyatorè mèyarsa'aghi puisi sè èmaos kancana kalabân bhul-ombhul
“Oḍi' Rokon” èyaḍâ'na kellas, salastarèna èmèyarsa'aghi, sampèyan
ajhârbâ'aghi pessen sè bâḍâ neng puisi kasebbhut!

B. Èyatorè Maos

1. Ponapa Sampèyan perna èpakon maos puisi sareng ghuruna?
2. Kadhiponapa parasa'anna atè ènalèka maos puisi?

Parlo Èkaghâli Saè:

Neng lalampa'an panèka, ngèrèng sampèyan sakanca'an maos dua' ḍhimèn
ka'anghuy kèngèng kariḍâ'anna Sè Kobâsa. Sa'amponna maos dua'. Ngèrèng
mèyarsa'aghi jhâjhârbâ'anna ghuru bhâb puisi. Puisi èngghi panèka sala sèttong

karya sastra sè aropa tolèsan aèssè hasèl ngen-angen dâri sè ngangghit. Puisi aghuna'aghi kaèndhâ'ân bhâsa, akantha monyèna bhân-sabbhân bhiri, bâdâ rima, paddhâ andhâgghân bân bâdâ oca' lalongetdhâ. Bhângonna puisi kaoladhân lèbât bhiri-bhirièpon tor paddhâ andhegghân. Bâdâ puisi sè ngangghuy sabhiri, duwâ' bhiiri, tello' bhiri, empa' bhiri dâlem sèttong paddhâ andhegghân. Bâdâ jhughân sè ngangghuy lebbi dâri empa' bhiri dâlem sèttong paddhâ andhegghân. Sèfat sè akadhiyâ panèka nanðhâ'âghi puisi Madhurâ modèrn kadhinapa ca'èpon sè ngangghit.

Maos puisi Madhurâ kodhuna ètoro'è sareng ghuli ennengnga bhâdhân. Sè èmaksod èngghi panèka ghulina atè, ghulina bâgiyâna bhâdhân, ghulina pèkkèran, tor ghulina rassa. Ghulina bâgiyâna bhâdhân aropa ghulina tanang, soko, soca, tor salèra.

Sabellunnèpon Sampèyan maos ngèrèng kaghâli saè bhâb è bâbâ panèka: 1) Kaonèngè dhimèn bâgiyân-bâgiyân sè kaoladhân, akadhiyâ bhângonna, pèlèyanna oca', tor bhâsa kèyasannèpon, 2) Kaonèngè jhughân maksod sè palèng otama dâlem puisi kasebbhut, 3) Sarè bâburughân beccè'na.

Neng lalampa'an ka'dinto, Sampèyan èso'on ka'angghuy maos, ngaghâli saè èssèna teks puisi, tor nalè' tèghi ca'-oca' sè èyangghep malarat, lajhu karembhâk artèna kalabân aghuna'aghi kamos bhâsa Madhurâ!

Maos Patalètè!

Noccolè Talè Embhânan

Sè ngangghit : M. Shahit

Iyâ, na'

Para bhâpa' bân èbhu ghuru

Èkhlâs noccolè talè embhânan

Sakoko èrèng ta' bisa nyangoè apa

Coma panyo'on dâ'

Ghustè Allah sè Maha Aghung

Mandhâr èparèngana ghâmpang taðâ' alangan

Ekabbhuli hajhâddhâ

Salamet dhunnya akhèrat

Tang pessen ka dhibi'na

Èstowaghi bâburughânna; bhupa'-bhâbu'-ghuru-r

È kotta rajâ bânnya' pangghuðhâ

Paaddhreng èbâdâna

Pabhender tatakramana

Tèro jhuko'

Salanjhângnga oðì' è tasè'

Tapè rassana sakonè'a ta' accèn

Èpongkasè "Bismillahirrahmanirrohim"

Tarèk mangghâr

Pabhânter aghuwâr

Sana' bârgghâ paðâ jhembhâr

Latèyan 1

Èyatorè jâwâb pètanya è bâbâ panèka kalabân jhârna' maghut dâ' puisi sè abhul-ombhul "Noccolè Talè Embhânan"!

1. Ponapa bhul-ombhullâ puisi kasebbhut?

2. Jhâjhâl carêta'aghi pole èssèna puisi kasebbhut saellana èmaos kalabân jhârna'!

3. Ponapa maksoddhâ oca' sana' bârghâ neng puisi kasebbhut?

4. Jhâjhâl tantowaghi ca'-oca' neng dâlem puisi kasebbhut sè aghânḍhu' indra angoladhân!

5. Aghânḍhu' tème ponapa puisi kasebbhut, jhâjhâl jhârbâ'aghi?

Latèyan 2

Èyatorè abhâḍhi rêngkessân maghut dâ' puisi "Noccolè Talè Embhânan" kasebbhut!

Latèyan 3

Èyatorè abhâdhi okara kalabân aghuna'aghi bhâsa èngghi bhunten adhâsar ca'-oca' è bâbâ panèka!

1. Paaddhrens : _____
2. Èstowaghi : _____
3. Èpongkasè : _____
4. Jhembhâr : _____
5. Hajhâddhâ : _____

C. Èyatorè Abu-Dhâbu

1. Ponapa Sampèyan ngaghâli bhâb puisi kona?
2. Ponapa Sampèyan ngaghâli macemma puisi kona?

Parlo Èkaghâli Saè:

Neng lalampa'an panèka, ngèrèng sampèyan sakanca'an maos du'a' dhimèn ka'anghuy kèngèng kariḍâ'anna Sè Kobâsa. Sa'amponna maos du'a'. Ngèrèng mèyarsa'aghi jhâjhârbâ'anna ghuru bhâb puisi kona.

Nantowaghi Makna tor Pessen è dâlem Puisi Kona

Puisi kona èngghi kaḍinto pantun Madhurâ ampon èkoca' sendèlan Sanaos saèstona cè' bhidhâna. Sendèlan èghunaaghi kaangghuy asemmonan (ngoca' kalabân samar) dâ' orèng laèn kalabân aghuna'aghi paparèghân otabâ pantun. Lumbrana sendèlan èkalako patang sambhit orèng lakè' sareng orèng binè'. Bhirina (bhârissa, paddhâna, ghârissa) pantun panèka padâ sareng syair, èngghi panèka empa' bhiri dâlem sèttong bait (paddhâ andheggân, koplèt) tong-sèttong bhiri lumra bâdâ 8 keccap (nyoprè salpa' manabi èlaghuaghi), dhinèng lafal (sowara, monyè)keccap bingkèngnga bhiri nomer 1 kodhu paḍâ sareng monyèna keccap bingkèngnga bhiri nomer 3, sowara keccap bingkèngnga bhiri nomer 2 paḍâ sareng keccap bingkèngnga bhiri nomer 4.

❖ Pantun

Bidhâ sareng Siir Pantun, sanarè pantun kadhâddhiyân ḍâri 4 bhiri, bhâris sè kapèng sèttong sareng kapèng ḍuwâ' aropa sampèran dhinèng bhiri sè kapèng tello' sareng kapèng empa' aropaaghi èssèna pantun, conto :

orèng prèmpen ta' aotang-----a
 mon parlo mekka cèlèngan.-----a
 Mellè apen bâddhâ rantang----b
 paḍâ mèlo sabhârengan.-----b

*sasakana kaju kanari,
jhâ' loppa dhâsarè betton
mon dhika lèbur manari,
jhâ' loppa ajhâr apanton*

*ngala' sèrè èpè-pèsa,
èsarènga ghân sakonè',
kanèserrè orèng towa,
sè mèyara kabit kènè'*

Bâdâ pantun serrerbbhân dâri pantun Mlaju, tapè pagghun neng bhâsa aslina tor laju dhâddhi pantun loco ètnik Madhurâ sè bâdâ è lowar polo Madhurâ, akadhi neng dêsêrâjâ sareng Jhâbâ Tèmor. Pantun bhuru akadhi:

*jangan berhenti bertanya bulan,
berapa purnama engkau merantau,
maju gembira terus berjalan,
cari cahaya indah gemilau.*

Bâdâ polè adhi-kadhiâ pantun èngghi panèka sè ènyamaè Sendèlan. Sendèlan panèka saèstona aropaaghi pantun Madhurâ sè sokkla. Para' sadhâjâna ngangodâdhân è pardhisaaan ghi' dhimèn manabi ngarè' rebbhâ è nong-ghunong malolo asendèlan sareng kanca padâ' kanca lakè' tamaso' binè'. Conto sendèlan :

*poter pon poter Bhâli
tal-ontalla ghulâ palo
mon ongghu nèser maddhâ dhuli
mon abit tako' ta' mèlo*

*tarom sè taroma
mano' ghessèng celleng molos
ro'om sè ro'omma
sala lasèng bâu tèkos*

*paḍi sè padiyâ
talonna bânnya' mottana
mandi sè mandiyâ
op-raop coma matana*

Jhughâ salaèn pantun sareng sendèlan ghi' bâdâ sè èsebbhut paparèghân sè saèstona paparèghân panèka mettal dâri sastra Jhâbâ sè èsebbhut pari'an. Paparèghân panèka coma kadhâddhiyân dâri ḍuwa' bhiri Bhiri sè kapèng sètong mènangka sampèranna dhinèng bhiri sè kapèng ḍuwâ' aghânḍhu'dâri maksot paparèghân ghâpanèka, conto:

*Kaju kerrèng sangghu matè,
adu ana' bi' tè-ngatè.*

*gheddhâng nongkol nol-pennolan,
orèng ngolngol mol-kemmolan*

*ghânta' cettèt dul-po'dulân,
orèng pentèt jhu-lonjhuân*

Baḍâ pantun serrerbbhân dâri pantun Mlaju , tapè pagghun neng bhâsa aslina tor laju dhâddhi pantun loco ètnik Madhurâ sè bâdâ è lowar polo Madhurâ akadhi neng pasèsèr ḍâjâ sarengtèmor Jhâbâ Tèmor. Pantun bhuru akadhi:

*jangan berhenti bertanya bulan,
berapa purnama engkau merantau,
maju gembira terus berjalan,
cari cahaya indah gemilau.*

❖ Syair (Si'ir)

Syair Madhurâ pagghun jhenno tor jhurbhu otamaèpon neng Dhuk-pondhuk. Sè sapanèka pantes sabâb si'irâri naghârâ Arab. Panèka asalla mènorot etimologis.

Conto : **Syair dâlem saloka bisa jhughâ bâḍâ si'ir.**
*noro' pato ḍhâbu kona,
polong bi'orèng ngobbbhâr dhupa,
lo-mèlo ro'omma dhupa,
dhâddhi beccè' bekkasanna. (As Sadik, 2004, Sastra Madhura)*

Latèyan 1

Èyatorè jhârba'aghi artèna puisi kona è bâba panèka lajhu tantowaghi, ponapa tamaso' pantun, si'ir otabâ paparèghân !

*ngala' lalang ka Panglèghur,
nompâ' rata sampèranna,
ta' alanglang dhika lèbur,
kor jhâ' loppa ka Pangèranna*

*Asassa neng songay bârâ,
nyarè dhlika sè al-saèl,
jhâ' sossa jhâ' kaberrâ,
sè snèka bhârâng mostaèl*

*Èsomor asanyassa
Dhâ' took mellè sinom
Ebâkto bulân pasa
Èharammaghi ngakan bân ngenom*

Aghuna'aghi Anomatupè bhâsa Madhurâ. Anomatupè èngghi panèka: nyama sè asaalla dâri monyèna akantha:

embè' > embi'
cekcek > cekcek
tekko' > tekko'
cukir > ajâm cukir, ssl

Latèyan 2

Èyatorè nyarè lèma mègghi' saos sè tamaso' anomatupè è dâlem bhâsa Madhurâ!

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

Latèyan 3

Èyatorè abhâdhi pantun, paparèghân, sareng si'ir, bang-sèbângnga 2 (dumègghi')!

1. Pantun

- a. _____
- b. _____
- c. _____
- d. _____

2. Si'ir

- a. _____
- b. _____
- c. _____
- d. _____

3. Paparèghân

- a. _____
- b. _____
- c. _____
- d. _____

D. Èyatorè Nyerrat

1. Ponapa Sampèyan bisa abhidhâ'aghi puisi kona sareng modern?
2. Ponapa Sampèyan ngaghâli contona puisi modern sareng puisi kona?

Parlo Èkaghâli Saè:

Neng lalampa'an panèka, ngèrèng sampèyan sakanca'an maos du'a' dhimèn ka'anghuy kèngèng kariḍâ'âanna Sè Kobâsa. Sa'amponna maos du'a'. Ngèrèng mèyarsa'aghi jhâjhârbâ'anna ghuru bhâb puisi kona. Puisi kona sareng puisi modern dâlem sastra Madhurâ aghânḍhu' parbhidhâ'ân sè sorop, ḍâri pamangghi bujut, èssè, otabâna cara maos tor maḍâpa' pessen. È bâbâ panèka parbhidhâ'anna.

Ḍâri pamangghi bujuttèpon, puisi kona Madhurâ aghânḍhu' sostonan sè sanget taèket kalabân atoran-atoran tradisional. Hal ghâpanèka bisa èyoladhi ḍâri aghuna'aghi paparèghân sareng pantun sè kodhu bâḍâ jumlah bhiri keccap oca' tatanto. Bhân-sabbhân anḍheghhân kodhu aghânḍhu' keccap bingkèng sè apandhuman ka atoran. Opama, kalabân pola a-b-a-b atau a-a-a-a.

Sabatara ka'ḍinto, puisi modern Madhurâ aparèng kabibâsân ḍâri tapèngkoddhâ atoran kasebbhut. Para penyair modern bisa makalower pamangghi ta' mabi kodhu tapèngkot sareng jumla bhiri otabâ pola keccap tatanto. Kabibâsân bujut panèka bisa nombuwaghi cèpta'an-cèpta'an sè langkong eksperimental otabâ inovatif.

Ḍâri pamangghi aghuna'aghi bhâsa, puisi kona Madhurâ maghut ḍâ' bhâsa têngghi (èngghi-bhunten) tor èpabânnya' kalabân catoran-catoran adhât kona sè ta' samastèna.

Mèlèna ca'-oca' sanget ghu-ongghu tè-ngatè kalabân nèmbhângngahi nêlai-nêlai kesopanan bhâsa akor sareng onḍhâghân. Bhidhâ sareng puisi modern sè langkong fleksibel ḍâlem mèlè ca'-oca' ḍâlem bhâsa. Para penyair modern ampon bângal nyampor ca'-oca' bhâsa Madhurâ kalabân bhâsa Indonesia otabâ bhâsa manca ka'anghuy taponjhul pangaterrona ḍâlem kabâḍâ'an tatanto.

Ḍâlem hal tèma, puisi kona Madhurâ langkong bânnya' neng bhâb istana, pangajhârân têngka pola, sareng kaparcajâ'ân tradisional. Tema-tema kasebbhut èpaḍâpa' kalabân cara sè aghuna'aghi simbolis alam. Puisi modern, bângal ngangka' isu-isu kontemporer, akadhi neggur kabâḍâ'ân naghârâ, politik, tor pan-saponapan pokpara sè ḍâlem kaoḍi'ân sè modern.

Carana maḍâpa' pessen ḍâlem puisi kona sareng puisi modern jhughânan ngaghungè parbhidhâ'ân. Puisi kona cenderung ta' kalabân jhujhu' tor aghuna'aghi

pan-saponapan dhâ-tanḍhâ sarta kèyasan, kantos sè maos parlo paham kabâḍâ'ân bhuḍhâjâ ka'angghuy ngaollè ma'na sè bâḍâ è ḍâlem puisi kasebbhut. Sabatara puisi modern lebbhi bângal aghuna'aghi pamangghi sacara langsung tor ḍâ' bang-sèbângnga manossa, maskè teptep aghuna'aghi mètâfora sareng dhâ-tanḍhâ sè langkong kontemporer. Èyatorè talè'tèghi parbhidhâ'anna è bâbâ panèka.

Èyatorè maos kalabân tètè!

Abhidhâ'aghi Puisi Kona sareng Puisi Modern

Contona: Puisi Kona

Rosmat (Sapè koros ta' èromat)

ngarè' lalang nyango obi,
sakèng palang bhâdhân dhibi'
lalang polè jhâ' rebbhâna ta' nyenna.
palang polè jhâ' bhâdhâna ta' mana
sara saburrâ, mellè powan lèbât tasè'
sara lèburrâ èntar ngowan nyango nasè'
sara saburrâ, mellè powan ka Majungan
sara lèburrâ èntar ngowan jhung-kèjhungan

Sumber Gambar: www.istock.com

Ker-tanoker

Ker-tanoker jhâmbhuna massa' sasèbâ'
Ker-tanoker lagghuna nyapa'a ka'aḍâ'
Ker-tanoker jhâmbhuna massa' sapennay
ker-tanoker lagghuna nyapa'a è songay
Ker-tanoker jhâmbhuna massa' sacorong
Ker-tanoker lagghuna nyapa'a è lorong
Ker-tanoker jhâmbhuna massa' è paghâr
Ker-tanoker lagghuna nyapa'a è langghâr

Cung-kuncung koncè

Cung-kuncung koncè
koncèna lo-olowan
èngsabhânyon sakèt
na'-kana' markung-markung
bâbâ âna kapung-kapung
ngèk-serngèghân,
rut-surudhân
pangantan tao abhâjâng
abhâjâng kèta' kèta' kèdhung
ondhur sèttong jhung bâbâân
Cung-kuncung kuncè
kuncèna lo-olowan
komantan tao abhâjâng
pabhâjângnga kèta' kèdhung
ondhur sèttong jhung bâbâân
cung-kuncung kolor
kolorra bintang kangkong
sater-ater sakomancèr
bhibhidhâna tajhin Jhâbâ

Contona Puisi Modèren

Serrrrrrrrrr

Nyrebbeḅg terbâs ka bun-embunan
panḍârâân lèbât ro'om salon-alon
kadhâng toju' kong-markong
Serrrrrrrrrr.....,kadhâng paḍâ
è sakola'an bân è ponḍhuk
è ḍimma bhidhâna? (Asas)

Ghimeng*slèngka'**kakka'**cekka'**tabhârângka'...ghimeng**aènter**apoter**mèder**aoter...ghimeng**cambur**abâur**aghâluy**nabuy..ghimeng**alabbhu**robbhu**labu**pakèbu...ghimeng**rentek**seksek**apek**tasellek...ghimeng**du têngkana manossa**Ghimeng**(MD.Praba Pamekasan, KONKONAN
NO.9 TH 1.1991)***Rentegghâ atè***rentegghâ atè tađâ' rêng tao**peddhina atè tađâ' rêng mèkkèrè**coma sèđâ sè bâđâ è konco'na onđem**èyattas kapo'na ombâ' ghir sèrèng**è pèngghirrâ ghuwâ bân cora***Latèyan 1****Èyatorè jhârbâ'aghi parbhidhâ'âna puisi kona sareng puisi modèrn!**

Latèyan 2**Èyatorè karembhâk sakanca'an. Ka'angghuy nyarè artèna ca'-oca'
sè malarat neng puisi kona sareng puisi modern kasebbhut!****1. Puisi Kona:**

2. Puisi Modern:

Latèyan 2

Èyatorè abhâḍhi puisi kona sareng puisi modèrn sètong bisaos kalabân tèma kasennèyan!

1. Puisi Kona:

2. Puisi Modern:

Sangghemman Abâ' Dhibi'

Jhâjhâl parèngè tanḍhâ pacal (✓) jhâjhârbâ'ân sè èkaonèngè sampèyan!

No.	Torè Èmodhi sareng Sakanca'an	Ngaghâli	Ta' ngaghâli
1.	Abdhina ampon onèng ka macemma puisi kona		
2.	Abdhina ampon onèng carana maos puisi		
3.	Abdhina ampon onèng ka cem-macemma unsur intrinsik puisi		
4.	Abdhina ampon kèngèng nyerrat puisi kona		
5.	Abdhina ampon kèngèng nyarè tor nantowaghi ma'na tema sareng ma'na puisi		

Artèna ca'-oca' sè parlo èkaghâli:

Ngangghit	: nyoson, nyèpta
Anomatupè	: nèrowagho monyèna kèbân
Bhiri	: larik, bhâris
Paddhâ andheggân	: bait
Bâburughân beccè'	: petuah, nasihat
Poket	: poko', inti
Nèmor Kara	: kemarau panjang (BI), nèmor lanjhang
Song-osong lombhung	: jhung-rojhung, gotong royong, kerja sama (BI)
abhâdhi	: aghâbây, ngangghit, nyoson

E. Panèlayan Bâbulângan 2

Èyatorè maos ghâncaran è bâbâ panèka kalabân tètè.

Sa'amponna maos, jâwâb pètanya è bâbâ panèka kalabân jâwâbhân sè lerres!

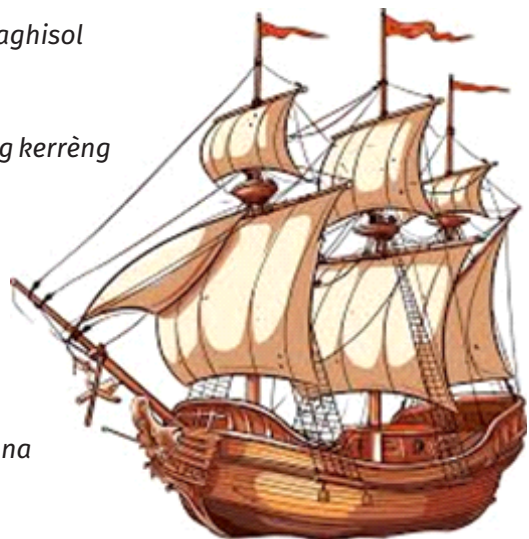
Rèng Ghirsèrèng

Angghidhân: M. Hafid Effendy

*Pelka' lapar dhâddhi karjâ
aèng tasè' saksè sè moljâ
oðì'na rèng ghirsèrèng sabbhân arè sol-taghisol
aora' kabâ' akolè' pajâng*

*rèng ghirsèrèng pangorèbhânna akartang kerrèng
sabbhân arè coma cokop sapèrèng
ajhemmor abâ' è tasè' saghârâ
aèng lojâng sè èyarep
hasèl tasè' sè tanto dhâddhi pangarep*

*mongghing dâja patapa'anna
mongghing bârâ' pasembhâ'anna
alontong alèntèng makoko pangorèbhanna
coma ngarep oðì' sabbhân arèna
(Mekkasân, 2024)*

a. Èyatorè pèlè jâwâbhân sè palèng lerres!

1. Puisi kasebbhuth abhul-ombhul...
 - a. Rèng ghirsèrèng
 - b. Rèng majâng
 - c. Rèng konana
 - d. Saghârâ
2. Puisi kasebbhuth aèssè kabâdâ'ânna....
 - a. pangorèbhân
 - b. kalakowanna manossa
 - c. Pangorèbhânna rèng majângan
 - d. Bânnya'na jhuko' tasè'
3. Artèna oca' "aora' kabâ'" neng puisi kasebbhuth èngghi panèka....
 - a. Orèng paḍâ so kabâ'
 - b. kerras
 - c. tegghil
 - d. orèng ghirsèrèng sè kowat
4. Artèna "aèng lojâng" neng puisi kasebbhuth èngghi panèka...
 - a. Aèng lerrè
 - b. Aèng moljâ
 - c. Aèng sè mamabu' ka jhuko'
 - d. Aèng sè ḍateng dhâdhâghân
5. Bhiri "mongghing ḍâja patapa'anna" aghânḍhu' ma'sod....
 - a. Tasè' ḍâjâ pangorèbhânna
 - b. Atapa è tasè'
 - c. Alako berrâ'
 - d. Lakona atapa
6. Puisi kona kasebbhuth tamaso'....
 - a. Pantun
 - b. Si'ir
 - c. Paparèghân
 - d. Sendèlan
7. Puisi kona kasebbhuth tamaso' aghânḍhu' nêlai...
 - a. patriotisme
 - b. aghâma
 - c. sosial
 - d. toleransi
8. Ma' ngembhâng nyamplong, ka bârâ' ka tèmor posang apa sè èsarè? Okara kasebbhuth tamaso' sala sèttong bâgiyân lalongèt èngghi panèka
 - a. rora bhâsa
 - b. bhângsalan
 - c. èbhârât
 - d. parèbhâsan
9. Raming lèbâr tas parao, mon anḍi' otang dhuli bâjâr. Oca' raming lèbâr tas parao aghânèhu' tegghes....
 - a. angèn
 - b. o-paraowan
 - c. bâjâr
 - d. lajâr
10. Puisi kona cenderung ta' kalabân jhujuhu' tor aghuna'aghi pan-saponapan ḍhâ-tanḍhâ sarta ...
 - a. ca'-oca' sè ongghuwân
 - b. kèyasan
 - c. denotatif
 - d. samastèna

*Ajhâr silat ḍâlem ejjib,
Messin oḍi' lajhu nyettir.
Majar zâkat empon wâjib,
Ḍâri bhâjhi' bhuru lahir.*

**b. Èyatorè karembhâk sakanca'an pètanya è bâbâ panèka!
Maos pajhârna'!**

Kobhung

M. Hafid Effendy

*Engghun Sasembhâ'âna rèng
Madhurâ ngadhep ka sè Kobâsa
alêrpo' salpo' apo'-tampo' asèla ghân
satampo'*

*asojud nyarè pètodhu menangka
kabulâ-Na*

asèla nyarè kabherkadhân-Na

*Kobhung... kennengenna bhâlâ karabâ
sabbhân arèna*

*narèma tamoy, asèla kalabân
parnyo'onan, sabhâla paḍâ anyo'on*

siyang malem angèn dhâddhi sapo'

monyèna ghântak dhâddhi saksè

Kobhung patapa'anna rèng Madhurâ

kobhung nyarè bhârâng sè sobung

*kobhung masèttong rembhâk sè
ètembhung*

*kobhung marokon parembhâghân sè
salèng tembhung*

(Sorbhâjâ, 2024)

**Jhâjhâl jâwâb pètanya è bâbâ panèka maghut ḍâ' puisi
kasebbhut!**

1. Bâḍâ saponapa paddhâ anḍhegghân puisi kasebbhut?

2. Ponapa maksoddhâ paddhâ puisi sè kapèng sèttong?

3. Aghânḍhu' tema ponapa puisi kasebbhut, ngèrèng karembhâk sareng
sakanca'an?

4. Ponapa pessèn sè bâḍâ neng puisi kasebbhut?

c. Jhâjhâl abhâḍhi bang-sèbângnga 2 (ḍuwâ') contona puisi kona èngghi panèka pantun, si'ir, sareng paparèghân, karembhâk sareng ghâlimpo'na!

1. Pantun:

Pantun Aghâma : _____

Pantun pategghirân (loco): _____

2. Si'ir:

Si'ir Aghâma : _____

Si'ir kaoḍi'ân : _____

Paparèghân : _____

Glosarium Parèbhâsan:

Terrossanna....

36. Adhina tompeng abhuru butèr = Nomer 23.
37. Addhu ada' = Dhep-adhebbhân mowa, ta' lèp-sèlèbhân.
38. Addhu padâ aèngnga = Mon terro di'-andi'na orèng aghung, kodhu mènta tolong dâ' orèng sè sadhârâjhât (mon terro da parabâna kèyaè, mènta tolong dâ padâ kèyaèna), sabab lumrana padâ salèng hormat.
39. Addhu semmo = Ta' ngoca' rang-terrangan marghâ tako', coma asemmonan bhai.
40. Adhuso' = Orèng lakè' (biyasana lancèng) sè terro abinéya parabân, tako' ta' tekka sajjhâna, pas aenneng è bengkona parabâna.
41. Adhulit congcong ajhâlân = Ekoca'aghi dâ' orèng sè usahana molaè ajhâlân, la bâdâ alanganna.
42. Aèng aghili ka tasè' = Aberri' nasèhat kalabân nodhu aghi jhâlân sè bhender.
43. Aèng èbâddhâi kèrèng = 1. Ekoca'aghi dâ' orèng binè' sè ta parèmpen (tarapas). 2. Lalakon sè sèya-sèya.
44. Aèng èpeddhâng ta' apèsa = Orèng atarètan, sanarè atokar di-budîna mastè akor polè.
45. Aèng matana ana' sacapcap, aèng matana embu' sacobbhu' = Sabârampa'a èstona ana' dâ' rèng towana, ghi' pagghun arajâ'ân pangèstona orèng towa.
46. Aèng mata ghâghhâr ka dâlem tabu' = Sossa otabâ karèngkongon sè èsangghâ dhibi', ta' èkabâlâ ka orèng laèn.
47. Aèng mon possa' ta' aghuli (ta' akocak) = Orèng alèm otabâ orèng pènter ta' akal-pokal.
48. Aèng kènè' tancellâ = Orèng sè andi pangasèlan sakonè'.
49. Aèng satètès (sacapcap) ta' kèra matabâr saghârâ = Ekoca'aghi dâ' kalakoan sè ta' paghuna.
50. Aèng sè enneng nodhuwaghi dâlemma saghârâ = Orèng pènter lumrana ta' bannya' cacana.
51. Aghabây jhângka', èkatoju'i dhibi' = Ekoca'aghi dâ' orèng lakè sè mèyara na'-kana' binè' molaè ghi' kènè', san la dhibâsa pas èkabin dhibi'.
52. Aghabây jhângka' ta' èpatoju'aghia ka orèng = 1. Padâ bi' nomer 51. 2. Andi bhârâng arga (parlo) ta' èpaènjhâma

53. Aghângan songay ka orèng.
= Mator sakalangkong (ghângan songay = kangkong).
54. Aghulai maddhu = nomer 20.
55. Ajâm atellor è padi Senneng ta' kakorangan pa-apa.
56. Ajâm atellor emmas = Normer 55.
57. Ajâ'-ghâjâ' patè' = Paghaja'na orèng sè nyalakanè.
58. Ajam akongko' (akaronno') ta' kèra amonyè dângdâng = Orèng sè bhaghus bâbâtegghâ, ta' kèra acaca sarombân.
59. Ajâm katè = Orèng sè coma bângal acaca, tapè tako'an.
60. Ajâm matè è padhâringan = Orèng sè ta' tao aghuna aghi kamoktèn (kabâdâ'ân).
61. Ajâm mènta èsengngèt = Orèng sè nyarè calaka dhibi'.
62. Ajam sapatarangan ta' tanto teddhâs kakabbhi = Bâbâtegghâ otabâ nasèbbhâ orèng satarétan ta' kèra paḷâ.
63. Ajâm tokkong mènta monteng = Ta-mènta da' orèng mèsken tanto ta' èkennèng arep.
64. Ajhâring angèn = Nomer 54.
65. Ajhilât copa ghâgghâr = Mongkèr, pas alangghâr oca'na dhibi'.
66. Ajhuma' saba' = Ekoca'aghiâ dâ' orèng alakè binè sè tadâ' tokar padhuna, salanjhângnga rokon sanarè ta' saparmèliân.
67. Ajhuwâl bhâghus = Ngèdhiraghi (abâlâ) kagantengngan otabâ karaddhinanna aba'na dhibi'.
68. Ajhuwâl bibir = Lem-ngalem dhâghânganna dhibi' nyoprè èbelli orèng.
69. Ajhuwâl bujâ ka ghirpapas = Ngalakò pangghâbâyân sè ta' paghuna. (ghirpapas = kennengnganna orèng aghâbây bujâ è Songennep).
70. Ajhuwal bujâ ka gudang = Nomer 69.

Bâbulângan 3

LINGKUNGAN

È jhâman samangkèn, lingkungan otabâ sakobhengnga sampèyan ampon bânnnya' rosa' marghâ kalakowanna manossa sè ta' ngaghâli arabât sakobhengnga. Kodhuna Sampèyan istiqomah mowang sarka ka kennengnganna, ta' mogher ka' bhungka'an, sareng ta' lè-kalèyan bhumè kantos arosa' tana.

Sumber Gambar: www.istock.com

Cap-Ocabhân:

Jhâ' sampè' bâ'na akanṭa ghadhebbhung bucco', artèna Ekoca'aghi dâ' oréng sé ella potos pangarep, la ta' andi' pangaterro pa-apa polé.

Tujuan Pembelajaran

1. Peserta didik mampu menganalisis teks topèng dhâlâng dalam bentuk audiovisual dan aural dalam bentuk monolog, dialog dan gelar wicara yang didengar.
2. Peserta didik mampu memahami dan mengidentifikasi informasi tentang teks topèng dhâlâng dari teks visual yang dibaca dan dipirsa.
3. Peserta didik mampu menemukan makna tersurat dan tersirat berupa pesan tentang teks topèng dhâlâng secara santun berdasarkan ondhâghân bhâsa dari teks visual yang dibaca dan dipirsa.
4. Peserta didik mampu menelaah kosa kata yang baru/sulit (bhâsa lalongèt) dan menyimpulkan isi teks topèng dhâlâng dari teks visual yang dibaca dan dipirsa.
5. Peserta didik mampu menyampaikan pesan dari isi teks topèng dhâlâng secara lisan berbentuk monolog dan dialog logis, kritis dan kreatif.
6. Peserta didik mampu menulis berdasarkan fakta, pengalaman, imajinasi secara indah dan menarik dalam bentuk teks topèng dhâlâng menggunakan kosa kata secara kreatif.

A. Èyatorè Mèyarsa'aghi

1. Ponapa Sampèyan ngaghâli ponapa lingkungan ka'dinto?
2. Ponapa sampèyan ngaghâli bhâb macemma kesennèyan Madhurâ?
3. Ponapa sampèyan ngaghâli bhâb topèng dhâlâng?

Parlo èkaghâli Saè:

Neng lalampa'an panèka, ngèrèng sampèyan sakanca'an maos du'a' dhimèn ka'anghuy kèngèng kariḍâ'anna Sè Kobâsa. Sa'amponna maos du'a'. Ngèrèng mèyarsa'aghi jhâjhârbâ'anna ghuru bhâb topèng dhâlâng.

Lingkungan Hidup

Ponapa sè èsebbhut Lingkungan Hidup ?

Sè èmaksod Lingkungan hidup èngghi panèka sadhâja pa-ponapa sè bâḍa neng sakobhengnga sèttong kennengngan, saè makhlok oḍi', kadhi manossa, kèbân sareng bu-tombuwân sè oḍi'èpon patang bhuto sè èsambhât èkosistem.

Panapa sè èsebbhut masalah lingkungan hidup ?

Masalah lingkungan hidup èngghi panèka pa-ponapa sè dhâddhi lantaran otabâ ararosak ḍâ' engghun ghâpanèka (pencemaran) saè neng aèng, hâwâ sarta è tana. È sebbhut jhughâ karosaghân èkosistem. Karosaghân otabâ **pencemaran** ghâpanèka serrèng bâḍa lantaran ḍâri pola têngkana manossa akadhi:

- (1). Karosaghân neng aèng akadhi bâḍâna bhârâng laèn sè lètthek sareng bhârâng laèn sè èpaghili ḍâ' aèng songay otabâ ka tasè' kantos aèng ghâpanèka ta' jhennèng polè, ḍri kadhâddhiyân ghâpanèka andhâddhiyâghi mamatè jhuko' sè bâḍa otabâ mamatè ḍ' makhlok laènna. Ponapa polè aèng sè

Sumber Gambar: www.istock.com

bânnya' èghuna'aghi manossa akadhi è songay sareng kennengngan laènna.

- (2). Karosaghân nèng hâwâ akadhi bâdâna owa' otabâ kokos saè sè kalowar dâri motor, messin pabrik otabâ bâdâna alas katonon kantos manossa sareng kèbân seksek anyabâ. Bâdâ karosaghân hâwâ sè kalowar dâri alam akadhi kokos racon sè kalowar dâri dâlem tana otabâ ghunong apoy. Karosaghân hâwâ bisa dhâddhi lantaran matèna mahlok sè anyabâ karna ngaparlowaghi oksigèn sè bhersè.
- (3). Kadhiponapa ma' sapanèka? kadhâddhiyân ghâpanèka bânnnya' dâri têngka polana manossana dhibi' sè apangghâbâyân ta' na-ngarèna pangghibhât sè bhâkal dteng, saè sè bâdâ è ghunong otabâ è tasè' sareng samacemma. Manabi sapanèka rosagghâ èkosistem ghâpanèka sakèng dâri têngka polana manossana.

Dhâsârèpon pamèkkèran èngghi panèka, bâdâ bhumè sè dhâddhi bâdâdhâ, dâri sadhâjâ makhlok akâdhi manossa, kèbân sareng bu-tombun sè dhâddhi èssèna. Bâdâdhâ sareng èssè kodhu akor tor cocok. Sè èmaksod akor sarta cocok lantaran makhlok sè sèttong sareng sè laèn patang ngabhuto akadhi kèbân bhuto tombuwân sè dhâddhi pakan, dhinèng tombuwân bhuto latthongnga kèbân sè dhâddhi pakan. sapanèka saterrossa bâng-sèbângnga makhlok oîi' mongghu makhlok oîi' sè laèn.

Mèla dâri ghâpanèka lantaran bhumè mènangka bâdâdhâ mongghu makhlok sè bâdâ bân oîi' neng è bhumè tanto bhumè ngèrèng romat tor rabât kadhiponapa èkosistem ta' kantos rosak. Manabi rosak tanto makhlok sè oîi' è bhumè bhâkal narèma karogiyân.

Latèyan 1

Èyatorè jâwâb pètanya è bâbâ panèka maghut dâ' bâca'an kasebbhut!

1. Ponapa sè èmaksod lingkungan hidup?

2. Ponapa sè èsebbhut masalah lingkungan hidup?

3. Karosaghân otabâ pencemaran ghâpanèka serrèng bâdâ lantaran dâri pola têngkana manossa, jhâjhâl jhârbâ'aghi contona!

4. Karosaghân hâwâ bisa dhâddhi lantaran matèna mahlok sè anyabâ karna ngaparlowaghi oksigèn sè bhersè. Kadhiponapa mè' sapanèka?

5. Bâdâdhâ sareng èssè kodhu akor tor cocok. Ponapa maksoddhâ?

Latèyan 2

Èyatorè karembhâk sakanca'an, sarè pokeddhâ ghâncaran è attas kalabân jhârna'!

Latèyan 3

Èyatorè abhâdhi okara kalabân aghuna'aghi ca'-oca' è bâbâ panèka mènorot bhâsana dhibi'!

1. èkosistem : _____
2. karosaghân : _____
3. oksigen : _____
4. katonon : _____
5. hawâ : _____

B. Èyatorè Maos

1. Ponapa Sampèyan perna ngoladhi topèng dhâlâng?
2. Kadhiponapa parasa'anna Sampèyan ènalèka ngoladhi topèng dhâlâng?

Parlo Èkaghâli Saè:

Neng lalampa'an panèka, ngèrèng sampèyan sakanca'an maos du'a' dhimèn ka'anghuy kèngèng kariḍâ'anna Sè Kobâsa. Sa'amponna maos du'a'. Ngèrèng mèyarsa'aghi jhâjhârbâ'anna ghuru. Neng lalampa'an panèka, Sampèyan èso'ona maos ghâncaran bhâb topèng dhâlâng nyoprè ngaghâli ponapa sè èmaksod kasennèyan panèka, lajhu Sampèyan mengidentifikasi informasi bhâb topèng dhâlâng, nyalosso'è ma'na tersurat sareng tersirat sè aropa pessen neng topèng dhâlâng, sareng mangghi'l ca'-oca' sè èyangghep malarat akor sareng bhâsa lalongèt tor aparèng rèngkessan ḍâ' èssèna teks topèng dhâlâng.

Manabi bhâdhi nantowaghi/nyarè kaèdhâna carèta topèng dhâlâng sareng kabâdâ'ân jhâman samangkèn langkong dhimèn kodhuna ngaghâli dâ' èssè'èpon carèta topèng dhâlâng kasebbhut. ka'angghuy ngaghâli kalabân saè tor nyarè kaèdhânnèpon èssèna carèta topèng dhâlâng sareng kabâdâ'ân jhâman samangkèn nyara kaghâli pètodhu è bâbâ panèka: Maos kalabân talètè kantos panjhennengngan ongghu-ongghu ngaghâli dâ' èssè'èpon carèta. Tanto langkong saè manabi ngaghâli dâ' bâgiyân-bâgiyânnèpon akadhi sè ampon èjhârbâ'âghi neng lalampa'an

Abhâdhi rèngkessan carèta topèng dhâlâng. Nyarè okara sè aghânḍhu' pamertè beccè'/ sen-pessen dâlem carèta topèng dhâlâng. Caraèpon Maos Bâca'an Ḍhâ-kandhâ Topèng Ḍhâlâng sè Saè (Membaca Indah teks dialog Topèng Ḍhâlâng) Manabi bhâdhi maos bâca'an sè aropa ḍhâ-kandhâ topèng dhâlâng langkong saè bisa ngobâsanè bhidhâ-bhidhâna sowara. Bisa aobâ sowara sè acem-macem. Konglangkong akadhi. dhâlâng sokkla/ asli ka'ḍinto ampon ongghu-ongghu ngaghâli tor pènal dâ' cem-macemma bâtek sowara neng carèta topèng dhâlâng.

Ompamaèpon carèta neng Karaton Ngamerta, bâdâ Rato sè kasambhât Punto Dèwo Ḍârmo Kusumo bâtek sowaraèpon manabi abu-ḍhâbu lekkas/ ceppet tor èkabidhi kalabân oca' è è.

Alè'na Rato ènggghi ka'ḍinto Sèno Wakkudoro, sowarana rajâ, manabi abu-ḍhâbu mastè èkabidhi kalabân oca' wâ...., yâ.... Bâdâ jhughân alè'na Rato sè kasambhât Arjuna, manabi abu-ḍhâbu lemmes, alos tor lèrè, jhughân èkabidhi kalabân oca' waḍḍhu, manabi sowara binè' tanto laèn laghuna, sareng salaènnèpon. Salaèn sè ampon èjhârbâ'âghi è attas bâdâ pan-saponapan sè kodhu èkaèmodhi ngèngèngè caraèpon maos carèta ḍhâ-kandhâ topèng dhâlâng è yantaraèpon: Laguwèpon okara sè èmaos (intonasi) Manabi maos bâca'an, kong-langkong kaangghuy èpèrenngaghî ka orèng laèn, laguwèpon okara sè èmaos kodhu lerres sopajâ orèng sè mèrenngaghî ta' arassa bhusen tor ngaghâli dâ' èssèèpon bâca'an sè èmaos. Laguwèpon tanto bhidhâ manabi bâdâ okara pasoro, okara patanya, sareng okara pamojhi. saka'ḍinto jhughân tanto bhidhâ manabi bâdâ okara sè èssèèpon nandhâ'âghi dâlem kabâdâ'ân pèrak, sossa, takerjhât, tor laèn macemmèpon.

Topèng Ḍhâlâng

Topèng Ḍhâlâng Sala sèttong bujuttèpon bhuḍhâjâ bhângsa Indonesia ènggghi panèka bâḍâna kasennèyan. Neng Madhurâ sala sèttongnga kasennèyan ènggghi panèka topèng dhâlâng.

Kasennèyan panèka èkabidhi ḍâri ghi' jhâman rato kantos samangkèn. Topèng dhâlâng ènggghi panèka seni tatèngghun sè aghuna'aghi carèta ḍâri India, ènggghi panèka Ramayana tor Mahabharata. Carèta ghâpanèka èkandhâ'aghi sareng dhâlâng tor èlampa'aghi sareng panjhâk (bânnè bâjâng kolè') sè ngangghuy topong. Sadhâjâna panjhâk sè dhâddhi panglako (tokoh/aktor) ghâpanèka aghuli noro'è ca'-oca' sè ètorraghi sareng dhâlâng, kajhâbâ sè dhâddhi Semar. Panjhâk sè dhâddhi Semar ngoca' dhibi' ponapa sè terro ècatorraghiyâ tor

Sumber Gambar: www.istock.com

akor sareng lalampa'an carèta. Sabâb topong sè èyangghuy Semar bhidhâ sareng topong sè èyangghuy sareng panjhâk salaènna Semar.

Topongnga Semar ka'dinto ta' atopo kantos cangkêm. Dhinèng panjhâk salaènna Semar atopo kantos cangkêm, mèlana ta' bisa acaca. Mètorot carètaèpon, topèng dhâlâng ècèpta sareng Aryo Mènak Sanoyo sè ajhumenneng rato è Karaton Jhambhuringèn, Proppo, Mekkasân, korang langkong neng abad sè kapèng 15. Kasennèyan topèng dhâlâng ghâpanèka sajân jhurbhu neng Karaton Jhambhuringèn nalèka karaton ghâpanèka èseppowè sareng rato sè ajhâjhuluk Pangèran Suhra.

Salèrana cè' lèburra dâ' topèng dhâlâng kantos bâdâ panglako (penokohan) sè èkatrèsnaè. Panglako ghâpanèka èngghi ka'dinto Bolodèwo sè ajhumenneng rato neng karaton Manduro. Sakèng trèsnana, tokoh Bolodèwo panèka èbhâdhiyaghi topong (topèng) sè èbârnaï potè tor maso' dâ' ghâlimpo'na bhâlâ Pandhâbâ. Neng è carètana topèng dhâlâng, Bolodèwo panèka bânnè rato Manduro, nangèng rato Maduro (Madhurâ). Hal ka'dinto sè andhâddhiyaghi bhidhâna sareng carèta Mahabarata sè bâdâ è Jhâbâ. Topèng dhâlâng dâpa' ka Jhâbâ amarghâ bâdâ dhâlâng dâri polo Madhurâ sè alako kasennèyan panèka ka ka'dissa kantos neptep è Jhâbâ. Asmaèpon dhâlâng ghâpanèka èngghi ka'dinto Pa' Kertè.

Amarghâ asmaèpon dhâlângnga ghâpanèka Kertè, mèlana kasennèyan topèng dhâlâng ghâpanèka pas aobâ nyama dhâddhi topèng kertè. Unsur Intrinsik Topèng Dhâlâng Neng è carètaèpon topèng dhâlâng panèka biyâsana aèssè; 1) mamolan, 2) jhejjherrân, 3) kapottrèn, 4) paghellârân, 5) perrang gâgâl, 6) goro-goro, 7) perrang kembhâng, 8) kepandhitan, 9) perrang pongkasan, tor 10) panotop. Carèta topèng dhâlâng èkabidhi sareng mamolan, èngghi panèka jhâjhârbâ'ân akadhi kennengan, kabâdâ'an, bâkto, panglako, tor carèta sè bhâdhi kalampan. Èterrossaghi sareng jhejjherrân, èngghi panèka aèssè lalampa'an carèta neng mandhâpa karaton sè ka'dimma panglakona ampon paḍâ sèghek asèbhâ. Saamponna ghâpanèka carèta èterrossaghi dâ' kapottrèn, èngghi panèka lalampa'an para pottrè otabâ sellèr sè bâdâ è kapottrèn.

Salastarèna kapottrèn, èterrossaghi sareng paghellârân, èngghi panèka akompolla para prajurit karaton. Saamponna ghâpanèka èterrossaghi sareng perrang gagal, èngghi panèka tombuna pokpara antarana ksatria sareng bhuta, nangèng ta' kantos acampo. Salastarèna dâri ghâpanèka pas èterrossaghi sareng lakon goro-goro, èngghi panèka carèta con-locon otabâ palèngghirân sè malèpor. Lampaèpon carèta ètandhâi bâdâna panglako Semar, Petru', Garèng, sareng Bagong. Carèta èterrossaghi sareng perrang kembhâng, èngghi panèka bâdâna perrang antarana ksatria sareng bhuta.

Biyâsana bhuta ka'dinto kantos tèbhâs. Salastarèna ghâpanèka maso' dâ' kapandhitan, èngghi panèka carètana patapa'an. Lastarè dâri pasotapa'an ghâpanèka èterrossaghi sareng bâdâna perrang pongkasan, èngghi panèka perrang antarana bhâlâ karabhâ sè akaè' sareng pokpara. Biyâsana bhâlâ karabhâ sè beccè' panèka sè menang.

Saamponna ghâpanèka lakon èpongkasè sareng panotop, èngghi panèka pokeddhâ carèta sè èteggheksi polè sareng dhâlâng. Aèssè pan-saponapan bâbulângan sè kèngèng èpetthèk dâri carèta sè ampon kalampan. (Ahamzah F. 2018)

Latèyan 1

Èyatorè jâwâb pètanya è bâbâ panèka kalabân jhârna' maghut apandhuman dâ' bâca'an kasebbhut!

1. Èkabidhi bilâèpon topèng dhâlâng panèka?

2. Ponapa sè èmaksod kasennèyan topèng dhâlâng panèka?

3. Dâri ka'dimma asallèpon topèng dhâlâng panèka?

4. Pasèra asmana dhâlâng sè èmaksod nneg bâca'an kasebbhut?

5. Ponapa bisaos sè tamaso' unsur Intrinsik Topèng Dhâlâng?

Latèyan 2

Èyatorè karembhâk sakanca'an. Ka'angghuy nyarè artèna ca'-oca' è bâbâ panèka è dâlem kamos bhâsa Madhurâ, lajhu bhâdhiyaghi okara mènorot bhâsana dhibi'!

1. Trèsna, artèna : _____

Okarana : _____

2. Topong : _____

Okarana : _____

3. Panglako : _____

Okarana : _____

4. Paghellârân : _____

Okarana : _____

5. Sellèr : _____

Okarana : _____

**Èyatorè maos patètè lakon dhâlang èbâbâ panèka ! Bhâbhâghân
(fragmen) dâri carètâ sè èpakem ka Ramayana, sè abhul-ombhul
Dewi Shinta Elang.**

- Dhâlang : “(Kacatora kabâdâ'ân alas Wirayuda sè jhrembhen sareng ka'-
bhungka'an katonna seppè namong assrè dâlem pa'anabhân. Dhineng
rabuna kasatrèya bhângsa nëngrat, Rama, Dewi Shinta sareng
Laksmana nambâi kabâdâ'ân alas Wirayuda ampon tak seppè polè. Sè
katello padâ alèngghi è attas bâto, katèngal kombhirâ sè
aparembhâghân. Para kasatrèya sè katello ghâpanèka dâri Karajhâ'ân
Ayodya apalolongan masenneng abâ').”
- Rama : “(Sambi atolè ka Dewi Shinta) Lè' Mas Shinta, dhika katonna paya.
Beccè'na dhika nyarè ong-naong sambi marobbhu ma'èlang kasona.”
- Shinta : “(Aḍḍhep ka Rama) Mator èngghi Kang Mas! Kaulâ pajhât abâk moghuk
sa amponna alalana panèka.”
- Dhâlang : “(Dewi Shinta lajhu alomampa nyarè ong-naong sâ bâbâna bungkana
bâringèn, tak jhâu dâri kennengngan sè ju'-toju'”)”
- Rama : “(atolè ka Laksmana) Lè' Mas Laksmana, dhika jhâ' ajhâlânan, ju'-toju'
è ko'iyâ! Bulâ mèn'ta'a tolong, Lè' Mas Shinta jâgâ'âghi. Ko'issa abâ'na
parappa'na ambu lessa marobbhu è bâbâna bâringèn.”
- Laksmana : “(ngaḍḍhep kalabân anḍhâp asor nyemma'è Rama) Mator sandhika
Kang Mas! Ponapa sè ampon èḍhâbuwâghi Ajunan, bhâḍhi
èyèstowaghiyâ sareng abdhina.”
- Rama : “Èngghi Lè' Mas, sakalangkong pangabhâktèyanna Dhika ka Bulâ. Bulâ
sanonto ghi' abhuruwâ kèdhâng nekkânè hajhâddhâ pangaterrona Lè'
Mas Shinta.”
- Dhâlang : “(Rama kebbhât maso' ka dâlem alas, nabânga kèddhâng sè
kaoladhân. Rama ta' ngaghâli jhâ' kèddhâng sè èyoladhi ghâpanèka
saèstona sorowanna Prabu Dasamuka sè nyèlo dhâddhi kèddhâng/ sè
èsambhât Kincaka. Rama ghi' ta' sempat mana, Kincaka sè nyèlom
dhâddhi kèddhâng ghâpanèka lajhu acerrèng nèrowè sowarana Rama
(mèn'ta tolong), lajhu maèlang nyemma' ka kennengnganna Dewi
Shinta, nyèlom dhâddhi orèng ngemmès. Mèrèng sowarana Rama,
Dewi Shinta lajhu takerjhât, mancal dâri kennengnganna, nyandher ka
Laksmana).”
- Shinta : “(nyemma'è Laksmana, sowarana sambi ngara'nga') Kang Mas
Laksmana! Bulâ mèrèng sowarana Kang Mas Rama rèng- cerrèngan
mèn'ta tolong. Dhuliyân Dhika nyarè salèrana.”
- Laksman : “(ajâwâb sambi tabhâgeghen) Engkèn jhâ' dhuli maghippo, Lè' Mas
Shinta. Bulâ èpakon ajâgâ Dhika sareng Kang Mas Rama. Nèko parènta
mènangka amanah sè wâjib èyèstowaghi, Bhulâ ta' bângal
adhingghâllâghi Dhika kadhibi'ân.”

- Shinta : “(abâk ngoso', sowarana abâk tanyeng) O...., mon bârinto Dhika tarêtan sè ta' èsto ka Jheng mas Rama. Dhika napè ta' ènga', napè pon loppa, jhâ' kang Mas Rama nèko tarètanna Dhika? Pas ènyama'anna tarêtan napè Dhika Kang Mas! (ngoca' sambu abhâlinthâs)”
- Laksmana : “(Robâna mènḍâr, sowarana sambu ret-ngaret) Mon lakar ongghu-ongghu bârinto kênḍâ'na Dhika Lè' Mas Shinta, maḍḍhâ Bulâ norodhâna. Tapè Dhika ta' ollè alèngka ḍâri ghâris nèko!”
- Ḍhâlâng : “(Laksmana lajhu ngonos kerrèssa aghâbây ghâris kalabân konco'na sè sakobhengnga Dewi Shinta. Hasèyatta ghâris ghâpanèka bhâkâl kalowar apoy manabi bâḍâ orèng sè lèbât è attassa. Laksmana lajhu mangkat norodhi pamèntana Dewi Shinta kaangghuy nyarè Rama. Kacator Kincaka sè ampon nyèlom orèng ngemmès lajhu apara' ka kennengnganna Dewi shinta, tapè ta' amsemma' ka ghâris sè èkaghâbây Laksmana. Dhibi'na ampon ngartè, jhâ' manabi alèngka ghâris bhâkal calaka'”)”
- Koncaka : “(sè amènḍhâ orèng ngemmès) Aḍu.... Dhin Aju se Raddhin Konèng... kasokanna Ajunan aparèng obâng ḍâ' kabulâ sè ènga' panèka. Ampon tello arè kamaso'an rajhekkè. Ta' ghâḍhuwân obâng sè èkabelliyâ nase'. Kanèserrè....Dhin Aju....(sowarana ngennessaghi)”
- Shinta : “(Ngoladhi kalabân ta' tèghâ, sambu ngontallaghi pèssè) Ya' tarèma tang paparèng! Rèng ngemmès : “(sambu mamellas) Ḍu....Dhin Aju sè raddhin Konèng, Jhâ' sapanèka manabi aparèng ka bulâ sè èna panèka! Kaulâ terro narèma'a paparèng Ajunan kalabân patang jhulu, nyopprè kaèhlasan Ajunan moḍḍhâ kaoladhân sareng sè Maha Aghung.”
- Ḍhâlâng : “(mèyarsa sowarana Kincaka sè amènḍhâ orèng ngemmès ghâpanèka, salèrana ta' tèghâ. Lajhu nyemma'è Kincaka aparènganna obâng kalabân ajhulu, norodhi pangaterrona Kincaka. È sa'at astana ngalèbâdhi ghâris, sè ètoraè Laksmana, sakareḍḍhâbhân Kincaka nyandhâk astana Dewi Shinta. Dewi Shinta lajhu èghibâ ngabbher, èbhujung èpanompa' Jatayu mano' sorowanna Prabu Dasamuka.”
(dialog fragmen Topèng Ḍhâlâng è attas èyangghit sareng H.M.Dradjid).

Latèyan 3

Èyatorè maos patètè èssèna fragmen / bhâbhâghân carètana Dewi Shinta Èlang sè ampon kacator è attas!

1. Neng pamokka'na lakon, ponapa sè ècarèta'aghi kè Ḍhâlâng?

2. Pasèra'an saos panglakona neng lakon kasebbbhut?

3. Jhâjhâl nyarè ca'-oca' sè malarat neng dialog topèng òhâlâng kasebbbhut!

4. Jhâjhâl jhâbâ'aghi pessen sè bâdâ neng dialog topèng òhâlâng kasebbbhut akor sareng rontotta carèta!

5. Neng fragmen “Dewi Shinta Èlang”, bâdâ saponapa onðhâghânna bhâsa?

6. Rama aghuna'aghi onðhâghânna bhâsa sè macem ponapa ka Dewi Shinta?

7. Dewi Shinta sè acator sareng Laksmana aghuna'aghi onðhâgghâ bhâsa sè ka' òimma?

8. Aponapa Dewi Shinta ma' aghuna'aghi bhâsa Enjâ' lyâ dâ' Kincaka?

C. Èyatorè Abu-Òhâbu

Parlo Èkaghâli Saè:

Neng lalampa'an panèka, ngèrèng sampèyan sakanca'an maos du'a' òhimèn ka'anghuy kèngèng kariðâ'anna Sè Kobâsa. Sa'amponna maos du'a'. Ngèrèng mèyarsa'aghi jhâjhârbâ'anna ghuru. Neng lalampa'an panèka, sabellunna ghuru aparèng conto carana maos tembhâng. Sampèyan èpakon maos ghu-ongghu jhâjhârbâ'ân bhâb tembhâng Madhurâ, ngaghâli saè ponapa sè èmaksod tembhâng, asallèpon sareng macemma tembhâng Macapat. Sabellunna ajhâr jhâ' kalèp maos du'a' òhimèn.

- 1. Ponapa Sampèyan ngaghâli macemma tembhâng macapat?**
- 2. Ponapa Sampèyan ngaghâli carana maos tembhâng macapat?**

Tembhâng Madhurâ

Tembhâng mènangka sastra kona sè ta' apandhuman dâ' sastra laènna, mèlana è sebbbhut karya lokal sè ghâðhuwân atoran dhibi' (otonom). Akadhi Tembhâng sè bâdâ neng è Sonðhâ, Jhâbâ, Madhurâ, Bhâli sareng Lombo'. Dhinèng sokklana sastra Jhâbâ kona sè aghunaaghi bhâsa Sanskerta otobâ Jhâbâ Kabi.

Tembhâng sè bâdâ è Madhurâ èngghi lumra aghunaaghi tembhâng kènè' sè abujut Tembhâng Macapat.

Macemma Tembhâng

Tembhâng sapaddhâ, kadhâddhiân dâri pan-saponapan ghâttra bâdâ sê 4 ghâttra, bâdâ sê kantos 10 ghâttra. Sê ênyamaê ghâttra panêka okara otabâ sabâgiân dâri okara, abâtes sareng lêngsa (koma). Mèlana bâdâ jhughâ sê anyamaê padhâ lêngsa. Bânnya'èpon keccap panêka kodhu pagghun ta' kêngèng langkong otabâ korang. Dhinèng sê ênyamaê ghuru laghu panêka, nyabâ'na sowara è pongkassanna ghâttra. Bânana sowara ghâpanêka namong tatello': a-è-o otabâ ã-i-u.

Macemma tembhâng bâdâ 4 èngghi panêka :

1. Tembhâng kènè' otabâ è sebbhut Macapat. Tembhâng panêka èpantha polè bâdâ 9 macem
2. Tembhâng tengnga. Tembhâng panêka èpantha bâdâ 5 macem
3. Tembhâng salisir. Tembhâng panêka èpantha bâdâ 2 macem.
4. Tembhâng Rajâ. Tembhâng panêka èpantha bâdâ 46 macem.

Tembhâng sê bâdâ sarta kappra èlampaaghi neng è madhurâ èngghi panêka tembhâng macapat. Tembhâng sê laèn rangrang èlampaaghi mala kennèng koca' ta' èghuna'aghi otabâ ta' èlampaa'aghi. Dhinèng laghu tembhâng ampon ètantowaghi sareng sê ngangghit, mèlana bilâ ngangghit tembhâng kodhu ngakoraghi è antarena :

- a. Bânnya'na bhiriyân (paddhâ, dirgâ) bhân-sabbhân paddhâ anðheggân (bait/ koplek)
- b. Bânnya'na keccap (ghuru bilângan) bhân-sabbhân bhiriyân.
- c. Nyabâ'na sowara è pongkasanna ghâttra (ghuru laghu) bhân-sabbhân bhiriyân.

Macemma tembhâng macapat sarta sê ngangghit èngghi panêka :y

1. Artatè : Sunan Kalijaga
2. Sènom : Sunan Muria
3. Kasmaran : Sunan Giri
4. Maskumambang : Sunan Kudu
5. Salangêt/ kènantè : Sunan Muria
6. Pangkor : Sunan Muria
7. Dhurma : Sunan Bonang
8. Mèjhil : Sunan Kudus
9. Pucung : Sunan Giri

Tong-sètongnga tembhâng macapat bâdâ sê padâ tor bâdâ sê ta' padâ bânnya'na okara (gâttra) dâlem sapaddhâ anðheggân (bait). Conto :

1. Tembhâng artatè bâdâ 10 okara (gâttra):
 - a) Sorabhâjâ Kamal labân Pèdèng
 - b) Ka Bhângkalan, Nyrondung Tanamèra
 - c) Talèngko' jhâtè rongkangè
 - d) Bhâlighâ Jrenggè' Torjhun
 - e) Kottha Sampang labân Nyamplongè
 - f) Bhândhârân labân Brânta
 - g) Pamekasan tandhuk
 - h) Arsojhi labân Dhuwara
 - i) Paraghâ'ân Kapèdi lajhu Èngdâkè
 - j) Srongghi Kolor pakotthan.

(èpetthèk dâri buku “tembhâng macapat madhurâ “angghidhâna Oemar sastrodiwirjo)

2. Tembhâng Maskumambang bâđâ 4 okara (ghâttra):
 - a) Adu ana' kênga'ana ongghu atè
 - b) Jhujhur rèya moljâ
 - c) Đâ' bhâdhân ta' amberrâ'i
 - d) La-mala đhâmmang kèbâna
3. Tembhâng Sènom bâđâ 9 okara (ghâttra):
 - a) Patè-ngatè sè acaca
 - b) Ma' ta' dhâgâ kabhâlâi
 - c) Dhing cacana wa' ngalanyar
 - d) Tanto đâgghi' conè masthè
 - e) Wa' sènga' jhâ' ngangènthèng
 - f) Jhubâ' nyama dhâddhi malo
 - g) Bi' kaghâliyâ sèngâ'
 - h) Batek ketthang ta' tèrowè
 - i) Mastè pađâ ya bânnya' ngajhâghâ bhunga.
4. Tembhâng Kasmaran bâđâ 7 okara (ghâttra):
 - a) Bhâluluk dhâddhiyâ cengkèr
 - b) Sè cengkèr dhâddhiyâ begghân
 - c) Sè begghân daddhiyâ pathè
 - d) Sè patè dhâddhiyâ mènnya'
 - e) Mènnya' dhâddhiyâ dhâmar
 - f) Dhâmarra dhâddhi mancorong
 - g) Mancorong dhâddhina pađđhâng

(angghidhânna H. SASTRO)
5. Tembhâng Slanget (Kènanthè) bâđâ 6 okara (ghâttra):
 - a) Bhungkana kalangkong loros
 - b) Ranca' bi' tolop đhâ'-andhi
 - c) Đaunna bi' tamèng pađâ
 - d) Buwâ bânnya' kompol kabbhi
 - e) Towa-towa salèn robâ
 - f) Asal bhiru obâ konèng.
6. Tembhâng Pangkor bâđâ 7 okara (ghâttra):
 - a) Manossa è dhunnya rèya
 - b) Angengghunè bâgiyânna bi'-dhibi'
 - c) Bâđâ palang bâđâ pojhur
 - d) Sè mèskèn maso' palang
 - e) Dhing sè soghi gulungan sè ontong
 - f) Bâđâ apes bâđâ moljâ
 - g) Sè kobâsa nantowaghi
7. Tembhâng Dhurma bâđâ 7 okara (ghâttra):
 - a) Tembhâng Dhurma aghânđhu' sèttong nasèhat
 - b) Nasèhaddhâ rèng alèm
 - c) Katonna jhâ-majjhâ
 - d) Tapè èssèna merras
 - e) Klamon toro' ghâtèyaghi

- f) Manfaat rajâ
g) Mastè ta' ngocèbânè
8. Tembhâng Mèjhil bâdâ 6 okara (ghâttra):
a) Bhârâng wâjib ta' ghâmpang lakonè
b) Marghâ sengkâ tombu
c) Sèngka rèya pangghudhâna iblis
d) Dhinèng iblis lèbur lang-ngalangè
e) Dâ' rèng lako wâjib
f) Nyopprè ta' alako
9. Tembhâng Pucung bâdâ 4 okara (ghâttra):
a) Maḍḍhâ tebbhâk malèng lèma' bannya' èpon
b) Kampa lebbhu roma
c) È labâng malèng sè cèccèr
d) Malèng klowar orèngnga ota'an ḍârâ
(èpetthèk dâri buku “tembhâng maâcapat Madhurâ “ angghidhâna Oemar sastrodiwirjo)
10. Tembhâng artatè bâdâ 10 okara (gâttra):
a) Sorabhâjâ Kamal labân Pèdèng
b) Ka Bhângkalan, Nyrondung Tanamèra
c) Talèngko' jhâtè rongkangè
d) Bhâlighâ Jrenggè' Torjhun
e) Kottha Sampang labân Nyamplongè
f) Bhândhârân labân Brânta
g) Pamekasan tandhuk
h) Arsojhi labân Dhuwara
i) Paraghâ'ân Kapèdi lajhu Èngdâkè
j) Srongghi Kolor pakotthan.
11. Tembhâng Maskumambang bâdâ 4 okara (ghâttra):
a) Adu ana' kènga'ana ongghu atè
b) Jhujhur rèya moljâ
c) Ḍâ' bhâdhân ta' amberrâ'i
d) La-mala ḍhâmmang kèbâna
(èpetthèk dâri buku “tembhâng macapat madhurâ “ angghidhâna Oemar sastrodiwirjo)

Latèyan 1

Talèktèghi bâng-sèbângngâ tembhâng macapat è attas, lajhu jâwâb pètanya è bâbâ panèka !

1. Tembhâng macapat ponapa'an ḍâlem sapaddhâ anḍheggân (bait) paḍâ kadhâddhiyan 4 okara?

2. Sè 6 okara tembhâng macapat ponapa'an?

3. Sè 7 okara tembhâng macapat ponapa'an?

4. Tembhâng macapat ponapa sè palèng bânnya' okarana dâlem sapaddhâ anḍhegghân?

5. Tembhâng macapat ponapa'an dâlem sapaddhâ anḍhegghân (bait) paḍâ kadhâddhiyân 4 okara?

Contona tembhâng

Kasmaran

1=Nem

Slèndro pathet Manyura

1=6

1 2 3 4 4 4 4 4

A- pa rè kem- bhâng- nga sè- rè-

1 2 2 3 1 4 45 4.2.

Pa-lop pa kem- bhâng- nga pè- nang

2 3 2 4 3 2 2 2

Kem- bhâng nyam- plong sam- bhât sa rè

1 2 3 4 5 1 4.45 3.2

Po-ḍhâk pan- dân kro- bung nyaro- wan

1 2 2 2 3 2.1.

tongkol kem- bhâng- nga gheḍ- ḍhâng

1 2 3 3 3 3 23 4.32

On- com rè- ya kem- bhâng teb- bhu

1 2 2 2 2 3 2. 1.

Bhâng- en- nyor è- ko ca' mang- ghâr

KASMARAN

Kabbhi orèng paḍâ nyarè,
Kasennengan neng oḍi'na,
Rassa ta' narèma neng atè,
Dhing lowang kasennenganna,
Sè katerro pagghunna,
Jhâ' bâḍâ lè'-ngolè' ongghu,
Nyarè akkal sè kollèa.

Latèyan 2

Èyatorè maos otabâ tembhângaghi tembhâng Kasmaran è attas kalabân aghuna'aghi laghu sè saè!

Latèyan 3

Èyatorè karembhâk sakancaan artè otabâ makna sè bâḍâ è ḍâlem tembhâng kasmaran è attas pas carèta'aghi è aḍâ'na kellas kalabân aghunaaghi bhâsa èngghi bhunten'!

D. Èyatorè Nyerrat

Parlo Èkaghâli Saè:

Neng lalampa'an panèka, ngèrèng sampèyan sakanca'an maos du'a' ḍhimèn ka'anghuy kèngèng kariḍâ'anna Sè Kobâsa. Sa'amponna maos du'a'. Ngèrèng mèyarsa'aghi jhâjhârbâ'anna ghuru. Neng lalampa'an ka'ḍinto, Sampèyan ngaghâli saè jhâjhârbâ'ân bhâb èmbuwân sè aropa'aghi kadhâddhiyân panotèng neng ca'-'oca' bhâsa Madhurâ. Sabellunna ajhâr jhâ' kalèp maos du'a' ḍhimèn.

- 1. Ponapa Sampèyan ngaghâli bhâb panotèng?**
- 2. Ponapa Sampèyan ngaghâli macemma panotèng?**

Aghuna'aghi Panotèng [è, a, en, na, ana, aghi]

Panotèng aropa'aghi sala sèttong bâgiyâna èmbuan sè ampon lumra nalpè' otabâ nambâi dâ' sèttong oca' neng keccap bingkèngnga bisaos. Macemma panotèng èantarana èngghi panèka ; **è, a, en, na, ana, aghi**. Akadhi:

a. bâkto + è	= bâktowè	bhâsa '+' è	= bhâsaè
b. mellè + a	= mellèya	mènta + a	= mènta'a
c. pèlar + en	= pèlaren	pètteng + en	= pèttengen
d. kappra + na	= kapprana	pènta + na	= pèntana
e. sapo + ana	= sapoana	lako + ana	= lakowana
f. mellè + aghi	= mellèyaghi	mènta + aghi	= mènta'aghi

Panotèng aropa'aghi sala sèttong macemma èmbuwân è dâlem bhâsa Madhurâ. Sadhâjâna oca' Madhurâ sè atotop (apongkasân “**K**” konsonan) salaèna –N manabi èpanotèngngè –na, horop /n/-na aobâ konsonan panotobbhâ, otabâ sadhâjâ oca' Madhurâ sè atotop manabi èpanotèngngè **–na** konsonan panotobbhâ èdukalèaghi lajhu ètambai **a**.

Akadhia:

Rojhâk + na	—————>	rojhâkna	= rojhâkka
Cobik + na	—————>	cobikna	= cobikka
Kolek + na	—————>	kolekna	= kolekka

Parlon èkaghâli “ jhilâ ” Mekkasân kantos ka bârâ' Sampang sareng Bhângkalan, jhughâ è Bândâbâsa, sadhâjâna oca' Madhurâ manabi sè èpongkasan apanotop konsonan “**K**”, konsonan **K** kasebbhut aobâ dhâddhi “**g**”. Aponapa? Neng èlmo bhâsa hal sè kadhi ka'dinto èsambhât “**kadhâddhiyân fonologis**” neng bhâsa Indonèsia lumbrâ èsambhât “**morfofonemik**”.

Conto laèn:

Totop + na	—————>	totopna	—————>	totoppa
Tarop + na	—————>	taropna	—————>	taroppa

Panotèng (sufiks) sè bâdâ neng bhâsa Madhurâ èantarana bâdâ ; [è, a, an, en, na, ana, aghi] sè aghânḍhu' artè gramatikal. Kantos manabi èyèmbuwaghi dâ' oca' asal bisa andhâddhiyâghi artè sè anyar. Opama:

- Panotèng {-na}. Kadhâddhiân dâlem oca' asal sè aghânḍhu' artè oca' sèpat lajhu dhâddhi oca' bhârâng manabi ètambâi panotèng {-na} kalabân artè anyataaghi kabâdâân, akadhiâ: oca' laju + na = lajuna, pèrak + na = pèrakka / pèragghâ.
- Panotèng {-aghi} kadhâddhiyân dâlem oca' asal sè aghânḍhu' artè oca' bhârâng lajhu dhâddhi oca' sèpat manabi ètambâi panotèng {-aghi} kalabân artè aghuna'aghiâ. Akadhiy: oca' sapo' + aghi dhâddhi sapo'aghi, sapo + aghi dhâddhi sapowaghi.

Latèyan 1

Èyatorè abhâḍhi okara kalabân aghuna'aghi ca'-oca' è bâbâ panèka sarta aghuna'aghi bhâsa èngghi bhunten!

1. soratta : _____
2. kokotta : _____
3. saleppa : _____
4. talessâ : _____
5. emmassa : _____
6. mènta'a : _____
7. bhâsa'aghi : _____
8. pèntana : _____
9. lakowaghi : _____
10. pettengen : _____

Latèyan 2

Èyatorè nyarè oca' sè ollè panotèng (-na sareng -aghi) neng ghâncaran è bâbâ panèka!

Kabâḍâân samangkèn ampon laèn manabi èbhânḍhingangaghi sareng ḍhimènna Manabi ḍhimèn orèng ka'angghuy ngabhârraghi bâḍâ katonon, bânjir otabâ tokar panèka rèng-orèng lajhu nabbhu thongthong. Sè abhiḍhâ'âgghi cem-macemma kabhâr èngghi panèka ritme monyè èpon thongthong. Manabi tètèr, artèna terros ètabbhu ta' ḍhik ambu ghâpanèka nodhuwaghi bâḍâ bânjir otabâ katonon. Manabi bânjir ètabbhu terros. Manabi katonon sabatara sapolo tètèr ambu sakejjhâ' lajhu tètèr polè. Manabi bâḍâ tokar thongthong tètèr abidhân sareng bânjir, ambu sakejjhâ' ètabbhu polè. Manabi tokar bhuru ampon bâḍâ sè tato, tètèr lèma kalè pokolan ambhu sakejjhâ' lajhu èpokol polè tètèr lèma kalè, sapanèka saterrossa. Rèng-orèng sè mèrèng tètèr lajhu mèkkèr panapa salerressa sè ampon kadhâddhiyân. Manabi jâkèn jhâ' bâḍâ katonon, bânjir otabâ tokar laju mamonyè thongtongnga dhibi' akadhi tètèr sè ampon ètarèma. Sapanèka kabhâr otabâ berta ghâpanèka kasebbhâr ḍâ' sa'antèro kennengngan, manabi bhunten kantos ḍâ' sadhâjâ dhisa sè bâḍâ è sakobhengnga.

1. Panotèng [-na]

2. Panotèng [-aghi]

Latèyan 3

Èyatorè nyarè to-contona oca' sè aghânḍhu' panotèng (-na sareng -aghi) bâng-sêbângnga lèma mэгghi', lajhu bhâḍhi okara kalabân aghuna'aghi bhâsa èngghi bhunten!

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

Sangghemman Abâ' Dhibi'

Jhâjhâl parèngè tanḍhâ pacal (✓) jhâjhârbâ'ân sè èkaonèngè sampèyan!

No.	Torè Èmodhi sareng Sakanca'an	Ngaghâli	Ta' ngaghâli
1.	Abdhina ampon onèng ka bhâb topèng ḍhâlâng		
2.	Abdhina ampon onèng carana abhâḍhi okara kalabân aghuna'aghi bhâsa èngghi bhunten		
3.	Abdhina ampon onèng ka cem-macemma tembhâng macapat		
4.	Abdhina ampon kèngèng nyerrat okara kalabân aghuna'aghi panotèng		
5.	Abdhina ampon onèng macemma èmbuwân sè tamaso' panotèng		

Artèna ca'-oca' sè parlo èkaghâli:

Sarka	: rombu, sampah (BI)
Owa'	: kokos, asap (BI)
Pangghibhât	: penyebab (BI)
Romat	: rabât
Èkabidhi	: èmolaè
Tatèngghun	: ghun-tèngghun, pertunjukan (BI)
Mamolan	: awwâl, sapèsan
Sèghek	: ta' aghuliyân
Nyerrat	: nolès
Pettengen	: parasa'an pèkkèran talèbât palengngen
Bânnya'na bhiriyan (paddhâ, dirgâ) bhân-sabbhân paddhâ andheghhân (bait / koplet)	
Bânnya'na keccap (ghuru bilângan) bhân-sabbhân bhiriyan.	
Nyabâ'na sowara è pongkasanna ghâttra (ghuru laghu) bhân-sabbhân bhiriân.	

E. Panèlayan Bâbulângan 3

- a. Èyatorè maos ghâncaran è bâbâ panèka kalabân tètè.
Sa'amponna maos, jâwâb pètanya è bâbâ panèka kalabân
jâwâbhân sè lerres!

Pangkor

Kaènga'è oca' rèya
Nalèka bâ'na akompol bân orèng
Ngarghâ'âna salèng kabbru
Najjân orèngnga bhidhâ
Jrèyâ kabbhi mènangka tarètân
ongghu
Mon kalèro padâ ngala
Atong rokon sabbhân arè

Bhâdhan, ghâma, pangkat, arta
Paparèng dâri sè kobâsa kabbhi
Manossa kodhu asokkor

Najjân bhidhâ so pangara
Sadhâjâna bhidhâ dhâddhiyâghi
nyèttong
Nyèttong angen dhâddhi kowat
Atong rokon sè èsopprè
Pangaterro tanto bhidhâ

Kabhutowan, pangara napè polè
kabbhi ghumantong pangaro
Parbhidhân tanto kappra
Salasèttongnga ajjhâ' salèng
abhenḍhu
Nojjhunè oḍi' samporna
Kajhembhârân tanto masthè

Angghidhân Zaini, M.Pd

1. Bâḍâ saponapa paddhâ andhegghân tembhâng è attas?
 - a. 1 paddhâ andhegghân
 - b. 2 paddhâ andhegghân
 - c. 3 paddhâ andhegghân
 - d. 4 paddhâ andhegghân
2. Pasèra sè ngangghit tembhâng è attas?
 - a. Sunan Giri
 - b. Sunan Ampel
 - c. Sunan Kali Jaga
 - d. Zaini, M.Pd
3. Bâḍâ bârempa bhiri neng bhân-sabbhâna paddhâ andhegghân?
 - a. 2 bhiri
 - b. 6 bhiri
 - c. 4 bhiri
 - d. 8 bhiri
4. Bâḍâ saponapa keccap neng bhiri 2 paddhâ andhegghân 2?
 - a. 11 keccap
 - b. 7 keccap
 - c. 9 keccap
 - d. 5 keccap
5. Bâḍâ saponapa keccap neng bhiri 5 paddhâ andhegghân 1?
 - a. 12 keccap
 - b. 8 keccap
 - c. 10 keccap
 - d. 6 keccap

Soal kapèng 6 – 10 maghut ḍâ' tembhâng è bâḍâ panèka. Mèlana, ngèrèng maos patètè!

Pucung

*Èsto Èbhû sèyang malem jhâghâ robbhu
Ajjhâ' ḍhika cengkal
Abhâktèya ajjhâ' cengngèl
Lalakon ngabḍhi ngormat malebbhur dhusa.*

6. Bâḍâ saponapa bhiri tembhâng pucung è attas!
 - a. 2 bhiri
 - b. 6 bhiri
 - c. 4 bhiri
 - d. 8 bhiri
7. Pasèra sè ngangghit tembhâng pucung sè mamolan?
 - a. Sunan Giri
 - b. Sunan Kudus
 - c. Sunan Muria
 - d. Sunan Ampel
8. Neng bhiri sèttong bâḍâ saponapa ghuru bilânganna?
 - a. 6 keccap
 - b. 8 keccap
 - c. 10 keccap
 - d. 12 keccap
9. Neng bhiri ḍuwâ' bâḍâ saponapa ghuru bilânganna?
 - a. 6 keccap
 - b. 10 keccap

c. 8 keccap	a. 6 keccap
d. 12 keccap	b. 8 keccap
10. Neng bhiri tello' bâdâ saponapa ghuru bilânganna?
c. 10 keccap
d. 12 keccap

b. Èyatorè jâwâb pètanya è bâbâ panèka kalabân saè!

1. Sebbhuttaghi macemma tembhâng macapat!

2. Tembhâng aropa'aghi sastra otonom. Ponapa maksoddhâ?

3. Pasèra sè nyerrat tembhâng macapat madhura sè palèng ka'alok?

4. Pasèra sè ngannghit tembhâng Sènom? Aghânḍhu' bâtek ponapa?

5. Tembhâng Kènanthè aghânḍhu' bâtek kadhiponapa?

6. Pasèra sè ngangghit tembhâng Artatè? Kadhiponapa bâtekghâ?

7. Pasèra sè ngangghit tembhâng Durma? Kadhiponapa bâtekghâ?

8. Kadhiponapa bâtekghâ tembhâng Pangkor?

9. Tembhâng Pucung bâdâ saponapa bhâris?

10. Kadhiponapa bâtekghâ tembhâng Pucung?

c. Èyatorè karembhâk sakanca'an, talèktèghi tor pangghi'i ca'-oca' sè ollè Panotèng [-a, -e, -en, -na, -ana, -aghi] neng ghâncaran è bâbâ panèka, lajhu jhârbâ'aghi ma'soddhâ oca' kasebbhut!

Bhâsa Madhurâ samangkèn ampon èsaroju'i mènangka bhâsa ḍaèra sè kapèng tello' rajâna sa Indonesia (sa'amponna Bhâsa Jhâbâ sareng Sonḍhâ) manabi èdhengngang ḍâri bânnya'èpon sè aghuna'aghi èngghi panèka bânnya'na ra-kèra 15 juta orèng, masyarakat bhâsa Madhurâ sè aengghun neng polo Madhurâ sareng

neng pasèsèr dâjâ sarengtêmor dâri Jhâbâ Têmor. Mèlana bâdâna Kongrès I Bhâsa Madhurâ tapongkor sè ampon kalampan dâri tangghâl 15 kantos tangghâl 18 Desember 2008, èkaghâliâ sareng Pamarènta Pusat (Pusat Bahasa, Jakarta) kongsè Bhâsa Madhurâ bisa èakonè bâdâna tor bisa neptepaghi èjhâân sè tanto (baku).

Sè sapanèka ma' èngghâl ghâdhuwân kurikulum dhibi' kaangghuy èyajhârâghi neng sakolaan molaè dâri Sekolah Dasar kantos Perguruan tinggi neng dâera sè dhâddhi engghunna masyarakat Madhurâ. Sè sapanèka ma' ta' ros-terrosan akadhi samangkèn sè pangajhârân Bhâsa Madhurâ coma 2 jhâm pangajhârân sarta nompang dâ' pangajhârân Bhâsa Indonesia.

Pangarep panèka amarghâ sadhâjâ syarat sè kodhu ècokopè bâdâna kaangghuy ngaollè pangakoan/ paneptebbhân bhuru ampon bâdâ èngghi panèka Bhâsa Madhurâ ghâdhuân tata-bhâsa sè èsebbhut Pramasastra, ghâdhuân Kamus sareng ampon ngalampaaghi kongrès bhâsa èngghi panèka Kongrès I Bhâsa Madhurâ akadhi sè èsebbhut è attas.

Glosarium Parèbhâsan:

Terrossanna....

71. Ajhuwâl jhâmo	= Lem-ngalem kapènterran otabâ, dhâghânganna dhibi' nyoprè èbelli orèng = nomer 68.
72. Akakanan dhâghing bârâs	= Ekoca'aghi dâ' orèng sè lèbur apètènnâ sè andhâddhiaghi orèng laèn kaperrèan.
73. Akalla bukong (tatat)	= Ekoca'aghi dâ' orèng sè andi bâbâteg rocè, ampo nyèlèp.
74. Akalla madin	= Akalla orèng sè lekkas katemmon.
75. Akanṭa ajâm ngèrremmè	= Ekoca'aghi dâ' orèng sè cè' benggèssâ.
76. Akanṭa angghu' ta' èpècè'	= 1. Ekoca'aghi dâ' orèng sè ce' mengnga'na (hèranna). 2. Rep-ngarep dâtennga orèng sè èantos. 3. Ta' nemmo sè èkakana polè. 4. Tamoy sè ella abit ta' èka- angka'è pa- apa sakalè.
77. Akanṭa bâto ghagghâr ka lombhung	= Sorat sè ella abit èkèrèm. nangèng tada kabhâr kabhâr otabâ bâlessanna.

78. Akanṭa bâto ghâghhâr ka tasè Nomer 77.
79. Akantha bhelling kaojhânan = Ekoca'aghi dâ' orèng sè ta' meddhâs baburughân.
80. Akanṭa bellu' abângbâng = Ekoca'aghi dâ' orèng sè mon aparkara ta' tao sampè èokom, marghâ pènter acaca.
81. Akanṭa buwâna katès = Orèng atarètan sè cè' rokonna, sè towa'an salanjhangnga ajâgâ alè'na tor salanjhângnga la-ngalaè.
82. Akanṭa cocopo bí kodungnga = Orèng alakè binè sè cocok robâ (sè lakè' ganteng, sè binè' raddhin) cè' atongnga.
83. Akanṭa dhâlko' nangalè rabâ = Cè' pèragghâ, amargha ngarep nemmoa kaontongan.
84. Akanṭa dhâlko' nemmo kata' = Pèrak marghâ nemmo rajhekkè.
85. Akanṭa dhâmar kaangènan = Ekoca'aghi dâ' pakeddhebbhâ matana orèng binè' sè ngajunjunè.
86. Akanṭa dhâmar kakorangan mènnya' = Ekoca'aghi dâ' orèng sè sossa, marghâ kakorangan sandhâng pangan.
87. Akanṭa dhâmar tada' mènnya'na = Ekoca'aghi dâ' orèng sè ella sakarat, la para' dâpa'a ka ajalla.
88. Akanṭa èyèrès bi' bellât = Eghighiri ngangghuy oca' sè bhânget nyakè'è atèna.
89. Akanṭa egghung tème = Ekoca'aghi dâ' orèng sè ta' enda' acaca'an (neng-enneng bhai) mon tada orèng sè nyacaè.
90. Akanṭa ghadhebbhung bucco' = Ekoca'aghi dâ' orèng sè ella potos pangarep, la ta' andi' pangaterro pa-apa polè.
91. Akanṭa ghâlâghâs katonon = Orèng sè cè' lekkassâ seddhi, nangèng dhuli sabbhâr.
92. Akanṭa geḍḍhâng tèpès kolè'na = Ekoca'aghi dâ' orèng sè sabhârâng lakona kasusuan bhâi. (geḍḍhâng tèpès kolè' = geddhâng susu).
93. Akanṭa ghentong ta' possa' = Orèng sè kabânnya'an petta, lumrana orèng bhudhu.
94. Akanṭa jhagung marè èghura' = Ekoca'aghi da' na'-kana' sè jhurbhu (lekkas raja).
95. Akanṭa jhârân celleng ghusè = Ekoca'aghi dâ'orèng sè jhuba' atè, ta' kennèng ghâbây kanca, karana bâbâtegghâ rocè (lècèk).
96. Akanṭa jhârâna ma'na Medun = Orèng sè pacacana dhak- maghendhâk, tapè mon èlabân pas tako'.
97. Akanṭa jhârân pèngghungan = Orèng sè salanjhângnga èkapèyat (èpalalakon) bhâi nangèng nasèbbhâ ta' patè èparduli.
98. Akanṭa jhârân sèkap = Orèng sè jhubâ' bâbâtegghâ, molana

99. Akanṭa jâng-bâjângan
 100. Akanṭa jhângghirâng nemmo taè
 101. Akanṭa jhângkang olo'
 102. Akanṭa jhuko' bi' aéng
 103. Akanṭa jhuko' kaasadhân aéng
 104. Akanṭa kaddhal labu
 105. Akanṭa kaléntang némor
- ta' kennèng kakanca. (jhârân sèkap =
 jhârân sè buluna mèra abāk potè,
 bâbâtegghâ rocè (ampo nyempè).
 = Oréng otabâ na'-kana' sè
 salanjhângnga noro' buntè' bhâi.
 = Ghantè rebbhu' mon nangalè bâdâ
 rajekkè.
 = Oréng sé bhâdhânna cé' korossa, bân
 segghut ké'-saké'an. (jhângkang =
 macemma rajhungan sakéng kéné').
 = Oréng atarétan otabâ akanca sé cé'
 akrabbhâ akor ta' enda' atokaran.
 = Oréng méskén sé kakorangan
 sandhâng pangan.
 = Oréng sé tabâghegghen karana cé'
 tacengnga'na.
 = Oréng sé péntér lé'-malé' oca',
 lécéghân. (kaléntang némor/kerréng =
 alé'-palé').

Bâbulângan 4

PERISTIWA

Tembhâng Macapat mênangka bhuḍhâjâ Madhurâ parlo
èromat tor èpalanggheng sareng para ngangodâdhân è
jhâman samangkèn, ampon bânnya' ngangodâdhân sè ta'
ngaghâli ponapa tembhâng macapat ka'dinto.
Mèalana kodhu ajhâr kadhiponapa caranya ngaghâli
macemma tembhâng tor kadhiponapa carana alaghuwaghi
tembhâng macapat.

Sumber Gambar: www.istock.com

Cap-Ocabhân:

Mon bâ'na apol-kompol bi' orèng, mèlèya orèng sè
kasebbhut beccè'. Artèna jhâ' apol-kompol bi' orèng
sè ella katara jhubâ'

Tujuan Pembelajaran

1. Peserta didik mampu mengidentifikasi informasi dan menganalisis isi teks tembang macapat dalam bentuk audiovisual dan aural yang didengar.
2. Peserta didik mampu memahami dan mengidentifikasi informasi tentang tembang macapat untuk menemukan makna yang tersurat dan tersirat dari teks visual yang dibaca dan dipirsa.
3. Peserta didik mampu menelaah kosa kata yang baru/sulit (bhâsa lalongêt) isi tembang macapat dari teks visual yang dibaca dan dipirsa.
4. Peserta didik mampu menyimpulkan isi dari teks tembang yang dibaca dan dipirsa.
5. Peserta didik mampu menyampaikan pesan dari isi teks tembang macapat secara lisan berbentuk monolog dan dialog logis, kritis dan kreatif.
6. Peserta didik mampu memaknai kosa kata baru pada tembang macapat secara lisan dan menyampaikan menggunakan lalonget sesuai onghâghan bhâsa.

A. Èyatorè Mèyarsa'aghi

1. Ponapa sampèyan bisa alaghuwaghi tembhâng macapat?

2. Ponapa Sampèyan ngaghâli bânnya'na tembhâng macapat?

Parlo èkaghâli Saè:

Neng lalampa'an panèka, ngèrèng sampèyan sakanca'an maos du'a' dhimèn ka'anghuy kèngèng kariḍâ'anna Sè Kobâsa. Sa'amponna maos du'a'. Ngèrèng mèyarsa'aghi jhâjhârbâ'anna ghuru bhâb tembhâng macapat.

Neng jhâjhârbâ'ân sabellunna, tembhâng macapat ampon è sèrgHING, neng lalampa'an panèka, Sampèyan kodhu ngaghâli bhâr-kabhâr èssèna tor ma'nana bhâb tembhâng macapat neng dâlemma.

Tembhâng Macapat mènangka sala sètong puisi kona sè aghâḍhuwân tata atoran jumla bhâris dâlem sabbhân ba'it, jhughân jumla keccap dâlem sa ghâttra (bhâris), tor monyè vokal ahèr dâlem sabbhân bhârissâ (Daroko, 2010:209).

Sumber Gambar: www.istock.com

Dradjid dalam (Syarifuddin, 2011:25) Jhughân aḍhâbuwâgghi jhâ' Tembhâng Macapat mènangka karya sastra sè otonom, asalla ḍâri Jhâbâ, dhâddhi sastra lokal sè kasebbâr molaè ḍâri: Jhâbâ, Madhurâ, Sonḍhâ, Bhâli sareng Lombok.

È jhâman kawaliyân otabâ jhâman Majhâpaèt akhèr, tembhâng èbhâḍhi sareng para Wali mènangka pakakas ka'angghuy nyebbhârâgghi ajhârân aghâma Islam. Mèlana kètab tembhâng sè `esebbhut LAYANG èssèna aghânḍhu' syiar Islam. Ompamaèpon:

1. Carètana Nabi Yusuf
2. Isro' Mi'raj
3. Nabi Muhammad SAW
4. Patmoroso

5. Atmorogo
6. sareng laènnèpon.

Dhinèng kètab/ Layang kasebbhut tolèssanna aghuna'aghi tolèsan Arab Pèghu tor bhâsana aghuna'aaghi bhâsa Jhâbâ Kabi (Jawa Kawi). Mèlana manabi orèng Madhurâ nembhâng parjhughâna èteggheSSI otabâ èyartè'è sareng tokang tegghes, nyopprè orèng sè mèyarsa'aghi ngartè dâ' èssèna tembhâng kasebbhut.

Tembhâng sè nyebbhar dâ' polo Madhurâ namong tembhâng Macapat sè kadhâddhiyâna dâri 9 macem:

1. Sènom èyangghit sareng Sunan Muria
2. Maskumambang èyangghit sareng Sunan Kudus
3. Pucung èyangghit sareng Sunan Giri
4. Slangèt/ Kènantî èyangghit sareng Sunan Muria
5. Mèjhil èyangghit sareng Sunan Kudus
6. Artatè èyangghit sareng Sunan Kalijaga
7. Pangkor èyangghit sareng Sunan Muria
8. Dhurma èyangghit sareng Sunan Bonang
9. Kasmaran èyangghit sareng Sunan Giri

Carana alaghuwâghi tembhâng/nembhâng

Sabellunna ajhâr laghuna, kodhu andi' pal-apalan sakonè'na sapaddhâ andheggân otabâ sabait dâlem bhân-sabbhân tembhâng mènangka dhâddhi pandhuman. Salaèn dâri ka'dinto kodhu onèng dâ' laras bân pathet.

Laras = bârnana sowara (slèndro otabâ pèlok)
 Pathet = tênggghi/mabâna sowara (songo, manyoro, ennem, barang)
 Ketthoghân = megghâ'na ghâttra/okara ka'angghuy anyabâ.

Sastrodiwirdjo (2008:7-8) ajhârbâ'aghi jhâ' bhân-sabbhân tembhâng ka'dinto aghânḍhu' bâtek (karakter) sè akor sareng ghuḇana, ènggghi ka'dinto:

1. **Artatè** Pangarep sè manès, bâteggghâ lemmes, mamanès, saè èghuna'aghi ajhârbâ'aghi bâburughân beccè tor biyâsana èbhâdhi pamokka'na carèta.
2. **Dhurma** artè èpon “macan”, angghuyyâ èbâkto anakso, seḍḍhi, dhâddhina perrang.
3. **Kasmaran** (Asmarandhana) akor sareng nyamana, tembhâng ka'dinto saè kaangghuy aghârrâghi rassa kerrong sareng tarèsna
4. **Kènanthè** otaba Salangèt biyâsana èghuna'aghi kaangghuy maḍâpa' bâburughân beccè' sareng kaakrabhân
5. **Maskumambang** èghuna'aghi kaangghuy aghâmbhârrâghi rassa sossa, prèatèn, ngennes
6. **Mèjhil** artè èpon kalowar, angghuyyâ kagândrungan, sossa.
7. **Pangkor** artè èpon bunto', biyâsa èpon èghuna'aghi kaangghuy aghâmbhârrâghi paperrangan.
8. **Pucung** biyâsa èpon èghuna'aghi kaangghuy malèpor, jhâ'-ghâjâ'ân tor biyâsana aèssè bhâk-tebbhaghân.
9. **Sènom** artè èpon popossa ḍaunna accem, saè èpon kaangghuy bâburughân sareng kabhâtènan sè aghânḍhu' bânnya' parsemmon

Latèyan 1

Jâwâb pètanya è bâbâ panèka kalabân rèngkes!

1. Ponapa sè èmaksod tembhâng macapat?

2. Bâdâ saponapa macemma tembhâng macapat Madhurâ? Jhâjhâl sebbhuttaghi!

3. Pasèra sè ngangghit tembhâng kasmaran sareng pucung?

4. Aghânḍhu' bâtek ponapa tembhâng mèjhil sareng pangkor?

5. Kadhiponapa carana alghuwaghi tembhâng? Cacak jhârbâ'aghi!

Latèyan 2

Èyatorè talèktèghi tembhâng sènom è bâbâ panèka, karembhâk sakanca'an, aghânḍhu' ma'na ponapa tembhâng kasebbhut, jhâjhâl jhâbâ'aghi!

Sènom

Patèngatè sè acaca
 Ma'ta' dhâghâ ka bhâlâi
 Dhing cacana wa' ngalanyar
 Tanto ḍâgghi' conè masthè
 Wa' sènga' jhâ' ngangènthèng
 Jhubâ' nyama dhâddhi malo
 Bi' kaghâliyâ sènga'
 Bâtek ketthang jhâ' tèrowè
 Masthè paḍâ ya bânnya' ngajhâghâ bhunga.

Latèyan 3

Èyatorè talèktèghi tembhâng pucung sareng maskumambang kasebbhut, ponapa rèngkessanna èssèna tembhâng kasebbhut mènorot bhâsana Sampèyan dhibi'!

Maos patalètè!

Pucung

Maḍḍhâ tebbhâk malèng lèma' bânnya' èpon

Kampa lebbhu roma

È labâng malèng sè cèccèr

Malèng klowar orèngnga ota'an ḍârâ

Maskumambang

Aḍu ana' kènga'ana ongghu atè

Jhujhu rèya moljâ

Ḍâ' bhâdhân ta' amberrâ'i

La-mala ḍhâmmang kèbâna

B. Èyatorè Maos

- 1. Ponapa Sampèyan ngaghâli carana maos tembhâng macapat?**
- 2. Ponapa sè èkamuskèl Sampèyan manabi alaghuwaghi tembhâng macapat?**

Parlo Èkaghâli Saè:

Neng lalampa'an panèka, ngèrèng sampèyan sakanca'an maos du'a' ḍhimèn ka'anghuy kèngèng kariḍâ'anna Sè Kobâsa. Sa'amponna maos du'a'. Ngèrèng mèyarsa'aghi jhâjhârbâ'anna ghuru. Neng lalampa'an panèka, Sampèyan sabellunna maos teks tembhâng macapat, Ghuru aparèng jhâjhârbâ'ân nyopprè ngaghâli saè ongrodhânna, namong Sampèyan kodhuna ngaghâli ca'-oca' è bâbâ panèka, è ḍâlem Tembhâng Macapat Madhurâ bâḍâ ḍâ-tanḍhâ khosos sè èghuna'aghi, akadhiyâ:

1. Ghâttra, oca' laèn ḍâri bhâris
Paddhâ Anḍheggân, Oca' laèn ḍâri ba'it
2. Popowan (Pupuh) tanḍhâna tembhâng ḍâlem sèttong tembhâng sè paḍâ
3. Layang, buku otabâ kètab sè èsason mabi tata atoran tembhâng
4. Ghuru Bilângan, bitonganna jumla keccap ḍâlem bhân-sabbhân bhâris
5. Ghuru Laghu, aksara vokal akhèr ḍâlem bhân-sabbhân bhâris

6. Pathet, tèngghi mabâna sowara aḡhâsar iramana
7. Laras, bârnana sowara aḡhâsar nada pentatonis
8. Pamaos, tokang maossa tembhâng, otabâ orèng sè maos tembhâng
9. Panegghes, tokang ngartè'è tembhâng dâ' bhâsa Madhurâ

Ngèrèng oladhi carana maos tembhâng macapat è bâbâ panèka:

Sumber Gambar: www.istock.com

KASMARAN H. Sastro

Slendro pathet Manyura

1 2 3 4 4 4 4 4
 Neng jhâ-lân maḡ- ḡhâ tè- nga tè
 1 2 2 3 1 4 4 5 3.2
 Ma' ta' mang- ghi a- ral dhi - ka
 2 3 2 4 3 2 2 2
 Nyè- sè ka-cèr nè-ko mas -thè
 1 2 3 4 5 1 4.5 4 3.2
 Ta -tom pa'-an -na na- pè ya
 1 2 2 2 3 2. 1.
 Nyèm-pang ka-cèr ko- dhu-na
 1 2 3 3 3 3 23 4.32
 Brin-to na - ghâ-ra sè nga - tor
 1 2 2 2 2 3 2. 1
 Ma' lè sla - met ka dhâd - dhi - na

Latèyan 1

Èyatorè maos tembhâng “Kasmaran” è attas kalabân ètonton sareng ghuru, saellana èmaos, kanca sè laèn aparèng sangghemman!

Latèyan 2

Èyatorè Sampèyan aparèng rèngkessanna tembhâng kasebbhut mènorot pamangghina. Salastarèna aparèng rèngkessan, lajhu maos neng aḍâ'na kellas, kanca sè laèn aparèng sangghemman!

Latèyan 3

Èyatorè ngartè'è ca'-oca' kalabân nyarè artèna neng kamos bhâsa Madhurâ maghut ḍâ' tembhâng kasmaran kasebbhut, lajhu bhâḍhi okara mènorot bhâsana Sampèyan dhibi'!

1. Maḍḍhâ : _____
Okarana : _____
2. Aral : _____
Okarana : _____
3. Tatompa'an : _____
Okarana : _____
4. Nyèmpang : _____
Okaran : _____
5. Slamet : _____
Okarana : _____

C. Èyatorè Abu-Dhâbu

1. Ponapa Sampèyan ngaghâli carana nalèktèghi pessen neng tembhâng macapat?
2. Ponapa Sampèyan ngaghâli carana abhâdhi rèngkessanna tembhâng?

Parlo Èkaghâli Saè:

Neng lalampa'an panèka, ngèrèng sampèyan sakanca'an maos du'a' dhimèn ka'anghuy kèngèng kariḍâ'anna Sè Kobâsa. Sa'amponna maos du'a'. Ngèrèng mèyarsa'aghi jhâjhârbâ'anna ghuru bhâb tembhâng. Tembhâng èngghi panèka sala sèttong macemmèpon puisì kona sè aghânḍhu' bâburughân beccè'. Mènorot carètaèpon, tembhâng panèka èserrât sareng para Wali Songo kaangghuy abulângngaghi tor majhurbhu aghâma Islam ka saantèro Nusantara. Bhâb Islam èyakorrâghi sareng bhuḍhâjâ maghârsarè, mèlana Islam kèngèng ètarèma tor èkalèburè. Èssèna tembhâng acem-macem, akadhi carèta nabbhi, bâburughân beccè' tor salaèna.

Tata cara panyerratan tembhâng panèka pakem, ta' aobâ kabiḍ dhimèn kantos samangkèn. Tembhâng èlaghuwaghi otabâ ètembhângngaghi. Nalèka tembhâng ghâpanèka èmaos/ èlaghuwaghi, biyâsana èyèrèngè solèng, kèngèng jhughân èyèrèngè siter otabâ ghâmbhâng otabâ tabbhuwân laèna. Ca'èpon orèng Madhurâ èsambhât mamaca, dhinèng neng Jhâbâ èsambhât macopat. Tembhâng jhughân bânnya' macemma, sè èghâlîmpo'aghi maghut ḍâ' èssèna.

Bhâsa sè èyangghuy è ḍâlem tembhâng lumbrâ bhâsa kabi otabâ bhâsa Jhâbâ kona. Èserrât kalabân aksara pèghu, èngghi panèka aksara Arab-Malaju. Mèlana è ḍâlem pamaosan tembhâng bâḍâ sè èsambhât tokang tegghes. Tokang tegghes panèka orèng sè ngartèyaghi èssèna tembhâng nyoppèrè orèng sè mèrèngngaghi ngartè ka èssèna tembhâng ghâpanèka. Cem-macemma tembhâng sè bânnya'na ra-kèra bâḍâ 9 bigghi' ghâpanèka èpantha maghut ḍâ' èssèna (tema). Tong-sèttonnga tembhâng macapat panèka ghudhuwân bâtek bi'-dhibi', dhâddhi angghuyâ kodhu akor sareng kabâḍâ'ân sè ècarèta'aghi.

Latèyan 1

Laghuwagi tembhâng è bâbâ panèka akor sareng cèngko'na!

MASKUMAMBANG

*Jhâman mangkèn pon bânnya'
cobhâ è bhumè
Ommat padâ rèngsa
Bhumèna sè èkènnengngè
Tantona omora towa
Tèbhâna corona mènangka
pandemi*

*Sè cappo' sadhunnya
Langkong bânnya' ètèbhânè
Moghâ ollè salameddhâ*

*Sanaos abâ' dhibi' ta' ètèbhânè
Nangèng noro' sossa
Nyangsara bhâb èkonomi
Najjân ḍhâ'âr sabâḍâna*

*Tan-tarètàn sè èkonomina lebbi
Ngèrèng abhântowa
Orèng kènè' kanèserrè
Marghâ sossa èðhâ'ârâ
Ngèrèng areng-sareng nyo'on*

*ḍâ' ka ghustè
Moghâ dhuli nyengghâ
Panyakèt corona èngghi
Sopajâ jhemjhem tor ghemma*

Latèyan 2

Èyatorè jhâbâ'aghi karembhâk sareng ghâlimpo'na, pessen ponapa sè bâḍâ neng tembhâng maskumambang kasebbhut, lajhu jhâbâ'aghi artèna ca'oca' sè malarat maksottèpon!

Èyatorè karembhâk sareng ghâlimpo'na tembhâng sènom è bâbâ panèka, jhâbâ'aghi pessen sè bâḍâ neng tembhâng kasebbhut, ponapa maksottèpon ca'-oca' sè malarat è ḍâlem tembhâng kasebbhut, ghâlimpo' laèn aparèng sangghemman!

SÈNOM

*Kabâḍâ'ân kadhi nèka
Parjhughâ paḍâ ngastètè
Jâgâ bhâdhân sana' bhâlâ
Pyhical distancing mastè
Sadhâjâ kodhu ngartè
Pamarènta kodhu toro'
Kangghuy ta' kalowaran
Sè ka'ḍinto nyopprè saè
Malar moghâ salameddhâ sadhâjana*

D. Èyatorè Nyerrat

1. Ponapa Sampèyan ngaghâli ponapa sè èmaksod lalongèt?

2. Ponapa Sampèyan ngaghâli ponapa sè èmaksod okara kakantèn?

Parlo Èkaghâli Saè:

Neng lalampa'an panèka, ngèrèng sampèyan sakanca'an maos du'a' dhimèn ka'anghuy kèngèng kariḍâ'anna Sè Kobâsa. Sa'amponna maos du'a'. Ngèrèng mèyarsa'aghi jhâjhârbâ'anna ghuru. Neng lalampa'an panèka, Sampèyan kodhu ngaghâli ponapa sè èmaksod okara kakantèn. Saèstona okara kakantèn panèka tamaso' lalongèt. Ghuru ajhârbâ'aghi bhâb lalongèt, morèd nalèktèghi macemma lalongèt. Ngèrèng oladhi jhâjhârbâ'ân okara kakantèn.

Okara kakanthèn èngghi panèka okara sè èangghit ḍâri ca'-oca' sè èantara sèttong ka sèttongnga akanthè', artèna abhung-sambhung, aghânḍhu' ghuru swara, ghuru sastra, bân ghuru lumaksito.

Okara kakanthèn ghâpanèka biyâsaèpon èghunaaghi sareng orèng acator otabâ apidato ḍâlem sèmo. Orèng sè mèrengaghi aromasa senneng sabâb aghânḍhu' sastra.

Conto:

- a. Okara kakanthèn sè aghânḍhu' ghuru swara, maksoddhâ èngghi panèka ca'-oca' sèttong sareng laènna sowarana bâḍâ sè paḍâ.

Opama:

tata krama rèya adhât parnata kona. Oca' tata, nata, krama, kona sowarana paḍâ.

- b. Okara kakanthèn sè aghânḍhu' ghuru sastra. Maksoddhâ èngghi panèka oca' sèttong sareng laènna ḍâlem sèttong okara ghâpanèka, aropa oca' sè aksara matèna paḍâ.

opama: aksara matèna paḍâ s, s, s, conto:

lamon kerras jhâ' pakèrès, dhâddhina koros.

opama: aksara matèna paḍâ ng, ng, ng, conto:

bilâ palang maskè along-polong èsangka malèng

- c. Okara kakanthèn sè aghânḍhu' ghuru lumaksito, maksoddhâ èngghi panèka ḍâlem sèttong okara bâḍâ oca' sè èkoca'aghi otabâ sè ètolès langkong ḍâri sakalèan. Conto:

Na'-kana' bhâjheng ajhâr, bhâjheng ajhâr terro pènterra. Oca' bhâjheng ajhâr èkoca'aghi ḍukalè.

Ranca' perrèng, perrèng panyerrobbhâ marḍâ. Oca' perrèng èkoca'aghi ḍukalè

Latèyan 1

Èatorè tantowaghi sè tamaso' ghuru sowara, sastra, lumaksito neng okara kakanthèn è bâbâ panèka!

1. Mon ta' teppa' kodhu dhuli paènga'.

2. Sakancaan patang tolong, patang tolong dâlem kabhăghusă.

3. Dhing abâ' lapar jhâ' nyarè nasè' è ampèr, tapè kodhu nyarè è dâpor

4. Asakola ta' tobâng sakalè, dhing ulangan ollè sapolo.

5. Mon ampon palang, neng-enneng èsangka malèng, amarghâ along-polong

6. Salè nyarè pè-apè kaangghuy pakanna sapè.

7. Bâdâ pèngang abârna konèng è attas ghunong.

8. Mènnya' padâ mènnya' ro'omma ta' nyapo' mènnyak misik Orèng rowa orèng sondhâ.

9. Oba' monḍhut embi' èparèngngaghi ka embi'.

10. Sè ngala' cella' matana sambi mancella'.

Latèyan 2

Èyatorè karembhâk sakanca'an. Ka'angghuy nyarè bang-sèbângnga 2 (ḍuwâ') conto okara sè aghânḍhu' ghuru swara, ghuru sastra, sareng ghuru lumaksito!

1. Aghânḍhu' Ghuru Sowara:

2. Aghânḍhu' Ghuru Sastra:

3. Aghânḍhu' Ghuru Lumaksito:

Latèyan 3

Èyatorè Sampèyan materros okara kakantèn akor sareng keccap è bâbâ panèka!

1. la lè lo : _____
2. par pèr por : _____
3. nang nèng nong : _____
4. tar tèr tor : _____
5. ra rè ro : _____

Sangghemman Abâ' Dhibi'

Jhâjhâl parèngè tandhâ pacal (✓) jhâjhârbâ'ân sè èkaonèngè sampèyan!

No.	Torè Èmodhi sareng Sakanca'an	Ngaghâli	Ta' ngaghâli
1.	Abdhina ampon onèng ka cem-macemma tembhâng macapat		
2.	Abdhina ampon onèng carana nantowaghi pessen neng tembhâng macapat		
3.	Abdhina ampon onèng caranan nantowaghi ma'nana tembhâng macapat		
4.	Abdhina ampon kèngèng nyerrat okara kakantèn		
5.	Abdhina ampon onèng abhidhâ'aghi ghuru sastra, ghuru sowara, sareng ghuru lumaksito		

Artèna ca'-oca' sè parlo èkaghâli:

Ghâttra	: oca' laèn dâri bhâris
Paddhâ Andheggân	: Oca' laèn dâri ba'it
Popowan (Pupuh)	: tanḍhâna tembhâng ḍâlem sèttong tembhâng sè paḍâ
Layang	: buku otabâ kètab sè èsosan mabi tata atoran tembhâng
Ghuru Bilângan	: bitonganna jumla keccap ḍâlem bhân-sabbhân bhâris
Ghuru Laghu	: aksara vokal akhèr ḍâlem bhân-sabbhân bhâris
Pathet	:tèngghi mabâna sowara aḍhâsar iramana
Laras	: bârnana sowara aḍhâsar nada pentatonis
Pamaos	: tokang maossa tembhâng, otabâ orèng sè maos tembhâng
Panegghe	: tokang ngartè'è tembhâng ḍâ' bhâsa Madhurâ
Ngaghâli	: bhâsa èngghi bhuntenna paham otabâ ngartè
monḍhut	: bhâsa èngghi bhuntenna ngala'
mancella'	: èkoca'aghi ka mata sè mandhelli'
jhemjhem	: bhâsa aloss sejahtera (BI)
nalèktèghi	: meneliti (BI)

E. Panèlayan Bâbulângan 4

a. Èyatorè jâwâb pètanya è bâbâ panèka kalabân jâwâbhân sè lerres!

1. Tembhâng tamaso' ḍâ' bujuddhâ sastra
 - a. puisi
 - b. drama
 - c. prosa
 - d. laghu
2. Lalampa'an pamaosan tembhâng èsambhât
 - a. ngèjhung
 - c. ngajhi
 - b. anyanyè
 - d. mamaca
3. Sè ngangghit tembhâng èngghi panèka
 - a. Wali Songo
 - b. orèng pènter
 - c. sastrawan
 - d. bhujhângghâ
4. Sè nyerrat tembhâng mènorot carètana èngghi panèka
 - a. bhujhângghâ
 - b. Wali Songo
 - c. orèng pènter
 - d. orèng kona
5. Ḍhimèn tembhâng èyangghuy sareng Wali Songo kaanghuy
 - a. bur-lèburân
 - b. abulângaghi tor majhurbhu islam
 - c. makabin orèng
 - d. mabecchè' akhlak

6. Tembhâng èserratt kalabân tata cara pakem, maksoddhâ
 - a. atoran èjhâ'ân sè lerres
 - b. atoran pastè sè ta' abâ-obâ
 - c. atoran sè abâ-obâ
 - d. taḍâ' atoranna
7. Bhâsa sè èyangghuy ḍâlem tembhâng èngghi panèka
 - a. bhâsa Jhâbâ
 - b. bhâsa èngghi bhunten
 - c. bhâsa Kabi
 - d. bhâsa Madhurâ
8. Pamaosan tembhâng biyâsana èyèrèngè
 - a. solèng
 - b. siter
 - c. ghâmbhâng
 - d. lerres sadhâjâ
9. Okara kakanthèn sè aghânḍhu' ca'-oca' sèttong sareng laènna sowarana bâḍâ sè paḍâ èsambhât
 - a. ghuru swara
 - b. ghuru lumaksito
 - c. ghuru laghu
 - d. ghuru sastra
10. Okara kakanthèn sè aghânḍhu' oca' sèttong sareng laènna ḍâlem sèttong okara ghâpanèka aropa oca' sè aksara matèna paḍâ èsambhât
 - a. ghuru swara
 - b. ghuru lumaksito
 - c. ghuru laghu
 - d. ghuru sastra

b. Jhâjhâl rembhâk sakanca'an!

1. Jhâjhâl ghâbây tembhâng pucung sè aèssè bhâk-tebbhâghân banya'na 2 paddhâ andheghân!

2. Jhâjhâl ghâbây okara bhângsalan bân panebbhussâ, bânnya'na 5 mègghi!

3. Jhâjhâl ghâbây okara kakanthèn sè aghânḍhu' ghuru laghu, bânnya'na 5 mègghi!

4. Jhâjhâl ghâbây okara kakanthèn sè aghânḍhu' ghuru sastra, bânnya'na 5 mègghi!

5. Jhâjhâl ghâbây okara kakanthèn sè aghânḍhu' ghuru lumaksito, bânnya'na 5 mègghi!

c. Jhâjhâl salân okara è bâbâ panêka dâ' bhâsa èngghi bhunten!

1. Halima ngala' pèssè neng ATM abhângren alè'na.

2. Gafur bân Muni èntar ka bengkona ramana è Sampang.

3. Pa' Satuni mellè sapè dâ-moðâ neng pasar Keppo.

4. Nawari aserro sakè' cèthak molaè malemma.

5. Laila bân Sutina dâteng dâri Pasuruan abhângren embu'na nempa' motor.

Glosarium Parèbhâsan:

Terrossanna....

106. Akanta kalowang terro dhurin	= Orèng sè ngareppaghi pa-apa sè malarat èkaollèya.
107. Akanta katkat ngondhu nangger	= Orèng sè andi pangaterro rajâ, sè ta' satèmbhâng bi kakellaranna abâ'na dhaddhi mohal è kaollèya.
108. Akanta keddhebbhâ dhâmar	= Pakeddhebbhâ matana orèng binè' sè ngajunjunè.
109. Akanta kocèng bulla'	= Ekoca' aghi da' tamoy sè cè' kasusuna sè molèa.
110. Akanta kor'an rosak	= Orèng towa, sanarè ella ngalolè teptep èhormat tor èmolja aghi.
111. Akanta la- kellana cètak	= Orèng sè paghella' na ngalakkak, ghìghina dhâghâ katon kabbhi.
112. Akanta landu' ngennèng ka pacarrèn	= pacacana orèng sè rang- terranga...
113. Akanta landu' ngennèng ka taè	= nomer 112.
114. Akanta macan abudu ân	= nomer 75.
115. Akanta landâur	= Ekoca' aghi dâ' orèng sè bhâdhâna lanjhang raja, sarta kolè' na celleng betteng.
116. Akanta malèng kasèyangan	= Orèng sè pajhellingnga ngas - bhâlingasan, marghâ bâdâ sè èkatako'è.
117. Akanta mè-èmè	= Orèng alakè binè sè cè' atongnga, ta' endâ' apadhuân sakalè.
118. Akanta mènnya' bi' aèng	= Orèng atarètân otabâ akanca sè ta' enda' akor.
119. Akanta ngontalaghi bâto ka saghârâ	= Sorat sè ta' dhuli ollè bâlessân otaba

120. Akanta olar tampongarè	kabhâr, sanarè la abit sè èkèrèm = Orèng sè sabhârâng oca' otabâ cacana ta' kennèng parcaja, marghâ lècèghân.
121. Akanta patè' arebbhu' tolang	= Orèng tama' sè ampo arebbhu' dhunnyana orèng laèn.
122. Akanta patè' bi' kocèng	= Ekoca'aghi da' orèng atarètân otabâ akanca sè salanjhângnga atokar, ta' enda' akor sakalè.
123. Akanta patè' ètemmo è tètè	= Orèng sè nemmo malo, marghâ katemmon alako jhubâ, pas buru kabhingongan.
124. Akanta patè' kaaddhângan tètè	= Orèng sè kabhingongan, marghâ nemmo sossa raja.
125. Akanta pè-sapèan pappa	= Orèng sè ta' andi kajunèlan (kapènterran) dhibi', tèbhâna coma ro'-noro' bhâi.
126. Akanta pètè' ngatèla' sèka'	= Orèng sè posang, marghâ katako'an.
127. Akanta po-sapo porèt (panda')	= Ekoca'aghi dâ' orèng lamès, karebbhâ kabbbhi terro èpènta'a.
128. Akanta nyabbhur bâto ka arongan	= Sorat sè ta' duli ollè bâlessân otabâ kabhâr sanarè la abit sè èkèrèm.
129. Akanta sèka' nyabhut pètè'	= Partèngka (lalakon) sè cè' ceppeddhâ (akanta tokang copèt sè nyopèt pèssèna orèng, bân samacemma).
130. Akanta bu'-tambu' cellot	= Orèng sè èro-soro, tadâ tondhung bâlina.
131. Alèntèng (an)	= Orèng binè' sè enjhu paneng-ennengnga, ta' enda' jhimet (ayem).
132. Alèssa atabhung (asambhung)	= Ekoca'aghi dâ' orèng sè parappa'na pegghel, alèssa acora' katon atabhung.
133. Alonca dângdâng	= Ngallè kennengngan, nangèng ta' jhâu dâri kennengngan sè asal, ngèngsèr ghân sakonè'.
134. Alos tangghung	= Orèng sè ta' bisa alako alos, bân ta' tao alako kasar.
135. Amalaradhân mowang bhuceng	= Kalakoan sè cè' ghâmpangnga.
136. Amata karanjhâng	= Orèng sè senneng bur-lèburân bi orèng laèn, sanarè andi' binè otabâ andi lakè.
137. Amata pèssè	= Salanjhangnga mènta opa otabâ bhâjârân.
138. Ambha' patè'	= Alako sakellarra, ta' mèkkèr sangghâ rogina.
139. Ambujai saghârâ	= Morok orèng sè apènterran dari abâ'na, tanto bhâi ta' apaghuna.
140. Ambhukkor nongngep	= Ghellungnga orèng binè' sè cè' rajâna, dhâgha dâ'-enda'a bhukkor sè èpakorong.
141. Amongmong salèra	= Lancèng otabâ parabân sè ghi ta' endâ ako- bengko (abinè otabâ alakè) margha ghi' lèbur mojâng (bujâng). (Nokèl parèbhâsan: Masharuddin, Parèbhâsan bân Cap-Ocabhân Madhurâ)

Bâbulângan 5

KESEHATAN

Manossa ođi' sala sèttong tarèka
kodhu ajagâ tor arabât abâ'na dhibi',
ka'angghuy nyegghâ ðâri panyakèt.
Èyantarana alampa'aghi olah raga,
ngator ðhâ'ârân sè parlo èðhâ'âr kalabân saè,
sareng istirahat sè cokop. Manabi tello'
ka'ðinto èlampa'aghi, insyaallah sakonè'
bânnya' sèhat lahèr sareng bhâtèn.

Sumber Gambar: www.istock.com

Cap-Ocabhân:

Kalamon panemmona bâ'na ècalè orèng jhâ' seđđhi
Bhângo' pèkkèr polè sala bhenderrâ panemmona
jâreya.

Tujuan Pembelajaran

1. Peserta didik mampu mengidentifikasi informasi teks Carakan Madhurâ dalam bentuk audiovisual dan aural yang didengar.
2. Peserta didik mampu menganalisis teks Carakan Madhurâ dalam bentuk audiovisual dan aural yang didengar.
3. Peserta didik mampu menyimpulkan isi dari teks Carakan Madhurâ yang dibaca dan dipirsa.
4. Peserta didik mampu mempresentasikan hasil diskusi tentang teks Carakan Madhurâ secara aktual dan kritis.
5. Peserta didik mampu menulis pesan yang terkandung dalam Carakan Madhurâ dengan menggunakan èjhâ'ân bhâsa Madhurâ untuk berbagai tujuan secara logis, kritis, dan kreatif menggunakan huruf latin.
6. Peserta didik mampu menulis kata atau kalimat Carakan Madhura (aksara ghâjâng, pasangan dan pangangghuy).

A. Èyatorè Mèyarsa'aghi

1. Ponapa sampèyan ngaghâli macemma aksara ghâjâng?

2. Ponapa sampèyan ngaghâli macemma pasanganna akasara sareng pangangghuyâ?

Akor sareng tema pangajhârân èngghi panèka bhâb kasèhadhân. Ponapa sè kodhu sampèyan lakonè sopajâ bhâdhân kongsè sèhat? Bâdâ kalakowan sè kodhu èlakonè nyopprè bhâdhân kongsè sèhat èjhâ'ui dâri panyakèt, è antarana: bhâdhân kodhu bhersè, kalabân cara mandi dukalè sa'arè beccè'na aghuna'aghi sabun tor aossowan. Angghuy sè gheddha' kodhu dhuli èsassa, kennengan sè rombu sopajâ èbhersè'âe jhujhân, pakakas sopajâ èbhersè'è, tor èrabât. Kong-langkong mongghu dâ' dhâ'ârân kodhu aghânghu' 4 sèhat 5 samporna, èngghi panèka bâdâ nasè', jhuko', ngan-ghânganan, wâ-buwâ'ân, sareng susu. Sè kèng-bingkèng sè wâjib è jâgâ pangghâliyan sè saè.

Parlo èkaghâli Saè:

Neng lalampa'an panèka, ngèrèng sampèyan sakanca'an maos du'a' dhimèn ka'anghuy kèngèng kariḍâ'anna Sè Kobâsa. Sa'amponna maos du'a'. Ngèrèng mèyarsa'aghi jhâjhârbâ'anna ghuru. Neng lalampa'an panèka, Sampèyan èpakon ngaghâli dâ' macemma aksara ghâjâng, pangangghuy, ghântongan sareng dhâmpèngan. Salastarèna panèka, Sampèyan èso'ona alampa'aghi pan-saponapan pakon dâri ghuruna, akadhiyâ:

1. Kapèng sètong, Sampèyan bisa mangghi'i bhâr-kabhâr neng dâlem serradhân carakan Madhurâ
2. Kapèng ḍuwâ' abirjhi' tor nalèktèghi èssèna serradhân carakan Madhurâ.

Bhâsa ghâpanèka bâdâ sè aropa bhâsa lèsan èngghi panèka bhâsa ka'angghuy maḍâpa' kareb kalabân aghuna'aghi lèsan, bâdâ jhughâ bhâsa tolès èngghi panèka èghuna'aghi tolèsan ka'angghuy maḍâpa' pangaterrona dâ' orèng laèn. Kabit konana è Madhurâ bhâsa tolès tanto marlowaghi horop sè bisa makkèlè ponapa sè bhâḍi èyatorraghiya. Sala sètong horop sè èghuna'aghi è Madhurâ èngghi panèka horop jhâbâ otabâ sè èsambhât jhâbân, bâdâ jhughhâ sè nyambhât carakan.

1. Carakan Madhurâ èngghi panèka aksara / horop sè asalla dâri jhâbâ, lumbrâ èsambhât aksara jhâbân.
2. Aksara ghâjâng èngghi panèka mènangka horobbhâ (a, na, ca, ra, ka, ða, ta, sa, wa, la,.....bân saterrossa kantos - nga).
3. Aksara ghâjâng èngghi panèka aksara sè ghi' ta' èpobuwi (ghi' ta' èpasangè) pangangghuy bân ghi' ta' èberri' pasangan. Tegghèssâ carakan Madhurâ sè ta' èyobâ ènyamaè aksara ghâjâng.

Bhângonna aksara ghâjâng èngghi panèka:

ᮊ = a **ᮃ** = na **ᮄ** = ca **ᮅ** = ra **ᮆ** = ka **ᮇ** = dâ / dhâ

ᮈ = ta **ᮉ** = sa/sâ **ᮊ** = wâ/wa **ᮋ** = lâ/la **ᮌ** = pa |

ᮍ = ðâ / ðhâ **ᮎ** = jâ / jhâ **ᮏ** = yâ/ya **ᮐ** = nya

ᮑ = ma **ᮒ** = gâ / ghâ **ᮓ** = bâ / bhâ **ᮔ** = tha **ᮕ** = nga

Mènorot carèta kona (Lègènda Aji Saka) è sèttong bâkto akonkonan ðuwâ' orèng kabulâna (Caraka) , kaangghuy ajâgâ kerrèssa (abinanna). Aji Saka marènta ðâ' ðuwâ' kabulâna panèka (Sambi so Dora) kalabân parènta sè bhidhâ. Kabulâ sè kaduwâ paðâ toro' oca' ka parèntana Aji Saka. Opama:

a. **ᮊᮐᮃ** = samana

b. **ᮊᮒᮃ** = takana

c. **ᮊᮅᮃ** = parana

d. **ᮒᮊᮃ** = gasana

e. **ᮊᮌᮃ** = sapana

f. **ᮊᮅᮃ** = ðârana

g. **ᮎᮒᮅ** = jakara

h. **ᮕᮊᮌ** = ngatapa

1. മാലാമുഖം സുതലാമുഖം അഭിമാനമുഖം

2. တရားစီရင်ခံရမှုအကျဉ်းချုပ်

3. മാലിന്യമാലിന്യം എന്താണ്?

4. എലിമെന്ററി അനലിസിസ്

5. മാലാമുമാലാമുമാ?

1. Mellè Nasè' Potè Sabhungkos

Latèyan 3

Èyatorè jhùdhuwâghi oca' panèka sareng jâwâbhân sè ampon èsaḍiyâ'âghi horop latènna !

1.	a. <u>malemma</u>
2.	b. sokla
3.	c. tèttena
4.	d. semma'
5.	e. sombher
6.	f. palappa
7.	g. sassa'aghi
8.	h. rojâgghâ
9.	i. ta' andi'
10.	j. ḍhâ-kandhâ

B. Èyatorè Maos

1. Ponapa Sampèyan bisa maos serradhân carakan Madurâ?

2. Ponapa sè èkamoskèl manabi maos carakan Madhurâ?

Parlo Èkaghâli Saè:

Neng lalampa'an panèka, ngèrèng sampèyan sakanca'an maos du'a' ḍhimèn ka'anghuy kèngèng kariḍâ'ânnâ Sè Kobâsa. Sa'amponna maos du'a'. Ngèrèng mèyarsa'aghi jhâjhârbâ'anna ghuru. Neng lalampa'an panèka, Sampèyan sadhâjâ manabi maossa serradhân carakan Madhurâ bâḍâ pan-saponapan sè parlo èkaghâli saâ, èyantarana Sampèyan kodhu paham otabâ ngajhâli bujuddhâ aksara ghâjâng tong-sèttongnga, kapèng ḍuwâ' Sampèyan kodhu ngaghâli bujuddhâ pangangghuy; pangangghuy sowara, pangangghuy panyèghek, pangangghuy panambâ, papatèn, sareng pasanganna aksara ghâjâng. Manabi sè kasebbhut èkobâsanè. Insyallah Sampèyan manabi maos bâca'an kaalabân aghuna'aghi serradhân carakan Madhurâ, bhâkal lancer tor paham ka maksoddhâ. Opama akadhi bâca'an è bâbâ panèka:

Latèyan 1

Jhâjhâl Sampèyan abhâḍhi ḍhâ-kandhâ sareng sakanca'an sè è ḍâlemma aghânḍhu' bhângsalan kalabân tèma kesehatan!

Latèyan 2

Èyatorè sarè ponapa tegghessa otabâ artèna bhângsalan è bâbâ panèka? Terrosaghi abhâḍhi okara kalabân aghuna'aghi bhângsalan ghâpanèka!

1. nyabbhi kènè':

2. ambâto kènè':

3. èpèyol kènè':

4. akalambhi ḍâlem:

5. angghumo' ḍâḍâ:

Latèyan 3

Èyatorè sarè oca' panebbhus dâri oca' bhângsalan è bâbâ panèka ?

1. Rancangan bhâdhân : _____

2. Gheḍḍhâng tètès kolè'na : _____

3. Bârâkay mowara : _____

4. Konyè' ghunong : _____

D. Èyatorè Nyerrat

1. Ponapa Sampèyan ngaghâli bhâb pangangghuy neng carakan Madhurâ?

2. Ponapa Sampèyan ngaghâli carana nyerrat pangangghuy?

Parlo Èkaghâli Saè:

Neng lalampa'an panèka, ngèrèng sampèyan sakanca'an maos du'a' dhimèn ka'anghuy kèngèng kariḍâ'anna Sè Kobâsa. Sa'amponna maos du'a'. Ngèrèng mèyarsa'aghi jhâjhârbâ'anna ghuru bhâb pangangghuy. Sopajâ Sampèyan ghâmpang bâkto nolès oca' otabâ okara aksara gâjhâng, marlowagi parabhut laèn èngghi panèka sè ènyamaè pangangghuy.

Cèm-macèmma pangangghuy bâḍâ 4 mègghi' èngghi panèka pangangghuy sowara, pangangghuy panyèghek, pangangghuy panambâ, sareng papatèn. Pangangghuy sowara panèka ka'angghuy ngobâ sowara otabâ monyè ḍalem keccap. Bhângon tor macemmma pangangghuy sowara èngghi panèka:

cèthak = contona = ghighi

soko = contona = buku

lèngè/ talèng = conto = tètè

lèngè longo / talèng talong = 2 contona = soto

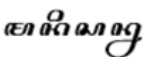
petpet = contona = seppet

Sedḍheng bhângon tor macemmma pasanganna aksara ghâjâng:

a = 	na = 	ca = 	ra = 	ka =
dâ = 	ta = 	sa = 	wâ = 	lâ =
pa = 	ḍâ = 	jâ = 	yâ = 	nya =
ma = 	gâ = 	bâ = 	tha = 	nga =

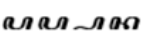
➤ Carana nolès pasangan èngghi panèka pasangan ètolès è bâbâna horop, tapè èpèsa sareng horop sè bâḍâ è attassa.

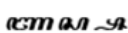
- Carana nolès ghântongan aksara na, wâ, nya, asambhung sareng horop sè èpatè'è.

Conto: manisanna =

- Carana nolès dhâmpèngan kennenganna bâdâ neng buċina aksara sè èpatè'è. Akadhi: a, pa, sa.

➤ Conto : abâk asa =

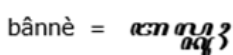
Pappana =

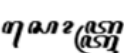
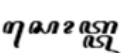
Nyassa =

➤ Carana nolès ghântongan ka = , ta = , lâ =

Manabi ollè pangangghuy soko: (), cakra (), perper: () soko

maljâ: panèka kodhu abâli ka aksara ghâjâng.

➤ conto : bâllu' = bânnè =

sottra = bânnè =

- Dâlem aghuna'aghi pasangan, ta' kèngèng asoson tello', akadhi:

Conto: sokkla =

Latèyan 1

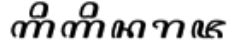
Èyatorè okara-okara panèka serrat mabi carakan Madhurâ!

1. Nasè' tenggâng so nasè' jhâghung : _____
2. Jhuko' cakalan so jhuko' langghung : _____
3. Kowa, cèngè oto' : _____
4. Buwâna pao otaba buwâna sabu : _____
5. Kopi bân susuna : _____

Latèyan 2

Ngèrèng abhâdhi okara rèngkes kalabân aghuna'aghi cem-macemma pangangghuy sowara, bâng-sèbângnga panganngghuy 2 okara!

Conto : pangangghuy cèthak () okarana = ghighina rajâ =

1. pangangghuy panyèghek : _____
2. pangangghuy panambâ : _____

3. pangangghuy sowara : _____
4. papatèn : _____

Latèyan 3

Èyatorè okara-okara panèka serrat mabi carakan Madhurâ!

1. abâk = _____
2. kapas = _____
3. salep = _____
4. apes = _____
5. papan = _____
6. katès = _____

Sangghemman Abâ' Dhibi'

Jhâjhâl parèngè tanḍhâ pacal (✓) jhâjhârbâ'ân sè èkaonèngè sampèyan!

No.	Torè Èmodhi sareng Sakanca'an	Ngaghâli	Ta' ngaghâli
1.	Abdhina ampon onèng ka macemma pangangghuy neng carakan Madhurâ		
2.	Abdhina ampon onèng carana nyerrat ca-oca' sè aghuna'aghi pangangghuy		
3.	Abdhina ampon onèng carana nyerrat oca' sè aghuna'aghi ghântongan sareng ḍhâmpèngan		
4.	Abdhina ampon kèngèng nantowaghi okara bhângsalan		
5.	Abdhina ampon kèngèng nantowaghi ma'na tor maksod èssèna ghâncarana kalabân serradhân carakan Madhurâ		

Artèna ca'-oca' sè parlo èkaghâli:

Tokèlan	: kutipan (BI)
Kamoskèlan	: kamalaradhân
Aghânḍhu'	: aèssè, terkandung (BI)
Lalongèt	: sambhâdhân sastra Madhurâ sè aghânḍhu' artè èkoca'aghi ka orèng sè pènter bâÿ-ghâbâyân
Bujuddhâ	: bentunya (BI)
Mènangka	: selaku (BI)
Kèng-bingkèng	: pongkasan, palèng akhèr

E. Panèlayan Bâbulângan 5

Èyatorè maos ghâncaran è bâbâ panèka kalabân tètè. Sa'amponna maos, jâwâb pètanya è bâbâ panèka kalabân jâwâbhân sè lerres!

Kenthang Masèhat ka Bhâdhân

Kentang tamaso' bhângsana obi, tapè salaèn bisa èkatana' kenthang bisa èkaghâbây krèpè' bân ghângan. Ðâlem asal-moasalla ra'yat naghârâ Inggris palèng ngadâ' namen kenthang. Mènorot carètana ra'yat Inggris molaè namen kenthang neng taon 1586. Saellana jârèya satana Èropa ra'yatta padâ noro' namen kenthang.

Sumber Gambar: www.istock.com

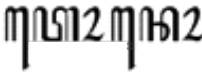
Kantos satèya naghârâ-naghârâ akantha Rusia, Polan, Ceko, Jerman, Cèna, Prancis, Spanyol bân Amerika Serikat dhâddhi naghârâ sè bânniya' ngasèlaghi kenthang. Kenthang pajhât obi sè aghânḍhu' vitamin bân zat akantha aniamin, riboflavin, biacin, asam askorbat, kalsium, zat bessè, magnisium, fosfor, potassium, bân sodium. Dhâddhi kenthang rajâ ghunana mongghu ka manossa, zat-zat bhuru èkparlo bhâdhân sabâb zat-zat bhuru tênggahi otamana sè ella aropa karbohidrat.

Karbohidrat abhânto oksinasi. Kalamon kakorangan karbohidrat bhâdhân dhâddhi malarat kaangghuy maannyong ghâjhi mon kantos bâriyâ tanto ambhâbhâjânè, bhâdhân dhâddhi rosak sabâb bhâdhân manossa ngaparloaghi zat sè anyama asam organik. Dhinèng asam organik arèya kadhâddhiân dâri bâḍâna oksinasi karbohidrat.

Kenthang aghânḍhu' kèya vitamin C. Sèttong kenthang sè rajâna cokobhân, aghânḍhu' 20 miligram vitamin C. sè bâriyâ paḍâ bân 45 % vitamin C dâri sè èkabhuto orèng sè ella dhibâsa. Mon ngella kenthang ta' osa kombi' ma' lè bisa ngaollè gizina,

bâcco bhâi pabhersè. Pessen sè otama jhâ' kantos kaloppaè dâ' ka kenthang.
(Èmadhurâ'aghi meththèk dâri buku bâcaan Bhs Indonesia Untuk SMA II, Depdikbud 1981)

a. Èyatorè pèlè jâwâbhân sè palèng lerres maghut dâ' tèks bâca'an kasebbhut!

1. Kentang tamaso' bhângsana obi,
tapè salaèn bisa èkatana' kenthang
bisa èkaghâbây
a. Krèpè' bân ghângan
b. Sambhel bân lalabhân
c. Pennyèt
d. Krispi
2. Naghârâ sè palèng ngaḍâ' namen
kenthang, èngghi panèka
a. Malaysia
b. Folipina
c. Indonesia
d. Inggris
3. Kenthang pajhât obi sè aghânḍhu'
vitamin bân zat akantha
a. Zat aditip
b. Zat bessè
c. Vitamin A
d. Vitamin B
4. Kalamon kakorangan karbohidrat
bhâdhân dhâddhi malarat
kaangghuy
a. Oḍi'
b. Olah raga
c. Maannyong ghâjhi
d. Diet
5. Mon ngella kenthang ta' osa
kombi' ma' lè bisa ngaollè
a. Gizina
b. Lemma'na
c. Rassana
d. Kobâssana
6. Baca'an carakan
panèka
a. Tono
b. Koto
c. Toko
d. Bhâko
7. Baca'an carakan
panèka
a. Tono
b. Koto
c. Abu
d. Bhâko
8. Baca'an carakan
panèka
a. Dina
b. Koto
c. Abu
d. Bhâko

- Pangajhârân Bhâsa Madhurâ - Malathè Satompang
Ka'angghuy Morèd SMP/MTs Kellas 7

Glosarium Parèbhâsan:

Terrossanna....

142. Ana' buwâna atè = Ana' sè palèng èkaèstoè otabâ èkanèserrè bi' orèng towana.
143. Ana' buwâna bettès = Ana' dhibí sè èpabhidha bi na'-ana sè laèn (èkabâllunaghi).
144. Ana dhâddhâ'ân, bannè ana' rondhâ'ân = Ana' sè èpèyara kalabân samastèna, tor kalaban sampoma.
145. Ana' emmas = 1. Ana' sè paling èkaèstoè (èkanèserrè)
2. Pongghâba otabâ kabulâ sè palèng èkaolè'è (èkanemmoè) lorana.
146. Ana' ghântonganna atè = Andi' ana' nèng kasorang, sè dhâddhi pangarebbhâna orèng towana.
147. Ana' ghi ta' duccol dari embhânan = Ana' sè ghi' dhâddhi tangghungan na orèng towa.
148. Ana' malang serrat (malang sara') = Ana' sè ta' atoro' bâburughâna orèng towana.
149. Ana' mandi sarana = Ana' kasorang ollèna ajhâlânaghi sarat
150. Ana'na kabèr = Ana'na orèng aghung otabâ pangraja.
151. Ana' komala = Ana' sè katorot, sakabbhina pamèntana èladhinè.
152. Ana'na lajhing (olar lajhing) = nomer 150.
153. Ana' mon aghellâng soko salaja = Ana' sè madhuma (èkaèmanè) sè è lantor (ètorodhi) sabhârâng pangaterrona
154. Ana' ontang-antèng = Ana' nèng kasorang sè èman-kaèmanè.
155. Ana' potona orèng ngènom mènnya'na bhâja = Ana'na orèng sè jhuba' tètèngkana.
156. Ana' satella' = Ana' nèng kasorang, tada' polè
157. Adâng dâng mano' = Pongghâbâ sè ella abit apangghâbây è laèn kennengngan, sè jhâu dâri kampongnga.
158. Adângdâng ngellak = Alamat nemmoa pakèbu (kasossa'an).
159. Andi' ajhina macan potè = Ekoca'aghi dâ' orèng sè èkatoduse orèng bânnya'

160. Andi' jhālu tajhem, èangguyaghi ka orèng = Orèng sè andi kakobâsa'an aberri' kobâsa da' orèng laèn kaangguy ajhalânaghi lalakon, attas nyamana dhibi'. 161. Andi' jhukong ta'andi' dhajung = Orèng sè andi' kapènterran, sakèng ta' andi' bhândha. 162. Anduri pandân = Orèng sè lamès (lèbur ta-mènta), tapè aba'na cerrè'.
163. Angga' calorèng, bhâkona apek = Orèng sè apangangguy bhaghus, tapè bengkona ba'-jhubâ' (ko'-rongko').
164. Angghâlâta = Orèng sè ngampong di'-andi'na tamoyya, opama ngampong aroko' dâ tamoy, bân èn-laènna.
165. Angga' tarongga' = Orèng ghendhâk ampo kalèr (nemmo calaka').
166. Angghumo' dâdâ = Ekoca aghi dâ' orèng sè salanjhângnga kasusu (ghumo' sè bâdâ è dâdâ = soso).
167. Angghâghâng bâru = Orèng sè cè' rentegghâ, jhâ'-sakejjha' sakè'.
168. Anggheddhang tètès kolè'na = Orèng sè salanjhangnga kasusu. (gheddhang tètès kolè' = geddhâng susu (kasusu)).
169. Angghumo dâpor Katomanan (ghumo' è dâpor = tomang).
170. Angemngem pèlor = Andi niat sè bhâkal èkabâlâ'â
171. Ango'an èbhulet olar, tèmhang èkarobung bilis = Ango' èombhang pangraja, èbhândhing èng-ngo'è orèng bânnya'.
172. Ango'an potè tolang tènèmbhang potè mata = Ango'an matè bhâi ètèmhang nyandhang malo.
173. Anjhâlâ sotra = Nèpo kalabân alos.
174. Anjharing angèn = Rep-ngarep bhârâng sè mostahèl bisa'a èkaollè.
175. Antor bâli = Ngalako pangghâbâyân sè ta' paghuna.
176. Aolat jhâmo = Orèng sè robâna katon akanṭa orèng bhengngès, nangèng sanyatana orèng beccè'. (olat = robâ, dâi)

Bâbulângan 6

PENDIDIKAN

Pendiðikan aropa'aghi sala sètting bâððhâ ka'angghuy nyarè èlmo.
Ponapa èlmo umum otabâ èlmo aghâma.
Parlona Pendidikan mongghu ngangoðâðhân sanget
parjhughâ ka'angghuy nambâi pangaonèngan neng dhunnya.
Kong-langkong neng sakola'an.
Ajhâr èlmo têngka otabâ ajhâr èlmo tèknologi.
Manabi pendidighâna manossa sajân têngghi,
maka èlmo neng dhunnya sajân ngobâsanè.
Mèlana mompong ghi' ngoðâ kodhu pabhâjheng
nyarè èlmo anglèbâðhi pendidighân karakter.

Sumber Gambar: www.istock.com

Cap-Ocabhân:

Sèngghâi sakabbhina tatèngkan nèspa, sabâb kanèspa'an
rèya cacat rajâ mongghu ðâ' manossa. Bhâli' bâ'na nyarè
Kabecchè'an nyopprè èkalèburi orèng bânnnya'

Tujuan Pembelajaran

1. Peserta didik mampu mengidentifikasi, menganalisis informasi teks carèta ra'yat dalam bentuk audiovisual dan aural yang didengar
2. Peserta didik mampu memaknai pesan yang tepat dari teks carèta ra'yat dalam bentuk audiovisual dan aural yang didengar.
3. Peserta didik mampu memahami dan mengidentifikasi informasi tentang carèta ra'yat untuk menemukan makna yang tersurat dan tersirat dari teks visual yang dibaca dan dipirsa.
4. Peserta didik mampu menganalisis dan menelaah kosa kata yang baru/sulit (bhâsa lalongèt) dan menyimpulkan isi carèta ra'yat dari teks visual yang dibaca dan dipirsa.
5. Peserta didik mampu menyampaikan pesan dari isi teks carèta ra'yat secara lisan berbentuk monolog dan dialog logis, kritis dan kreatif.
6. Peserta didik mampu menulis teks carèta ra'yat sederhana berdasarkan pengalaman pribadi dengan menggunakan kosa kata yang kreatif (lalongèt seperti okara kakanthen, oca' kèyasan dan oca' camporan) dan menggunakan onḍhâgghâ bhâsa dalam teks multimoda.

A. Èyatorè Mèyarsa'aghi

1. Ponapa Sampèyan ngaghâli bhidhâna dhungngèng sareng carèta ra'yat (legenda)?
2. Ponapa Sampèyan ngaghâli carèta ra'yat Madhurâ?

Parlo èkaghâli Saè:

Neng lalampa'an panèka, ngèrèng sampèyan sakanca'an maos du'a' dhimèn ka'anghuy kèngèng kariḍâ'anna Sè Kobâsa. Sa'amponna maos du'a'. Ngèrèng mèyarsa'aghi jhâjhârbâ'anna ghuru. Neng lalampa'an panèka, Sampèyan kodhu ngaghâli ponapa sè èmaksod carèta ra'yat Madhurâ. Carèta ra'yat èsambhât jughân legenda. Lègènda èngghi panèka carèta sè bâḍâ è masyarakat sarta èssèna èyangghep lerres saè kadhâddhiyâna otabâ bâḍâna. Namong carèta/ legenda ghâpanèka ta' jhâu bhidhâ sareng dhungngèng sè èpaḍâpa' kalabân cara ètotorraghi otabâ èkanḍhâ'aghi. Mèla bânnya' sè nyalèndha ḍâri carèta sè salerressa.

Sabâgiyân orèng bâḍâ sè apamangghi jhâ' legenda panèka carèta sè èkaparcajâ lerres bâḍâna sareng orèng-orèng sè bâḍâ neng è sèttong kennengngan, namong ta' èyangghep soccè akadhiyâ sè bâḍâ è aghâma. Mènorot KBBI 2005, lègènda mènangka carèta ra'yat è bâkto jhâman lambâ' kona sè akaè' sareng sejarah.

A. Tatengngerra Legenda (Carèta ra'yat)

1. Kadhâddhiyân sè èyangghep lerres/ kadhâddhiyâna otabâ kabâḍâ'anna èkaparcajâ lerres bâḍâna.
2. Kadhâddhiyâna akadhi bhuru pan-saponapan taon sè tapongkor
3. Tokoh èngghi manossa
4. Carètana bânnya' nyalèndha ḍâri carèta sokklana alantaran bânnya' carèta sè èbâ-tambâi.

B. Macemma Legenda (Carèta ra'yat)

macemma legenda bâḍâ empa' macem, èyantarana:

1. Legenda akor sareng lalampa'anna aghâma.

Contona: carètana wâlisono, syèh Siti Jenar, Ki Pandan Arang, Kyaè Moko è Mekkasana, bhuju' kasambhi è Mekkasana sareng salaènna.

2. Legenda Alam Gâib.

Carèta sè akaè' sareng alam gaib. Contona : bâḍâna li'-bâli' bhukkak (dhin-dhâdhin sè mon mapadḍhâng ka orèng pas abâli' matao bugghigghâ sè bhukkak), gondoruwo, nyi Blorong sareng salaènna.

3. Legenda tokoh

Contona : Pa' Sakèra ḍâri Madhurâ, Si Pahit Lidah ḍâri Sumatra, Si Pitung sareng Nyai Dasima ḍâri Jakarta, Lutung Kasarung ḍâri Jhâbâ bârâ', Rara Mendut sareng Jaka Tingkir ḍâri Jhâbâ Tengnga, Suramenggolo ḍâri Jhâbâ Tèmor.

4. Legenda lokal

Legenda panèka akaè' sareng asal-moasallèpon nyamana kennengngan.

Contona: asal moasal nyamana kottha sè bâḍâ è Madhura (Bhângkalan- Sampang-Mekkasana-Songennep), asal-moasal nyamana dhisa Pontèh è Mekkasana, kadhâddhiyâna Danau Toba è Sumatra, kadhâddhiyâna Ghunung Tangkuban Pahu è Jhâbâ bârâ', sareng salaènna. (Sumber: <http://id.wikipedia.org/wiki/Legenda>)

Sa'amponna Sampèyan ngaghâli bhâb carèta ra'yat otabâ lègènda. Sampèyan èso'onna:

- a. Alampa'aghi kalabân nalèktèghi tor nyalosso'è otabâ menganalisis informasi ḍâlem teks carèta ra'yat
- b. Mampo aparèng ma'na ḍâlem pessen kalabân lerres ḍâri teks carèta ra'yat

Maos Patalètè!

Asal Mowasal Kelurahan Toronan

Neng abad-18 sè ngobâsanè Surakarta iyâ arèya Pakubuwana I (1704-1719) Na' potona bâḍâ sè neptep neng Mekkasana, mènangka ulama'. Sala sètong pottrana Pakubuwana I anyama Radhin Ahmad sè lajhu èjhennengaghi rato ajhuluk Prabumangkurat (1719-1727). Sala sètong pottrana anyama Radhin Zainal Abidin pas èpaghântè jhenneng rato (1727-1749) sè lajhu ajhuluk Pakubuwana II. È buḍi arè ghâḍhuwân pottra sala sètongnga anyama Radhin Abdullah.

Dhinèng Radhin Abdullah rèya lajhu araji tello' è Madhurâ. Sè dâ'-ađâ' rajina anyama Nyai Patapan è Bhângkalan, raji sè kapèng đuwâ' potrana Kyaè Abdulgafur, kyaè neng dhisa Tanjhung, Sampang. Kalabân rajina sè dâri Tanjung arèya Radhin Abdullah ghâđhuwân pottra sè lajhu dhâddhi kyaè neng Krettek Pademabu sè lajhu ajhahuluk Kyaè Krettek I.

Dhinèng rajina Radhin Abdullah sè kapèng tello' anyama Nyai Dasima iyâ arèya pottrana Kyaè Samat kampong Sombher Kèrèng Larangan Bâđung kacamatan Palengngaan. Dâri rajina sè dâri Sombher Kèrèng arèya Radhin Abdullah ghâđhuwân pottra kasorang anyama Kyaè Aghung Toronan Kèrèng. Kyaè Aghung Toronan Kèrèng lajhu nettep è dîlowaranna Sombher Kèrèng sè satèya anyama Kelurahan Toronan. Artèna, Kyaè Aghung Toronan Kèrèng, na' potona Kyaè Sombher Kèrèng bân teđdâ' Surakarta. (Nokèl: Pamekasan dalam Sejarah, KUTWA dkk, 2004)

Latèyan 1

Èyatorè carèta'aghi kalabân rèngkes carèta rakyat è attas kalabân aghuna'aghi bhâsana abâ'na dhibi', kanca sè laèn aparèng sangghemman!

Latèyan 2

Èyatorè jâwâb pètanya è bâbâ panèka kalabân lerres !

1. Kadhaponapa carèta asal mowasalla nyamana kelurahan Toronan?

2. Teđdâ' dâri pasèra Nyai Dasima ghâpanèka?

3. Pasèra sè dhâddhi teđdâ' Sombher Kèrèng?

4. Èyatorè sampèyan nyoson kalabân rontot silsilah teđdâ' dâri Prabu Mangkurai I sè bâdâ è Mekkasân!

5. Na' potona pasèra Kyaè Aghung Toronan Kèrèng panèka?

Latèyan 3

Èyatorè karembhâk sakanca'an tor jhârbâ'aghi nilai-nilai otabâ pessen ponapa sè bâdâ neng carèta è attas!

B. Èyatorè Maos

1. Carèta ra'yat ponapa sè Sampèyan mangghi'i neng dhisana?
2. Ponapa Sampèyan bisa bhidhâ'aghi antarana dhungngèng sareng carèta ra'yat?

Parlo èkaghâli Saè:

Neng lalampa'an panèka, ngèrèng sampèyan sakanca'an maos du'a' dhimèn ka'anghuy kèngèng kariḍâ'anna Sè Kobâsa. Sa'amponna maos du'a'. Ngèrèng mèyarsa'aghi jhâjhârbâ'anna ghuru. Neng lalampa'an panèka, Sampèyan kodhu bisa alampa'aghi pan-saponapan onḍhâghân lalampa'an neng pangajhârân, èyantarana:

1. Sampèyan mampo tor paham è dâlem mangghi'i bhâr-kabhâr èssèna carèta ra'yat ka'angghuy mangghi'i ma'na sè bâdâ neng carèta ra'yat
2. Mampu menganalisis tor mangghi'i ca'-oca' sè èyangghep malarat tor bisa aparèng rèngkessan èssèna carèta ra'yat.

Maos Patètè!

Tata-Tètè

Neng Kampong Tengket è dhisa Sotabâr, bâdâ na'-kana' kasorang nyamana Madin. Madin ajhâr ngajhi dâ' Kè Salim, kyaè è kampongnga.

Madin pajhât kana' mengka, sakejjhâ' bhâi pangajhina ella bhânjhur. Ta' dâpâ' satengnga taon Madin ella hatam Al Qur'an ḍukalè. Bân Kè Salim Madin lajhu èajhâri èlmo hakèkat. Iyâ arèya èlmo kangghuy ngamalaghi lalampân aghâma. Sakejjhâ' bhâi, ta' kantos sataon Madin la para' paḍââ pangataoanna bân kyaèna.

Satèya Madin angrasa ella ta' patot polè nyantrè è kampongnga. Kalabân kaèdhin ḍâri orèng towana Madin kalowar ḍâri dhisana kaangghuy nyarè tambâna èlmo aghâma sè ella èkaollè. Madin pajhât kana' tarbhuka tor mengka, neng bhân-sabbhân kennengan sè è kennengngè kaangghuy nyantrè coma èkalako sakejjhâ'. Sè bâriyâ marghâ Madin ceppet ngobâsanè èlmo sè èbulangaghi kyaèna. Satèya Madin ella ataonan ta' tao molè ka kampongnga. Sajân abid Madin sajân lèbur asarè èlmo. Ḍâri sèttong kottha ngallè ka kottha laènna. Neng kampongnga eppa'na adhingghâl omor, Madin ta' ngèḍing berta. Sataon ḍâri jârèya embu'na sè sèdhâ.

È sèttong arè saellana ḍupolo taon abiddhâ Madin asarè èlmo, lajhu tombu pèkkèranna sè molèya ka kampongnga. Sè bâriyâ amarghâ ènga' ka eppa' so embu'na, mèlana Madin dhuli molè. Ènalèka Madin ḍâpa' ka kampongnga, Madin ta' dhuli

nyongop ka bengkona tapè ghi' ambu neng è pasar, pèkkèranna terro mellèa lè-ollè ka embu'na. Saellana lè-mellè Madin lajhu angrasa jhâ' abâ'na ella kaloppaè jhâlân sè nojjhu ka bengkona. Tapè ta' abit Madin pas ngatèla bâdâ orèng seppo alèngghi è bâbâna kaju ojhan sè bâdâ è pasar jârèya. Madin lajhu nyemma'è orèng seppo bhuru kalabân nêyat terro atanyaa pola me' ngaghâli ka bengkona eppa'na. Saellana Madin dâpa' ka seddhi'na orèng jârèya Madin lajhu atanya è òmma bengkona Pa' Madin, eppa'na. Sè atanya bâriyâ sokona sambî èpaongghâ ka ramo'na kajhu ojhan seddhi'na orèng seppo jârèya. Pajhât saellana Madin soghi èlmo, têngkana abâk èthès ka orèng laèn.

Orèng seppo sè ètanyaè Madin lajhu mandheng ka Madin, tor lajhu atanya: “Dhika orèng ghuiemma?”. Ngèding patanyana orèng seppo bhuru lajhu acarèta sambî agellâ' tor sokona pagghun èpanokklèk ka rammo' èseddhi'na orèng seppo jârèya. Pongkasanna Madin atotoran saellana taðâ' polè kyaè sè bisa nambâi èlmo, abâ'na lajhu terro molèya kerrong ka kampongnga.

Rèng seppo: Na!... mon ca'na bulâ èlmona dhika ghi' korang, ghi' ta' jâpo' èlmo dùmè' sanarè nèng ðuwâ'ân....”

Madin: “Pyâ, masala ènggi Pa', èlmo napè ghâpanèka, napè polè nèng ðuwâ'ân... Madin lajhu ngalakak”

Tapè ði-buðina lajhu tombu pèkkèrra terro taowa èlmo apa bha'nèngan sè ðuwâ' jârèya. Rèng seppo bhuru coma aowèng, ca'na èlmona talèbât bhâgus ta'ollè èkaandî' orèng bân-sarombân. Ngèding bâriyâ Madin sajân addreng terro taowa èlmo jârèya. Satèya Madin mamellas man-ngoman, tapè abâ'na pagghun manjheng tor asèkepbingkèng.

Èngghi maððhâ èdingngaghi pateppa', oca'na orèng towa jârèya sambî meddhem. Èlmo gânekò pajhât ðuwâ', engghi anèko Tata bân Tètè. Ngèding bâriyâ Madin lajhu ngalakak sarta oca'na: Tata-Tètè; èlmo napè ghânèko, maððhâ terrangaghi... Rèng seppo bhuru pagghun sè meddhem sambî mèsèm. Èlmo ghânèko larang arghâna... Tapè Madin sè pajhât ghilâ ka èlmo jârèya lajhu man-ngoman. Totok lekkas, rèng seppo jârèya ngoca': Tata-Tètè nèko Cong.... Parnata bân Ngastètè. Parnata ghi anèko adhât dhinèng lalakon ngastètè nèko tè-ngatè. Bâ'na sama sakalè ta' andî' èlmo sè ðuwâ' jârèya. Molaè ghellâ' bâ'na ta' nodhuagi andî' adhât, sè bâriyâ marghâ bâ' na kabhuru ghenðhâk marghâ andî' èlmo tapè bâ' na ta' ajhâr èlmo adhât. Sokona bâ'na ta' patot èpanongko' neng ramo' rèya sabâb sèngko toju' èðiya. Mostèna bâ' na noro' toju' sabellunna anyâ-tanya.

Adhât rèya parlo bân bânnya' macemma, adhât bâkto kadhibi'ân, apolong bân orèng bânnya', adhât èko-benggko bân adhât neng palolongan, sakabbhinna bâdâ adhâddhâ. Dhinèng ngastètè rèya talèbât parlo kèya. Orèng sè ta' ngastètè segghut ollè calaka'. Ngastètè bân tè-ngatè ma moljâ orèng. Bâ'na sama sakalè ta' ngastètè, ta' tè-ngatè. Bâ'na ta' talètè bân sapa dhika acaca. Mastèna bâ'na tè-ngatè bân tètè, sèngko'rèya orèng towa, bâ'na kodhuna andhâp asor bân ngas-tètè. Salaèn dâri jârèya bâ'na kodhu talètè pola-pola bâ'na tao kennal bân orèng sè èkabhâng acaca. Sèngko' rèya neng kampong bânnya' orèng nyambhât Kè Salim, sèngko'bhunga bâ'na molè bân bânnya' èlmona, tapè sèngko' ngennes sabâb bâ'na ghi' ta' andî' èlmo Tata-Tètè.

Ngèding bâriyâ Madin arassa ètappor kèlap, lajhu dhuli nyambhellut ka Kè Salim, kyaèna dhibi'na lamba' sarta mamellas mènâ saporâ.

Latèyan 1

Èyatorè jâwâb pètanya è bâbâ panèka kalabân jâwâbhân akor sareng ghâncaran è attas!

1. Aponapa Madin mèn palèman ka bengkona?

2. Aponapa Madin mèn ngalèkkèk?

3. Jhârbâ'âghi kalabân rèngkes, saamponna Madin posang dâ' bengkona marghâ abit ta' palèman, ponapa sè èkalako Madin dâlem parjhâlânan?

4. Ponjapa sè èmaksod tata bân tètè è dâlem ghâncaran è attas?

5. Pasèra asmana orèng towa sè ètanyaaghi Madin bâkto posang dâ' bengkona?

Latèyan 2

Èyatorè abhâdhi okara kalabân aghuna'aghi ca'- oca' sè bâdâ è bâbâ panèka Kalabân aghuna'aghi bhâsa èngghi bhunten!

1. Asapbingkèrng : _____
2. Ngennes : _____
3. Ngastètè : _____
4. Adhât : _____
5. Mamellas : _____

Latèyan 3

Èyatorè èmodhi carèta ra'yat ponapa sè ampon sampèyan kaonèngè! Otabâ èyatorè nyarè è buku perpustakaan'anna sakola'anna, lajhu pamaso' neng kolom è bâbâ panèka !

No.	Bhul-ombhullâ carêta ra'yat	Pokeddhâ carêta	Asal mowasalla carêta
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			
6.			
7.			

C. Èyatorè Abu-Ḍhâbu

1. Ponapa sampèyan perna pangalaman nyarêta'aghi carêta ra'yat Madhurâ?
2. Ponapa Sampèyan ngaghâli carêtana asal-mowasalla kennengan sè bâdâ è Madhurâ?

Parlo Èkaghâli Saè:

Neng lalampa'an panêka, sabelluna ajhâr, ngèrèng maos du'a, malar moghâ ollèya kabherkadhân èlmo. saterrossèpon Sampèyan kodhu ngaghâli saè ongrodhânna carêtana kennengan otabâ carêtana pahlawan sè kaalok neng Madurâ, manabi Sampèyan ampon paham dâ' ongrodhânna tor paham dâ' asmana tokoh sè dhâddhi pokeddhâ carêta. Maka Sampèyan bisa nyarêta'aghi polè kantos rontot tor samporna. Mèlana neng lalampa'an panêka, Sampèyan èpakon ka'angghuy mampo maḍâpa' pessen ḍâri èssèna teks carêta carêta ra'yat secara lèsan kalabân abujut monolog otabâ dialoh kalabân logis, kritis sareng kreatif.

Maos Patètè!

Radhin Saghârâ Sareng Tennonan Polèng

È buku laèn sè abhul-ombhul: Han-leiding tot de beoefening van de Madoeresch taal, iyâ arèya buku sè ètolès bhângsa Bâlândhâ anyama Prof. Dr. A.G. Vreede, (3) bân kancana iyâ arèya R.Djojadinegara, Nyarêta'aghi bhâb Madhurâ, sè èpettèk ḍâri serradhân neng ḍâun lontar aghuna'aghi aksara Arab. Serradhân bhuru nerrangaghi jhâ' è Polo Madhurâ bâḍâ rato anyama Radhin Saghârâ, carêta rengkessa bâriyâ: È Polo Jhâbâ bâḍâ rato anyama Sang Yang Tunggal. Rato bhuru ghâḍuwân pottra kaḍuwâ, lakè' binè'. Pottra lakè' na anyama Sang Yang Sumba, sè binè' anyama Benḍoro Ghung. È sètong bâkto rato sanget dhukana

Sumber Gambar: www.istock.com

amarghâ pottrêna ètemmo bhubhut, mèlana dhuka sabâb pottrêna kasebbhut ghi' ta' araka. Dâri seddhina rato lajhu makon papatêna sè anyama Prang Gulang ngèbâ pottrêna jârèya ka alas sarta èpakon keththok sèrana, bân sèrana jârèya pakon kèbâ molè ka karaton mènangka buktè jhâ' pottrêna jârèya ella matè

Mèrèng parènta bâriyâ Patè Prang Gulang dhuli ngèbâ Potrè Bèndoro Ghung. Ropana Sang Pottrè ella apangrasa jhâ' abâ' na pakon patè'è so ramana. Sakalowarra dâri kraton kantos dâpa' ka alas Sang Pottrè ta' ambu sè nangès mellasaghi, taker socana bâko'. Sanyatana Patè Prang Gulang sè sajjhegghâ ta' tao mokol orèng apa polè matè'è, atèna ta' mangghâ sè ngeththoka lè'èrra Pottrè Bèndoro Ghung. Abid neng è alas Patè Prang Gulang coma toju' ghuk-magghuk ngabâs ka tana. È seddhi'na Sang Pottrè pagghun bhâi sè nangès sè asèghumen. Bit-abit Sang Pottrè ngoca':

"Mara Patè..., la lakoaghi apa sè èpakonaghi rama rato ka bâ'na, sèngko' la pasra. Bilâa bhâi manossa rêya bisa matè, satèya otabâ lagghuna, bâriyâ kèya sèngko'" "Du, ghustè, kaulâ ta' bisa ngalampaaghi pakonna rato sè sèttong panèka, "Bâh, marèna bârâmma apa bâ'na ta' tako' mon bâ' na molè ka kraton kalabân ta' ngèbâ tang cèthak ? "Bunten, kaulâ ta' palèmana ka kraton..." Samarèna ngoca' bâriyâ Patè Prang Gulang lajhu nonton Sang Pottrè kalowar dâri alas. Satèya Sang Pottrè èghibâ ka pèngghir sèrèng. Saḍâpa' na dâ' ghir sèrèng, Patè Prang Gulang dhuli mogher ka-bhungkaan, lajhu aghâbây ghitèk. Saellana ghitèkka marè, lajhu èsothok ka aèng marè bâriyâ lajhu Sang Pottrè pas ètonton ongghâ ka attas ghitèk jârèya sarta oca' na: "Samangkèn Dhin Aju, alajârâ mabi ghitèk panèka, ḍagghi' manabhi Dhin Aju bhâbhâr aparènga asma ḍâ' pottrana ghâpanèka Radhin Saghârâ." Ngèḍing oca'na Patè Prang Gulang bâriyâ Sang Pottrè mèsèm, atèna aromasa cè' parotanganna ḍâ' Patè Prang Gulang jârèya." Pessenna bâ'na jârèya tantona mon tang ana' lalakè'..."

"Èngghi"

"Mon binè' lajhu pagghun è nyamaanna Radhin Saghârâ?"

"Bunten..., pottrana Dhin Aju lalakè', sarengngan manabi ghitèk panèka ampon nambhâk ḍâ' sèttong polo Dhin Aju dhuli toron lajhu nyarè kajuwân sè rampa' Dhin Aju lajhu pagghun alèngghi è ghi ka' iyâ kantos bânnya' orèng nyandher ka Dhin Aju." Sang Pottrè ta' nyambhit polè, satèya coma ngabâs ka tabu' na sè malolo aghuli, sakejjhâ' ngabâs ḍâ' tengnga arongan sè ngabiru. Bit-abit Patè Prang Gulang ngoca' polè:

"Kaulâ ta' palèmana ka kraton, tapè atapaa è ghuwâ neng ghunong Prao sè katèngal ḍâri ka' ḍinto, kaulâ pagghun ajâgâa Dhin Aju..." Samarèna ngoca' bâriyâ lajhu asèol, ta' bârâmpa abiddhâ lajhu ḍâteng Bhâlombhâ lalèma'.

"Ghitèk rêya sothok sampè' ḍâpa' ka dhârâdhân, bân jâgâ sè bâḍâ è attas ghitèk rêya..." Ropana Patè Prang Gulang marènta ka Bhâlombhâ, bân sè èparènta lajhu amonyè, ngara paḍâ nyambhit 'èngghi sarta molaè nyothok ghitèk jârèya. Dhinèng Sang Pottrè terros ta' ca'-ngoca' polè coma atèna cè' pèrakka sabâb satèya parcajâ jhâ' papatèna pajhât saktè ponjul kantha sè è bertaaghi orèng ghi' bâḍâna è kraton. Kaponjulânna bhuru teppa' oca' na. Saellana bâḍâ neng tengnga tasè' Sang Pottrè lajhu sakè' paḍhâârânna, ropana ella ḍâpa' ka bâktona sè bhâbhârâ. Sang Pottrè ta' aromasa tako', sabâb salaèn satèya abâ' na akantha bâḍâ sè nyonḍhâng Bhâlombhâ sè ngalènglèngè ghitèkka sajân bânnya' ngara ma' lebbhi dâri sapolo. Ta' saapa abiddhâ Sang Pottrè lajhu bhâbhâr, lalakè' ongghu, robâna bâghus-gântheng sakalowarra lajhu tao aghellâ' kèk-ngalèkkèk sarta kantha ra'-èra' an salèng sambhit bân Bhâlombhâ sè satèya paḍâ amonyè tha-kantha'a orèng towa sè ngèjhungè ana' na.

"Radhin Saghârâ...." Oca' na Sang Pottrè ta' èkarassa kantha sè taloccor. Tapè ḍi-buḍina lajhu ngoca' polè sambhi mèsèm:

“Bâ' na pajhât Radhin Saghârâ Cong!”

Kacatora saterrossa carêta, sê è attas ghitêk la paḍâ têtung ngèḍḍhâ. Sang Pottrê ngara pajhât lessa sabâb ghi' bhuru abhâbhârraghi, Radhin Saghârâ lessa sê kèk-ngalèkkèk sê aghâjâ' bi' Bhâlombhâ. Bit-abit Sang Pottrê ngejjhit laju jhâghâ pas toju'. Satêya ghitègghâ la ètemmo kandhâs neng è dhârât. Ropana sê rammê kantos ngejjhit ghellâ' Bhâlombhâ paḍâ athowat, amonyê sakellarra, maksoddhâ ajhâghâi sê è attas ghitêk sê parappa' na têtung ngèḍḍhâ. Sang Pottrê dhuli ngembhân Radhin Saghârâ sarta terros ngëntarê kajuwân rampa' sê la paḍḍhâng ḍâri jâḍiyâ. Sang Pottrê pangarana ngoca' a sakalangkong ḍâ' Bhâlombhâ tapê Bhâlombhâ bhuru la mancêlat abâli ka tengnga tasê' sambhi amonyê, jâ' sênga tao ngoca' pola nga'-masênga' Sang Pottrê è soro têt-ngatê. Totok lekkassa kandhâ, Sang Pottrê bân pottrana, Radhin Saghârâ neng è bâbâna kajuwân jârêya ta'saapa abiddhâ, sabâb lajhu ḍâteng rêng-orêng sê aengghun è kennengngan jâḍiyâ paḍâ ngajâk Sang Pottrê ka bengkona. Rêng-orêng bhuru paḍâ kasambu' marghâ Radhin Saghârâ sê ghi' bhuru è bhâbhârraghi jârêya kantha na'-kana' sê la aomor sataon.

“Êko' iyâ nèko è sebbhut dhisa napê?” Sang Pottrê atanya ḍâ' rêng-orêng sê satêya ella aberri' kennengngan bâbengkon.

“Ka' iyâ panêka ca' na bângatowa lamba' è sebbhut dhisa Ghegggher, lambâ' dhisa panêka kantha bâḍâ è attas ghunong, tapê samangkên tana molaê lèbâr, tasê' mangkên so' è abit so' è jhâu ḍâri ka'iyâ. Sanyatana tana panêka lambâ'na acampo bân tana è ḍilao'anna, tapê saamponna bâḍâ lèndhu bân ghunong leddhu' pas lajhu sabâgiyân katopoa aèng tasê'. Samangkên tana panêka aropa polo, ca'na orêng polo panêka polo Madhurâ, pottrana sampèyan panêka pasêra asmana” “Radhin Saghârâ...” Jâwâbbâ Sang Pottrê ḍâ'-panḍâ'.

“Wah mon sapanêka pottrana sampèyan panêka Maddhuna saghârâ....?!”

“Lerres ..., Maddhuna saghârâ....” Oca' na sê laên asaor mano'

“Panapa sampèyan senneng bâḍâ è Madhurâ ka'iyâ? “Patanyana sèttong bâbinê' ka Sang Pottrê.

“Engghi..., sabâb bulâ anḍi' maddhuna saghârâ...” Ngèḍing bâriyâ rêng-orêng jârêya paḍâ bhunga, Sê bâḍâ neng è gâligirrâ ghunong Ghegggher jârêya ta' saapa abiddhâ sabâb Sang Pottrê è sèttong malem lajhu amèmpê tagheppok bi' Patê Prang Gulang, Patê Prang Gulang nyoro Sang Pottrê ngallê ka pèngghir sèrèng. Saellana Sang Pottrê atotoran ḍâ' rêng-orêng èjâḍiyâ, rêng-orêng jârêya paḍâ noro' a ngallê.

Totok lekkas, Radhin Saghârâ cê' ceppetta dhibâsa. Satêya Radhin Saghârâ la èkaparçajâ rêng-orêng è sakobhengnga, mala ḍi-buḍina Radhin Saghârâ è ka Rato' apa parêntana ètoro' taḍâ' tolakka. Kennengngan sê anyar jârêya è nyamaê Nêpa, sabâb bânnya' bungkana nêpana.

È nalêka sèttong malem Radhin Saghârâ amèmpê, pangrasana ngatêlaê Patê Prang Gulang aperrang bân jhuko' Rajhâmêna, Sê aperrang ropana ambhâ' patê, Patê Prang Gulang negghu' Tombhâk ḍâḍuwâ' kangan-kacêr, Bit-abit Rajhâmêna la èkennèng Tombhâk lajhu matê. Tombhâk sê lanjhângan nancep neng è bâgiân tabu' na sê panḍâ'ân nancep è bâgiân sêra. Sanalêka jârêya kèya lajhu bâḍâ angên rajâ aghârûḍu' kantos kajuwân bânnya' Robbhu. Bâriyâ kèya aèng tasê' aghunjâk ombâ'saghunong têngghina nambu dhâradhân. Rajhâmêna sê ella matê èontallaghi ka dhârât kantos asowara dhâlbhusân. Radhin Saghârâ ngejjhit, lajhu ngèḍing. Abâ'na arassa pojhur sabâb apa sê èkatêla bhuru coma mèmpe. Ta' sabârâmpa abiddhâ lajhu bâḍâ orêng pasêsêr ḍâteng ḍâ' ka kraton sambhi ngangsor. Radhin Saghârâ hêran bâḍâ apa bhâ' nêngan ma' bâḍâ orêng pasêsêr èater pongghâbâ kraton ngadhebbhâ.

“Apa parlona bâ' na ma' bâjâ malem mara rêya ngadhep ka sêngko?”

“Ghus....tè...bâ...dâ...Rajhâmèna...kanḍhâs è pasèsèr...” Oca' na orèng bhuru sambu ngangsor . Satèya Radhin Saghârâ ènga' ka mèmpeṇa.

“Apa è bhâdhâna Rajhâmèna jârèya bâḍâ tombâk naccek?”

“Lerres ...Ghus...tè, mala ḍâḍuwa', sèttong è tabu'na sèttong è sèrana...” Sambiddhâ orèng jârèya, sowarana ghi' nganggsor. Satèya Radhin Saghârâ mèsèm, aba'na satèya ngartè jhâ' Patè Prang Gulang ngèrèm tombhâk ka abâ' na.

“Mon bâriyâ la kassa dhuli Tombhâk jârèya cabut kèbâ kanna” “Saellana orèng jârèya ngèḍing parènta bâriyâ lajhu dhuli jhâghâ pas abâli ka pasèsèr. Tapè ta' sapartana bhâlâkka' orèng bhuru lajhu ḍateng polè, sarta abâlâ jhâ' tombhâk sè cekka' è Rajhâmèna taḍâ' orèng sè bisa nyabut sanarè èkembhuli.

“Apa benḍer bâriyâ ?” Radhin Saghârâ atanya .

“Èngghi, lerres.” Sambiddhâ orèng bhuru kantha semmo tako'.

“Mon bâriyâ maju sêngko' sè nyabudhâ.” Samarèna ngoca' bâriyâ Radhin Saghârâ klôwar è èrèng para ponghâbhâ nojjhu ka pasèsèr. Ta' sabârâmpa abiddhâ è pasèsèr orèng asorak agaruḍu' kèḍinganna sâbâb tombhâk sè ḍâḍuwa' ella ècabut bi' Radhin Saghârâ, ratona. Bit-abit tombhâk sè ḍâḍuwa' jârèya ella bâḍâ è kraton, sè lanjhanganyama Kèyaè Sè Nangghâlâ sè paṇḍâ' ân è nyamaè Kèyaè Sè Aluguro. Kèyaè Aluguro coma èpajâgâ kraton dhâddhi ta' tao èpakalôwar, tapè Kèyaè Sè Nangghâlâ kaanghuy sanjhâta paperrangan. Sajjheggâ anḍi' Tombhâk sè ḍâḍuwa' jârèya Radhin Saghârâ sajân kaalok paperrangnga kantos ka Polo Jhâbâ. Mosona malolo èpaghemmet, mèla ḍâri jârèya Radhin Saghârâ èjhuluaghi kèya Tamengghung Ghemmet.

Sanyatana nyamana Tombhâk sè ḍâḍuwa' jârèya, è bâlâi Patè Prang Gulang sè ḍateng ka mèmpeṇa. Patè Prang Gulang pajhât ta' tao nyèngghâi Radhin Saghârâ. Mon bâkto Radhin Saghârâ aperrang Patè Prang Gulang ḍateng nolongè, tapè la tantona mosona ta' ngatèlaè sabâb sanyatana Patè Prang Gulang sajjeḡghâ atapa è Ghuwâ Neng Ghunong Prao laju dhâddhi sèloman sè ajhâjhuluk Kèyaè Polèng, bâriyâ catorra Radhin Saghârâ ka èbhuna, Èbhuna talèbât senneng sabâb Sang Pottrè pajhât tao ḍâ' ka kaponjhulânna bân kasaktèyanna Patè Prang Gulang patèna ramana lambâ'.

Sanyatana Patè Prang Gulang anyama Kèyaè Polèng jârèya coma nèṇḍhâ nyamana sèloman sè bâḍâ è canḍhi Ijo è Polo Jhâbâ. Kan mèlana nèṇḍha nyama Kèyaè Polèng jârèya sabâb salaèṇna paḍâ bisa nyèlom, paḍâ kèya pangalèburra iyâ arèya ngangghuy sampèr bhâthèk Bima, iyâ arèya macemma sampèr sè è angghuy Bima aropa tak-kothak kènè' mara sè èyangghuy Semmar. È bâkto jârèya pajhât sakabbhinna orèng paḍâ senneng ka Bima , orèng paḍâ ngalem Bima sabâb Bima gul-agul neng carèta Baratayuda. Mèla ḍâri jârèya kangghuy ngormadhi Bima è Polo Jhâbâ bânnya' kennengngan takaè' bân nyama Bima jârèya kantha, Tapa' Sokona Bima neng Paghunongan Dièng, Somberra Songay Sarayu èsebbhut Bimo Lukar, mala Songay Sarayu dhibi' ca' na sè aghâbây iyâ arèya Bima ngangghuy phallussa. È langngè' bâḍâ saghâlîmpo' bintang sè è nyamaè Bima Sakti Bânne ghun è Polo Jhâbâ tapè è Sumbawa bâḍâ kèya kotta anyama Bima sabâb ca' na sè maddhek kottha bhuru rèng-orèng Paṇḍhâbâ. È Canḍhi Ijo è Polo Jhâbâ bâḍâ sè atoghu iyâ arèya sèloman sè anyama Kèyaè Polèng sè ca' na malolo ngangghuy sampèr bâthèk Bima, bâriya kèya è Madhurâ papatèna Radhin Saghârâ sè bisa nyèlom anyama kèya Kèyaè Polèng (5). Mala rèng Madhurâ noro ' kèya pangalèburra Kèyaè Polèng papatèna Radhin Saghârâ jârèya iyâ arèya lèbur ka bâthèk Bima sè è Madhurâ ènyamaè Bathèk Polèng.

È kala' paṇḍâ'na kanḍhâ, è bâkto sèttong malem Radhin Saghârâ amèmpè èrabuwi Kyaè Polèng . È pangrasana papatèna jârèya atotoran jhâ' abâ' na anḍi' majhâḍi' sè satèya

dhâddhi rato è Polo Jhâbâ , anyama Sang Yang Sumba, abâ'na èpènta abhânto majhâdî'na jârèya sabâb satèya naghârâna èlorok perrang dâri naghârâ laèn akantha kabunna. Mèla dâri jârèya abâ'na èsoro dhuli mangkat ka Kalingga nagharânâ majhâdî'na. Saellana Kyaè Polèng marè ngoca' bâriyâ Radhin Saghârâ lajhu ngèdîng. Mèmpèna bhuru talèbât è kapèkkèr, mèlana dhuli èntar ka èbhuna lajhu atorra:

“Èbhu, ponapa lerres kaulâ ghâdhuwân majhâdî' sè asmana Sang Yang Sumba?”

“Iyâ bhenḍer , apa bâ' na ètotorè Prang Gulang?”

“Èngghi ghi' bhuru panèka kaulâ amèmpè... Ca' èpon paman ampon jhumenneng rato sè samangkèn prappa'na èlorok moso dâri naghârâ laèn, Kyaè Polèng makon kaulâ abhânto.” Mèyarsa bâriyâ èbhuna lajhu molar sasèghumen, ta' sabâtara abiddhâ lajhu bâḍâ orèng nojjhu ka kraton sarta lajhu dhuli èpapak bi' Radhin Saghârâ sarta lajhu atanya:

“È, Kè Sana' bâ' na dâri ḍimma bân apa parlona èntar ka sèngko'?”

“Kaulâ dâri naghârâ Kalingga è Polo Jhâbâ, kaulâ èpakon rato kaulâ, nyo'on bhântoanna panjhennengan. Naghârâ Kalingga samangkèn kaḍatengngan moso dâri naghârâ sabbhrâng. Rato kaulâ Sang Yang Sumba nyo'ona partolonganna panjhennengan. “È malem jârèya kèya Radhin Saghârâ bân èbhuna noro' ongghâ ka paraona orèng sè dâri Kalingga. Sanatkala jârèya kèya kraton Nèpa lajhu mosna, sè bâḍâ coma karè ju-kajuân neng èpatamanan. Sabâriyâ kèya para pongghâbâ kraton paḍâ sèrna kabbhi, ca' na orèng pâḍâ nyèlom. È ka-bhungkaan è patamanan lajhu bânnya' keththangnga. Ca'na orèng keththang bhuru, keththang sèloman, sèlomanna para pongghâbâ kraton Nèpa , kratonna Radhin Saghârâ. Radhin Saghârâ dhibi' bân è bhuna èsebbhut moksa, bâriyâ kaparcajâân lambâ'na nalèkana rèng-orèng è jâḍiyâ ghi' nganot aghâma Bhuddhâ.

È buḍi arè tombhâgghâ Radhin Saghârâ ca'na orèng bâḍâ è karatonna Kyaè Dhemang Palakaran bân satèya ca'na polè bâḍâ è bekkas karaton Bhângkalan sè saterrossa è sèmpen è mosèum Bhângkalan. Kantos abit è jhâman sè tapongkor è padhisaan Madhurâ ghi' bâḍâ bhâi orèng sè parcajâ jhâ' Kè Polèng ghi' bâḍâ è Polo Madhurâ. Mèla dâri jârèya ghi' bâḍâ kèya orèng towa sè nambhâi ana' na mon sakè' mata kalabân maca dhuwâ nyebbhut Kè Polèng, rèng-orèng bhuru lajhu ngala' sèrè salambâr sarta èpasangè kapor sadhulit ècampor bân aèng satètès pas è ghubhek sarta maca dhuwâ bâriyâ: “Ke Polèng èntara jhâlân jhâu tapè ta' nyambi kalambhi bân oḍheng kangghuy pasalènan, mèla jârèya burung, burung...burung...burung...” samarèna kapor bhuru lajhu èbedḍhâgghi ḍâ' ka salènglèngnga matana ana' na sè sakè' mata... bit-abit ana' na sè sakè' mata jârèya lajhu bârâs. È bâkto jhâmanna Radhin Saghârâ marènta è Madhurâ taḍâ' catheddhân sè nodhuâgghi taonna. Coma è bukuna Zainalfatah sè ètolès neng è taon 1951 nalèkana salèrana jhumenneng Bhupatè è Mekkasana nyebbhutaghi jhâ' bâkto Bhendhoro Gung nambhâk ka Madhurâ ta' saapa abiddhâ dâri leddhu'na ghunong sè bâḍâ è Polo Jhâbâ sè ca'na orèng neng è taon 929 Masèhi (8). Dhinèng candhi Ijo è Polo Jhâbâ mènorot sajarah nasional, èpaddhek neng è taon 920 Masèhi. Dhâddhi carètana Radhin Saghârâ, Kyaè Polèng, bân Tennonan Polèng ella è kacator bân kaalok neng è abad 10, saèbu taon sè tapogkor dâri satèya (2005).

Latèyan 1

Èyatorè jâwâb pètanya è bâbâ panèka kalabân nyarè jâwâbhân è dâlem Ghâncaran è attas !

1. Pasèra asmana potrana Rato Sang Yang Tunggal?

2. Pasèra sè èpakon rato kaangghuy abhâkta potrèna ka alas?

3. Aponapa raddhin saghârâ mè' èsambhât maddhuna saghârâ?

4. Amèmpè ponapa raddhin saghârâ èbâkto ghâpanèka?

5. Maos ponapa rèng-orèng manabi nambhâi sakè' mata? Jhârbâ'âghi!

Latèyan 2

Èyatorè abhâdhi okara aghuna'aghi bhâsa èngghi bhunten kalabân aghuna'aghi ca'-oca'sè ampon kasandhing è bâbâ panèka!

1. Karaton Bhângkalan	6. dhârâdhân
2. jhumenneng	7. èpaghemmet
3. ka'alok	8. nancep
4. nyèlom	9. kèk-ngalèkkèk
5. kaponjhullânna	10. èbhâbhâraghi

Latèyan 3

Èyatorè Nyarèta'aghi bâca'an carèta parkara Raddhin Saghârâ sareng tennonan polèng kalabân aghuna'aghi bhâsana dhibi', saellana panèka Sampèyan abhâdhi rèngkessanna carèta, sedðheng kanca sè laèn aparèng sangghemman!

D. Èyatorè Nyerrat

1. Ponapa Sampèyan perna èpakon ghuruna ka'angghuy nyerrat carèta ra'yat?
2. Ponapa Sampèyan perna nyerrat carèta ra'yat mènorot pangalamanna dhibi'?
3. Ponapa Sampèyan ngaghâli dâ' macemma oca'?

Parlo Èkaghâli Saè:

Neng lalampa'an panèka, ngèrèng sampèyan sakanca'an maos du'a' dhimèn ka'anghuy kèngèng kariḍâ'anna Sè Kobâsa. Sa'amponna maos du'a'. Ngèrèng mèyarsa'aghi jhâjhârbâ'anna ghuru. Neng lalampa'an panèka, Sampèyan èparèngè jhâjhârbâ'ân è bâbâ panèka bhâb oca' sè èghuna'aghi neng carèta ra'yat. Ghuru bhâkal ajhârbâ'âghi bhâb parkara oca' noro' kadhâddhiyâna. Nètènè oca' sè tamaso' ḍâ' ka oca' asal, otabâ èpon oca' obâ'ân. Ngèrèng talèktèghi jhâjhârbâ'ân è bâbâ panèka!

Oca' noro' kadhâddhiyâna èpantha dhâddhi 4 macem, èyantarana:

1. Oca' Asal
Oca' asal èngghi panèka oca' sè ghi' ta' aobâ ḍâri asalla, sabâb ta' ngaollè èmbuwân akadhi ter-ater, sessellan, tor panotèng. Oca' asal èsebbhut jhughân kalabân oca' lèngghâ.
Oca' asal bâḍâ sè kadhâddhiyân ḍâri:
 - a. Sakeccap; conto : bân, ta', ghun, tor, tang, neng, ghân, tor samacemma.
 - Sayuti bân Rasima satarètan.
 - Nom Samsudin bâri' monḍhut perrèng ghân lèma èbu salonjhur.
 - b. Ḍukeccap; conto : korsè, tanang, tèḍung, mèjâ, kopèng, tor samacemma.
 - Pottrana Bhu' Rumna sè bungso ajhuwâl korsè.
 - Sayuti ta' asakola amrghâ sakè' tanang.
 - c. Tello keccap; conto : carèta, kalambhi, sopajâ, tor samacemma.
 - Morèt kellas 7 noro' addhuwân ngarang carèta Madhurâ
 - Lè' Sakrani nangghâ' kalambhi neng pasar Kolpajung.
 - d. Pa' keccap; conto : kamonḍurân, Pamekkasan, kalangmangghâ, tor samacemma.
 - Kottha Songennep èkennal sareng sebbhudhân Sumekar.
 - Kamonḍurân kèbân sè bisa ngobâ bârna kolè'na, ghumantong ḍâ' bârna kennengnganna.
2. Oca' obâ'ân
Oca' obâ'ân èngghi panèka oca' sè ampon aobâ ḍâri asalla, sabâb ngaollè èmbuwân akadhi ter-ater, sessellan, tor panotèng.
Oca' sè ngaollè ter-ater conto :

a + sabbhu'	= asabbhu'
ka + rembhâk	= karembhâk
ta + lèbât	= talèbât

Contona:
 - Sayuti asabbhuk kolè' èntar konjhângan!
 - Karembhâk pokpara jârèya kalabân saè.
 - Nom Samsudin talèbât nompa' ebbis ka terminal.

3. Oca' Rangkep

Oca' rangkep èngghi panèka sèttong oca' è òukalèyaghi kalabân sabâgiyân otabâ èpon sadhâjâna. Macemmèpon oca' rangkep, èngghi panèka:

a. Oca' Rangkep Buto

Oca' rangkep buto èngghi panèka sèttong oca' è òukalèyaghi kalabân buto.

Conto: Bâpa'-bâpa', Èbhu-èbhu

Conto okara : Bâpa'-bâpa', Èbhu-èbhu, seppo anom sè paḍâ parjughâ.

b. Oca' Rangkep Aḍâ'

Oca' rangkep aḍâ' èngghi panèka sèttong oca' sè keccap aḍâ'na è òukalèyaghi.

Conto: Lalakè', bâbâllu', mamaca.

Conto okara: Aoraddhâ lalakè' ḍâri bujhel kantos to'ot.

c. Oca' Rangkep Buḍi

Oca' rangkep buḍi èngghi panèka sèttong oca' sè keccap buḍina è òukalèyaghi.

Conto : jhâng-lanjhâng, jhung-rojhung

Conto okara : Sè amaèn volli neng PB. Pandawa orèngnga jhâng-lanjhâng.

4. Oca' camporan

Oca' camporan èngghi panèka ḍuwâ' oca' è pasèttong tor aghânḍhu' artè sèttong.

Conto: gheḍḍhâng dhulâng

Conto okara: Sakrani bâri' mogher gheḍḍhâng dhulâng è pakarangan buḍiyânna roma.

Latèyan 1

Èyatorè tantowaghi oca' sè bâḍâ è ḍâlem kolom tamaso' ḍâ' oca' asal, ponapa oca' obâ'ân? Èyatorè parèngè tanḍhâ paca!

No.	Conto oca'	Oca' asal	Oca' oba'an
1.	Maca		
2.	Sopajâ'â		
3.	Seppè		
4.	Rammè		
5.	Asalamet		
6.	Kalabân		
7.	Sorabhâjâ		
8.	Asompa'a		
9.	Marongo'		
10.	Sajhina		

Latèyan 2

Èyatorè karembhâk sakanca'an. Neng okara è bâbâ ka'dinto tantowaghi sè ka'dimma sè tamaso' oca' asal? Jhughân tantowaghi kadhâddhiyân dâri saponapa keccap?

Bhâsa Madhurâ mênangka sala sèttong bhâsa sè èghuna'aghi orèng Madhurâ saè sè bâdâ è polo Madhurâ sarta sè bâdâ neng lowar Madhurâ. Bhâsa mênangka sala sèttong pakakas ka'angghuy maḍâpa' otabâ ngatoraghi pa-ponapa dâ' ka orèng laèn. Bhâsa Madhurâ mênangka sala sèttong bhâsa è Indonèsia sè bânnya' aghânḍhu' tatakrama, adhât parnata, kaangghuy ngormat dâ' orèng sè parlo èhormat sareng salaènna.

Mèla bhâsa Madhurâ ampon cè' parlona èpèyara tor èpertè nyopprè ta' èlang mosna. Dâri bânnya'na orèng Madhurâ dhibi' otamana ngangodâdhân sè ta' bisa aghuna'aghi bhâsa Madhurâ sè saè tor lerres ghâpanèka, marloaghi pan-saponapan tarèka sè tojjhuânèpon kadhiponapa bhâsa Madhurâ langgheng bâdâna. Tarèka–tarèka ghâpanèka marlowaghi ghutong rojhung, samarambhâ dâri sadhâjâ orèng madhurâ ajjhâ' kantos bâdâ angghebbhân jhâ' bhâsa Madhurâ mênangka bhâsa sè korang modern bân korang gaul. Pramèla dâri ghâpanèka cè' parlona manabi bhâsa Madhurâ ghâpanèka èajhârighi dâ' na'poto kabit kènè' kantos dhibâsa.

No.	Oca' asal	Kadhâddhiyân dârikeccap
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		
7.		
8.		
9.		
10.		

Latèyan 3

Èyatorè sampèyan sadhâjâ nyarè contona oca' rangkep sè laèn kalabân ngèssè'è kothak è bâbâ panèka!

No.	Oca' Rangkep	Oca' asal + Rangkep
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		

Sangghemman Abâ' Dhibi'

Jhâjhâl parèngè tandhâ pacal (✓) jhâjhârbâ'ân sè èkaonèngè sampèyan!

No.	Torè Èmodhi sareng Sakanca'an	Ngaghâli	Ta' ngaghâli
1.	Abdhina ampon onèng anhidhâ'aghi antara dhungngèng sareng carèta ra'yat.		
2.	Abdhina ampon onèng nyarèta'aghi carèta ra'yat.		
3.	Abdhina ampon onèng carana nyarè pessen sareng nilai-nilai neng carèta ra'yat.		
4.	Abdhina ampon onèng nantowaghi oca' obâ'ân sareng oca' rangkep.		
5.	Abdhina ampon onèng abhâḍhi okara kalabân aghuna'aghi oca' rangkep.		

Artèna ca'-oca' sè parlo èkaghâli:

Ngobâsanè	: ngowasaè
Ajhuluk	: nyama sebbhudhân
ghâḍhuwân	: bhâsa èngghi buntenna anḍi' mongghu ka abâ' dhibi'
addreng	: ghu-ongghu, serius (BI)
ètappor	: ḍisambar (BI), ecapo'
ngastètè	: tè-ngatè
asèkepbingkèng	: kabâḍḍâ'ân ḍuwâ' tanang bâḍḍa neng tèng-entèngan
nyambhellut	: asanḍḍut ka bhâuna orèng laèn
talèbât	: talambhâs
aowèng	: kabâḍḍâ'ân cèthak sè ta' saroju'
mamellas	: Kabâḍḍâ'ân salèra sè akaton seḍḍhi
kèlap	: petir (BI)
anḍhâp asor	: sopan santun (BI)
jhumenneng	: mèmpin (BI)
mèreng	: ngèḍing, mèyarsa (EB)
kaalok	: kalonta, terkenal, kasohor

E. Panèlayan Bâbulângan 6

Èyatorè maos ghâncaran è bâbâ panèka kalabân tètè. Sa'amponna maos, jâwâb pètanya è bâbâ panèka kalabân jâwâbhân sè lerres!

Bhuppa' – Bhâbhu' – Ghuru – Rato

Akadhi sè è kacator è attas, bângatowa Madhurâ ngèmodhi na' potoèpon nyoppè ngormadhâna bhuppa', bhâbhu', ghuru, rato. Samangkèn jhâman ampon maso' dâ' jhâman globalisasi, panapa falsafah bhuru ghi' bisa èghuna'aghi? Jâwâbbhâ tanto bisaos “èngghi” Namong bisaos falsafah bhuru kodhu èyakorraghi sareng jhâman.

Nalèkaèpon ghi' jhâman mola, bhuppa'-bhâbhu' èngghi panèka orèng towa sè ḍuwâ' otabâ eppa' sareng embu' malolo sè ngellèsè pottra-pottrèna sareng sadhâjâ sè akompol neng sèttong compo', bhuppa' aropa'aghi kapala kalowarga. Jhâ' sènga'a neng kamalitèran èngghi panèka komandanna. Sadhâjâ ellit kalowargana kodhu ta'at, toro' ḍhâbuna. Biyasaèpon eppa' sareng embu' ka'ḍinto sanget èmoljâ'âghi sareng sadhâjâ ellit kalowargana. Potè, celleng, mèra, tor bhiruna sadhâjâ taghântong ḍâ' kapala kalowarga. Namong samangkèn jhâman ampon aobâ. Bhuppa' ampon bânnè kapala kalowarga sè akadhi komandan militèr. Namong sanarè sapanèka Bhuppa' pagghun èhormadhi sareng

ellit kalowargana, namong sanaos samangkèn po'-compo' ampon namong mènangka kennenganèpon pembinaan karakter Madhurâ. Bhuppa'-Bhâbhu' sè kodhu mertè karakter kalowarga kadhi ponapa poto Madhurâ sè pagghuna abâtek Madhurâ. Mèla dâri ghâpanèka ka'angghuy aparèng pangaonèngan sè akor sareng kabâdâ'ân jhâman samangkèn Bhuppa'-Bhâbhu' kodhu nambâi pangaonènganna sareng èlmo pangaonèngan pandiḡighân.

Ajjhâ' namong onèng manglo tapè kodhu aparèng dhâlârân nyopprè Bhuppa'-Bhâbhu' dhâddhi panodhân sè saè. Jhughâ ajjhâ' namong onèng alanglang, nangèng kodhu ngajhâk ellit kalowargana arembhâk panapa sè bhâdhi èlanglang akadhi opamaèpon narkoba.

a. Èyatorè pèlè jâwâbhân sè palèng lerres!

1. Bângatowa Madhurâ ngèmodhi na' potoèpon nyopprè ngormadhâna....
 - a. bhuppa', bhâbhu', ghuru, rato
 - b. ghuru bân rato
 - c. ghuru
 - d. rato bâb bhuppa'
2. Bhuppa'-bhâbhu' èngghi panèka....
 - a. Emba sareng ghuttè
 - b. orèng towa sè ḡuwâ'
 - c. emba lakè'
 - d. emba binè'
3. Bhuppa'-Bhâbhu' ajjhâ' namong onèng manglo tapè kodhu aparèng
 - a. parènta
 - b. pètodhu
 - c. dhâlârân
 - d. sango
4. Ghuru sareng rato èngghi panèka
 - a. bupati
 - b. kèyaè
 - c. ghuru è sakola'an sareng kopala pamarèntaan akadhi bupati sareng gubernur
 - d. ghuru è kampus
5. Bhuppa' aropa'aghi kapala kalowarga. Jhâ' sènga'a neng kamalitèran èsambhât
 - a. Sè nyepowè
 - b. Sè ngator
 - c. Tokang marènta
 - d. Komandan
6. Oca' sè aobâ dâri asalla, sabâb ngaollè èmbuwân èsebbhut
 - a. Oca' obâ'ân
 - b. Oca' rangkep
 - c. Oca' asal
 - d. Oca' camporan
7. Maos patètè okara è bâbâ panèka! Alhamdulillah satèya ella dâpa' ka jhâman globalisasi. Katompâ'an è dhârâ', è tasè', è bâng-abâng kabbhi ella cè' ghâmpangnga. Èntara dâ'emma'a bhâi sakejjhâ' ella dâpa' dâ' tojjhuwân, sabâb sakabbhinna paḡâ ngangghuy messin. Ponapa oca' asalla oca' sè èeccap tebbel neng okara è attas ghânèka?
 - a. Global
 - b. Globali
 - c. Glob
 - d. Isasi

8. Oca' asal sè èccap mèrèng neng ghâncaran kapèng 7 è attas, aropa' aghi kadhâddhiyân dâri saponâ keccap?
- Sakecap
 - tello keccap
 - dukeccap
 - pa' keccap
9. Jhubâ' beccè'na orèng, ghumantong dâ' ka lalakonna. Oca' sè èccap tebbel neng okara è attas panèka tamaso' oca' obâ'ân sè nagollè
- ter-ter
 - sessellan
 - panotèng
 - èrangkep
10. Allah SWT, ngaghâli dâ' sadhâjâ karettèkkèpon manossa. Oca' sè èccap tebbel neng okara è attas panèka tamaso' oca' obâ'ân sè ngaollè sessellan. Oca' asalla èngghi panèka
- Kettek
 - ngaret
 - rentek
 - rettek

b. Èyatorè karembhâk sakanca'an pètanya è bâbâ panèka ponapa maksoddhâ!

- Legenda èngghi panèka
- Dhungngèng èngghi panèka
- Tatengngerra legenda èngghi panèka
- Cem-macemma legenda èngghi panèka
- Cem-macemma dhungngèng èngghi panèka

c. Jhâjhâl abhâdhi okara kalabân aghuna' aghi oca' rangkep è bâbâ panèka kalabân aghuna' aghi bhâsana dhibi'!

- Lalakè' : _____
- Bâbinè' : _____
- Rèd-morèd : _____
- Nang-konang : _____
- Mamaca : _____

Glosarium Parèbhâsan:

Terrossanna....

177. Aolat kettang (motak)
 178. Aorak tengnga arongan
 179. Aotang dêrâ nyerra dêrâ
 180. Aotang rassa
 181. Apa ca'na sê adhâlâng
 182. Apèrowa
 183. Apet bângkal
 184. Apolong bi' orèng ngobbhâr dhupa
 185. Apolong bi orèng ngobbhâr taè
 186. Apoy rebbhâng èsèramè mènnya'
 187. Apoy rebbhâng jhâ' sèramè mènnya'
 188. Apoyya kampowan sekkem
 189. Arabâs jhâlân
 190. Arabut mangghâr (jhângkar)
 191. Arajha jhila
 192. Arajhut bennang (bula') apencar
 193. Araobhi taè
 194. Arebbhu' bhâbhâtang
 195. Arebbhu' bâkto
 196. Arebbhu' jhucong
 197. Arebbhu' ra'-ora'
 198. Arè ngombâr, bintang tèrep
 199. Arèyan bâjhân
- = jhuba' robâjhubâ atè.
 = Orèng mènta mènta tolong tada' mardhuli.
 = Sapa sè tao matè'è orèng, mastè èbâles patè kèya.
 = Orèng sè nyakè'è atèna orèng laèn.
 = Maju ta' majuna naghârâ otabâ kompolan aghumantong (aghântong) dâ' pamèmpènna.
 = Orèng mon sè èpatabâri pa-apa da'-mata'enda', tapè mon èberri' ètarèma.
 = Ekoca'aghi dâ' na'-kana' sè kaka' so alè'na padâ matè.
 = Along-polong bân akanca orèng bânnya' èlmona, bhâkal kapèloan èlmona, apolong bi orèng sè bhaghus bhuddhina, tanto tanoro' èkatodusè orèng.
 = Akompol otabâ akanca bi' orèng jahat, bhakal tanoro' jahat kèya.
 = Orèng sè parappa'na seddhi sajân ènas-panasè, seddhina sajân dhâddhi.
 = Nomer 186.
 = Bâlât sè nyokot laonan, bâla' sè akakan laonan.
 = Ekoca'aghi dâ' orèng alamar parabân.
 = Ekoca'aghi dâ' orèng ngallè kennengngan, boyongan bân ana' binèna, saellana marè ajhuwâl râng-bhârângga.
 = 1. Orèng sè pènter pacacana. 2. Orèng sè madâteng pa- apa ngangguy dhuwa.
 = Makompol pa-apa sè ella tapèsa sopajâ masèttong polè.
 = Aghâbây malona orèng laèn.
 = Arebbhu' bhârâng sè ta' paghuna.
 = Nyempataghi tako' ta' japo' (kalèndi).
 = Mon acaca gphantè rebbhu'.
 = Arebbhu' caca, ngako jhung benderrân.
 = Nemmo (andi') kanca anyar, pas loppa da' kanca sè laju.
 = Orèng sè ngalako pangghâbâyân sè

200. Argha têngghi, èangguy têngghi = bânne pantessa.
= Bhârâng sè larang kabellina tanto serra' angghuyâna.
201. Arkaddha mara katkat = Orèng sè akarep terro ngaollèya pa-apa, nangèng ta' satèmbhâng bi' kakellaranna aba'na.
202. Asalèn bulu = 1. Aobâ pèkkèran, 2. Aghantè pangghâbâyân.
203. Asalèn tembhâng = Aghantè cator otabâ parkara.
204. Asampèr pènjhung = Ra'yat biyasa sè ta' andi' bândhâ, jâ-ngajâ asalameddhân sakadhârrâ kaangguy nekka'aghi hajhâddha.
205. Asaor mano' = Orèng bânnya' sè padâ nyaot areng-bhâreng.
206. Asella arè = Ekoca'aghi dâ' orèng sè kabâdâ'anna mèsken, ngakanna la'-ella' arè, saarè ngakan, saarèna polè ta' ngakan margha ta' andi sè èkakana.
207. Asèl ta' adhina asal = Orèng sè usahana ollè kamajuân (ngennèng lalakonna), nangèng ta' loppa da' asalla abâ'na.
208. Aserra bhungkoghân = Orèng sè ajhâlân ka dhibi'ân kalaban nang- nanang (ta' asèkep sanjhâta) lèbât èkampongnga mosona; passra.
209. Aserra opet = nomer 208.
210. Asoddhu' ghuntèng, tato dâduwa' = Ngoca' sakalèyan, ngennèng duwa' parkara (tato = loka).
211. Asor perrangnga = Kala è dâlem paperrangan, kala aperrang è

Daftar Pustaka

- Asmoro, Wirjo. 1952. Panyeddha'. Jakarta: Kementrian P.P. & K.R.I. Dinas Pendidikan dan Kebudayaan.
- Dinas Pendidikan Provinsi Jawa Timur. 2022. Capaian Pembelajaran Bahasa Daerah pada Kurikulum Merdeka Tingkat SD, SMP, SMA, SMK dan SLB.
- Dinas Pendidikan Provinsi Jawa Timur. 2024. Pergub Muatan Lokal Bahasa Daerah. Surabaya
- Pembinaan Bahasa, 2012, Pedoman Umum Ejaan Bahasa Madura Yang Di sempurnakan. Edisi Revisi.
- Kementrian Pendidikan Nasional, 2011, Hasil Keputusan Konsinyasi Revisi EYD Bahasa Madura tahun 2013, Surabaya: Balai Bahasa Surabaya
- Lembaga Seni Budaya "La Asrè" 2005, kumpulan lagu-lagu Madura, Pamekasan
- Luxemburg, J.Van, dkk. 1992. Pengantar Ilmu Sastra. Jakarta: PT Gramedia.
- Moedani, 1948. Tanoedhân Jilid 1 – 4, Betawi, Welter Vreden
- Molen. S.Van Der, 1948, Ondar, jilid 1 – 2, Betawi, J.B. Wolters Groningen.
- Pradopo, R.D. 1990. Pengkajian Puisi Analisis Strata Norma dan Analisis Struktural dan Semiotik. Yogyakarta: Gajahmada University Press.
- RM, Yoyok DKK, 2007, Pendidikan Seni Budaya. Jakarta: Yudistira.
- Rosida, Lilik, 2007, Gai' Bintang. Sumenep: Dinas Pariwisata dan Kebudayaan Kabupaten Sumenep.
- Sastrodiwirjo, Oemar. 2008. Tembhâng Macapat Madhurâ. Surabaya: Karunia
- Sitomurang, B.P. 1983. Puisi Teori Apresiasi Bentuk dan Struktur. EndeFlores:
- Soedjito, Prof, Drs, 2002, Modul IND-A 08 Semantik Bahasa Indonesia. Jakarta: Departemen Pendidikan Nasional, Direktorat Jenderal Pendidikan Dasar dan Menengah, Direktorat Sekolah Lanjutan Tingkat Pertama.
- Tajib, Muh, 1986, Kumpulan Lagu-Lagu Madura 2. Pamekasan: -
- Tajib.M. 1986. Malathe Sato'or, Surabaya, Karunia.
- Tarigan, H.G. 1992. Dasar-dasar Kurikulum Bahasa. Bandung:Angkasa.
- Tim Pakem Maddhu. 2012. Pakem Maddhu (edisi 32). Surabaya : CV Karunia
- Tim Pakem Maddhu. 2012. Pangajhârân Bhâsa Madhurâ Kembhâng Bhâbur 1 (edisi kedua). Jakarta Timur : Yudistira.
- Tim Nabara. 1990-1994. Bulletin Konkonan Nomor 1–40. Sumenep: Tim
- Tim Pembina Bahasa Madura. 1992. Pamertè Bhâsa Madhurâ; Lèbur Maca. Kandeptikbud:Sumenep
- Waluyo, H. J. 1987. Teori dan Apresiasi Puisi. Jakarta: Airlangga.
- Warsidi, Edi. 2009. Pengetahuan tentang Puisi. Bandung: Sarana Ilmu Pustaka.
- Wignjoamidarmo, Mas. 1909. Baboeroeghan Bettjeq. Batawi: Kandjeng Goevermen

Wirjoasmoro dan Saleh Trunodjojo, 1952, Basa Madura Umum, jilid 1 – 2, Kementrian Pendidikan, Pengadjaran dan Kebudayaan RI.

Wirjoasmoro, 1952, Prama Sastra Madura, bhâb Oca' sareng Okara, Kementrian Pendidikan Pengajaran dan Kebudayaan RI.

Yayasan Pakem Maddu, 2008. Kamus Bahasa Madura-Madura-Indonesia, Surabaya, Karunia.

Yayasan Pakem Maddhu. 2021. Bulletin Kapèng 55. Pamekasan

_____. 2022. Bulletin Kapèng 56. Pamekasan

_____. 2022. Bulletin Kapèng 57. Pamekasan

Biodata Penulis

Nama Lengkap : Dr. Moh. Hafid Effendy, S.Pd., M.Pd.
No. Telp Kantor : 0819-1352-9920, 0813-2652-3789
Alamat Rumah : Jln Jalmak 32 Desa Jalmak RT:001 RW:004
Pamekasan
Bidang Keahlian : Pendidikan Bahasa Indonesia

Riwayat Pekerjaan/Profesi

1. Dosen tetap Fakultas Tarbiyah IAIN Madura (2011 s.d. Sekarang)
2. Tutor UT (2010 s.d. sekarang)
3. Dosen UNIRA (2006 s.d. 2012)
4. Guru SMAN 1 Pamekasan (2006 s.d. 2010)
5. Asesor BAN/SM Jenjang SMK (2015. S.d. 2019)
6. Ketua Prodi Tadris Bahasa Indonesia (2015 s.d. 2021)
7. Kepala Laboratorium Fakultas Tarbiyah (2022 s.d. 2026)
6. Ketua Yayasan Pakem Maddhu Pamekasan (2019 s.d. Sekarang)
7. Wakil Ketua Dewan Kesenian Pamekasan (2021 s.d. Sekarang)
8. Wakil Ketua MUI Bidang Seni dan Budaya Islam (2017 s.d. Sekarang)
9. Anggota Dewan Pendidikan (2017 s.d. 2026)
10. Tim Tasshihh Tarjamah Al-Qur'an Berbahasa Madura (2010 s.d. 2020)
11. Fasilitator Provinsi Guru MA Jawa Timur (2021-sekarang)
12. Pengurus HPBI Jawa Timur (2019-sekarang)
13. Pengurus ADOBSI Jawa Timur (2020-sekarang)
14. Pembina PPBDI JATIM (2020-sekarang)
15. Pengurus IPTABI (2018-sekarang)
16. Saksi Ahli Bahasa Polres Pamekasan (2018 s.d. sekarang)
17. ASESOR SISTER (2022-sekarang)
18. Sekretaris Rumah Budaya (2022 s.d. sekarang)
19. Pembina Laskar Ronggosukowati (2022 s.d. 2026)

Riwayat Pendidikan Tinggi dan Tahun Belajar

1. S-1 : Bahasa dan Sastra Indonesia, Universitas Madura (2003)
2. S-2 : Bahasa Indonesia, Univeritas Islam Malang (2006)
3. S-3 : Pendidikan Bahasa Indonesia, Universitas Negeri Malang (2021)

Judul Buku dan Tahun Terbit

1. Kamus Madura-Madura Indonesia (2010)
2. Sarè Taman Buku Pelajaran untuk SD Kelas 1 s.d. 6 (2012)
3. Kembhâng Bhâbur Buku Pelajaran untuk SMP Kelas 1 s.d. 3 (2012)
4. Buku Pernak-Pernik Bahasa Indonesia (2012)
5. Gramatika Bahasa Madura (2012)
6. Kasak-Kusuk Bahasa Indonesia (2013)
7. Gramatikal bahasa Madura (Tinjauan Deskriptif tentang tata bahasa Madura) (2015)
8. Malathè Sataman (Buku Pelajaran untuk SMA/MA/MAK) (2015)
9. Pamengkang Êlmo (Buku Ajar untuk SMA/MA) (2016)
10. Taman Tarbhuka (Buku Ajar untuk SMP/MTs) (2016)
11. Modul Guru Pembelajar Morfologi Bahasa Madura (2017)
12. Morfologi Bahasa Madura (2018)
13. Buku Pelajaran PBT Bahasa Madura (2019)
14. Sebagai Editor Buku Pengantar Analisis Wacana (2021)
15. Sebagai Penerjemah Buku Sastra “Orang Orang Palang” (2021)
16. Sebagai Editor Buku “Media Pembelajaran; Berbasis Teknologi Informasi dan Komunikasi (TIK) Teori dan Praktik” (2021)
17. Penampilan Etnik Madura dalam Realitas Sosial (2021)
18. Pandangan dan Perilaku Etnik Madura (2021)
19. Teori dan Metode; Kajian Budaya Etnik Madura (2022)
20. Buku Teks Bahasa Madura jenjang SD kelas 1 s.d. 6 “Songsong Sènom” (2022)
21. MODEL PEMBELAJARAN MENYIMAK KRITIS DENGAN MEDIA INTERAKTIF (2023)
22. BISNIS SYARIAH MASYARAKAT MADURA DIASPORA Tradisi Lokal dan Model Pengembangan Ekonomi (2024)
23. Syariah Masyarakat Madura di Indonesia dan Malaysia (2024)
24. Storyline Pamekasan dalam Sejarah Kepeloporan Ronggosukowati (2024)
25. Buku Songsong Sènom (2024)
26. Editor Buku Jhânor Konèng (2025)

Biodata Penulis

Nama : Mahrus Miyanto
No Telpn : 0858-1642-4236
Alamat : Dusun Pos Desa Tlanakan Pamekasan
Bidang Keahlian : Bahasa Inggris

Riwayat Pekerjaan/Profesi

1. Dosen Tidak Tetap Sekolah Tinggi Ilmu Ekonomi Bakti Bangsa Pamekasan 2016-Sekarang
2. Kepala MTs Miftahul Ulum Gugul 2007-2016
3. Dosen Tidak Tetap Universitas Wijaya Putra Surabaya 2012-2015
4. Dosen Tidak Tetap Universitas Islam Madura 2016-2018
5. Ketua Kampung Pendidikan M.Khoir Tlanakan Sekarang
6. Pendiri Wira Usaha Baru M-KHoir Pamekasan
7. Rijalul Ansor Kabupaten Pamekasan 2016-2018
8. Wakil Ketua Nahdlatul Ulama Tlanakan 2019-2025
9. Ketua LP Ma'arif Kecamatan Tlanakan 2024-2026
10. Majelis Alumni IPNU Pamekasan 2024-2027
11. Pengurus Dewan Pendidikan Kabupaten Pamekasan 2017-2027
12. Pengurus Dewan Kesenian 2023-2027
13. Asesor Ansor Wilayah JaWA Timur 2019-2029
14. Pendamping Desa 2016-2025

Riwayat Pendidikan Tinggi

1. Universitas Madura
2. Universitas Teknologi Surabaya
3. Universitas Muhammadiyah Malang

Bidang Pengabdian dan Penunjang lainnya

1. Seminar Nasional Daring dengan Tema “Rekonstruksi Pembelajaran di Era New Normal” Sebagai Panitia oleh Dewan Pendidikan Pamekasan 2017-2022
2. Seminar Pendidikan Sebagai Peserta Dalam Rangka Hari Lahir IPNU IPPNU
3. Penghargaan Sebagai Peserta Diseminasi Program Peningkatan Kualitas Sekolah
4. Sebagai Pembina/Kepala Madrasah Seleksi Olimpiade Bahasa Inggris Se Kelompok Kerja Madrasah (KKM) Di MTsN Pademawu
5. Stadium General Tentang Upaya Peningkatan Profesionalisme Guru Sebagai Peserta yang Diselenggarakan Oleh KKM MTs Negeri Pademawu Pamekasan
6. Peserta Didik Baru Sebagai Penanggung Jawab/Panitia di MTs Miftahul Ulum Gugul Tlanakan Pamekasan
7. Seminar Nasional daring fatar #11 Dengan Tema Strategi & Media Bimbingan Konseling Pada Era Pandemi Oleh Progran Studi bimbingan & konseling Pendidikan Islam Fakultas Tarbiyah Institut Agama Islam Negeri (IAIN) Madura Sebagai Peserta
8. Sebagai Peserta Seminar Olimpiade Matematika Se Madura 2009 Oleh Himpunan Mahasiswa Madura
9. Pelatihan Kehumasan Oleh Universitas Airlangga Surabaya
10. Latihan Kader Muda Oleh Pimpinan Cabang Ikatan Pelajar Nahdlatul Ulama Dan Ikatan Pelajar Putri Nahdlatul Ulama
11. Sebagai Peserta Masa Kesetiaan Anggota Oleh Ikatan Pelajar Nahdlatul Ulama dan Ikatan Pelajar Putri Nahdlatul Ulama
12. Pelatihan sebagai Peserta Dalam Pendidikan dan Pelatihan Jurnalistik Lanjutan Oleh Dinas Informasi Dan Komunikasi
13. Porseni Pidato Bahasa Indonesia sebagai panitia yang diselenggarakan Oleh KKM MTs Negeri Pademawu
14. Penghargaan Sebagai Peserta Pelatihan Keterampilan Manajemen Oleh Badan Eksekutif Mahasiswa Universitas Madura
15. Sebagai Peserta Anniversary of Pisces Award 2009 Pyramid English Department Association Univesitas Madura
16. Pendidikan Oleh Kementerian Pendidikan Dan Kebudayaan Republik Indonesia
17. Teknik Penyusunan Kurikulum 2013 Oleh Kementerian Agama Kabupaten Pamekasan
18. Pelatihan Pembelajaran Bahasa Arab dan Bahasa Inggris Oleh Madrasah Aliyah Alfalah Pamekasan
19. Workshop Penyusunan Soal Oleh Lembaga Ma'arif MTs Al-falah Branta Tinggi
20. Menjadi Pemateri Workshop Penulisan Artikel Jurnal Ilmiah Oleh Dewan Pendidikan Pamekasan
21. Buku Tenses dan Tata Bahasa Inggris

Layout Isi

Nama Lengkap : Hadi Wibowo
No. Telp Kantor : 0812-3001-5243
Alamat Rumah : Jln Setro Baru Utara 9 No. 66, Surabaya
Bidang Keahlian : Desain Grafis

Riwayat Pekerjaan/Profesi dalam 10 Tahun Terakhir

1. Desain Grafis di Percetakan PT. Global Offset Sejahtera (2022-sekarang)
2. Desain Grafis di Percetakan CV. Champion (2012-2022)
3. Desain Grafis di Percetakan CV. Indah Makmur (2010-2012)

Riwayat Pendidikan Tinggi dan Tahun Belajar

1. D-3 Desain Grafis Cetak dan Packaging, STIKOM Surabaya (2007-2010)

Nama Lengkap : Nur Rochmat Romadhon
No. Telp Kantor : 0896-8134-9010
Alamat Rumah : Panjunan RT 04 RW 01 Sukodono, Sidoarjo
Bidang Keahlian : Desain Grafis

Riwayat Pekerjaan/Profesi dalam 10 Tahun Terakhir

1. Desain Grafis di Percetakan PT. Global Offset Sejahtera (2024-sekarang)

Riwayat Pendidikan Tinggi dan Tahun Belajar

1. S-1 Desain Komunikasi Visual, Universitas Maarif Hasyim Latif Sidoarjo (2020-2024)

Desain Cover

Nama Lengkap : Rahmat Mustofa Ridwan
No. Telp Kantor : 0812-1641-7870
Alamat Rumah : Kletek RT 16 RW 07 Kec. Taman Kab. Sidoarjo
Bidang Keahlian : Desain Grafis

Riwayat Pekerjaan/Profesi dalam 10 Tahun Terakhir

1. Desain Grafis di CAHAYA AGENCY SURABAYA (2023-sekarang)
2. Operator cetak di CV. Polymer Graphic Surabaya (2021-2022)
3. System Support di PT. Inova Medika Solusindo (2019-2020)

Riwayat Pendidikan Tinggi dan Tahun Belajar

1. S-1 Desain Komunikasi Visual, Universitas Maarif Hasyim Latif Sidoarjo (2019-2023)